

СМОЛОЧНИЙ ШЛЯХ
СПОМИН
АВТОБІОГРАФІЯ

ІВАН ГОНТАР

Іван Гонтар

МОЛОЧНИЙ ШЛЯХ

Автобіографія

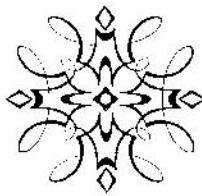
Друге (реклімоване) видання

Ivan Honchar

THE MILKY WAY

Autobiography

Second (revised) edition

МОЛОЧНИЙ ШЛЯХ
Автобіографія

Перший випуск друкований в Торонті, Канаді 30. 05. 1994

Другий (ревідований) випуск друкований в Торонті , Канаді 12. 06.1995.

Тираж: 1000 прим.

©1995 Іван Гонтар — Авторські права збережені

Склад і композиція автора
Обкладинка Василя Б'єн

Ivan Hontar
THE MILKY WAY
Authobiography

First edition printed in Toronto, Canada 30. 05. 1994

Second (revised) edition printed in Toronto, Canada 12. 06. 1995

© 1995 Copyright Ivan Hontar

Copies printed: 1000

Computer-typeset and composed by the author
Cover by Vasyl Bien'

Author's postal Address:

I. Hontar
66 Royalavon Cr.
Etobicoke, Ontario, Canada
M9A 2E9

ISBN 0-921537-07-7

A private Eddtion
Printed in Canada

Printed & Bound by the Basilian Press (Ukrainian) Inc.
Printers & Publishers Since 1938
265 Bering Avenue, Toronto, On. M8Z 3A5

Автор - Лондон, Вел. Британія 1948 р.

З ПОДЯКОЮ

Видання цієї книжки завдячує моєму синові Богданові, який часто допомагав мені орудувати комп'ютером. Тодосові Сукманівському; він знаменито пам'ятав прізвища і до якої країни емігрували наші односельці після Першої Світової Війни. Михайлові Сукманівському (обидва вони мешканці Ст. Кетерінс, Онтаріо); не раз ми зустрічалися, щоб обговорити події перед і під час Другої Світової Війни. Іванові Біланові за технічні поради і написання передової статті. Василеві Б'єнові за оформлення обкладинки. Ярославові Левицунові за допомогу у виконанні складних фотографій.

За рецензії: Володимиру Болюбаш; - "Гомін України", Торонто, Канада, 12 жовтня 1994 р.; Анатолію Бедрій - "Америка", Філадельфія, 16 листопада 1994 р., і "Визвольний шлях" (місячник), Лондон Вел. Британія, січень 1995 р.; Володимир Крушельницький - "Наша Мета", Торонто, 24 листопада 1994 р.

За новинку про появу книжки: "Наша Мета", 9 - 16 липня 1994 р.; "Україна і Світ", 3 - 9 серпня 1994 р.; "Новий Шлях" (коротка згадка), 13 серпня 1994 р.; "Свобода" - Джерзі Сіті і Нью Йорк, 13 серпня 1994 р.; "Гомін України", Торонто, 21 вересня 1994 р.; "Український Голос", Вінніпег, 15 серпня 1994 р.; "Визвольний шлях" (місячник) Лондон, Вел. Британія, січень 1995 р.

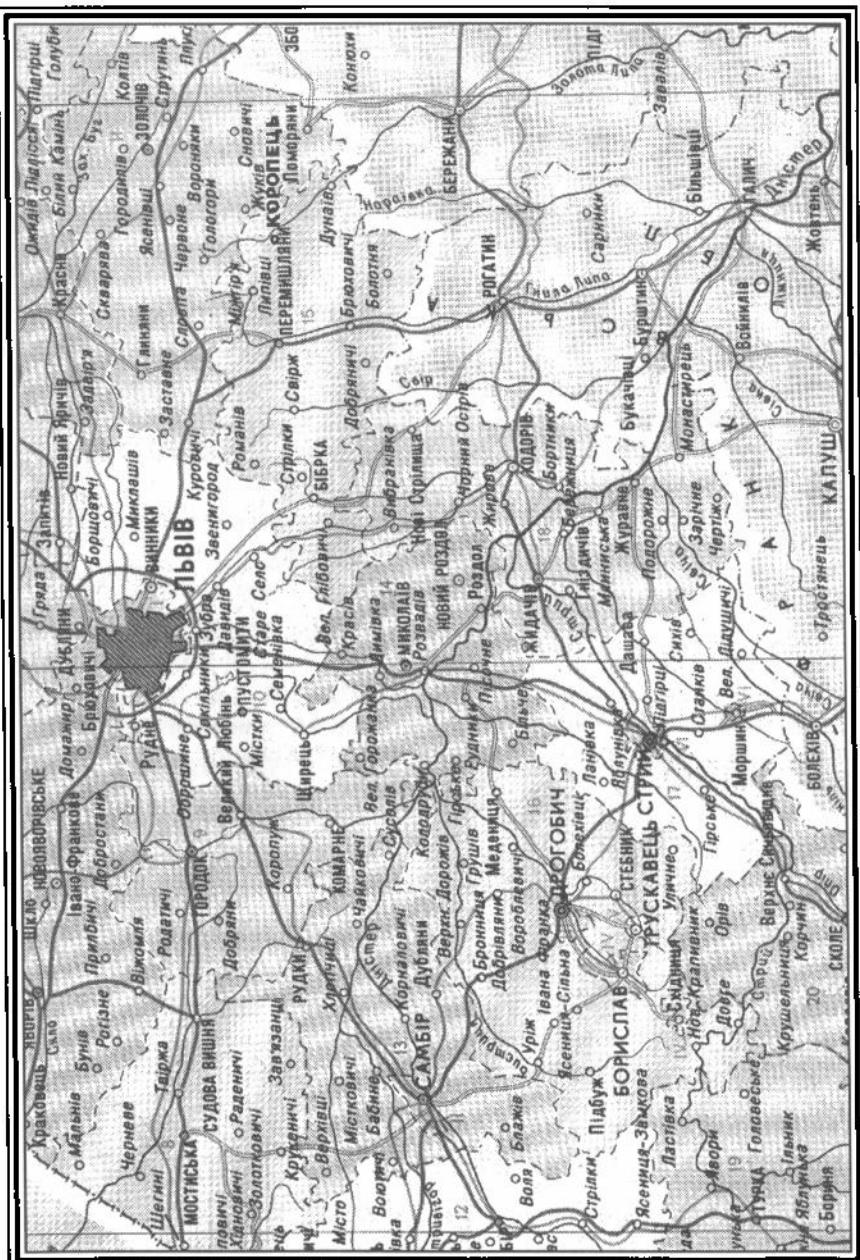
Радіопередачам: "Українська Мова", - пані Ірині Корпан і "Прометей" - пану Семену Лантух і пані Марті Онуфрів за рецензію на радіопрограмі "Прометей".

Усім складаю щиру подяку.

Ivan Gonchar

ЗМІСТ

	Стор.
<i>ISBN</i>	2
<i>З подякою</i>	4
<i>Зміст</i>	5
<i>Передмова до другого видання</i>	7
I. ПІД ТРЬОМА ОКУПАНТАМИ	11
Моя молодість	13
Друга Світова Війна і російська окупація	25
Нова влада	28
Совєтсько - німецька війна	36
Під німецьким окупантам	39
Життя і боротьба з німецьким окупантом	50
Облави на людей	64
II. ПІД ЧУЖИМИ ПРАПОРАМИ	67
Вишкіл добровольців	69
Не на Схід, а на Захід	55
У бельгійських партизанів	84
У британському полоні	89
Польська армія - захист перед депортацією "на родіну"	94
Демобілізація	117
III. НА ПОСТИЙНЕ ПОСЕЛЕННЯ ДО КАНАДИ	141
Еміграція до Канади	142
ДОДАТКИ	176
Коментар	177
Додаток 1	179
Додаток 2	185
Додаток 3	187
Додаток 4	190
Додаток 5	196
Додаток 6	198
Додаток 7	236
СПИСОК СВІТЛІН	237
СПИСОК ФОТОКОПІЙ ДОКУМЕНТІВ	239
СТАТИСТИКА В ЦИФРАХ *	240

ПЕРЕДМОВА

до другого видання

Свій нарис автобіографічної хроніки, відтворений із пам'ятою, автор Іван Гонтар так ясно удокументував світлинами і фотокопіями документів, що книга буде в канадсько-українській мемуаристиці своєрідним оригіналом. Таку оцінку зробить кожний читач, коли зверне увагу також на низиннополітичний жанр споминів і реєстрацію удокументованих подій.

Про Дивізію "Галичина" написано багато статей і книжок українською і іншими мовами, однак мало коли, а то й зовсім не згадано про відірвані від кadrів підрозділи дивізії і їх босвій маршрут.

"Молочний шлях", яким пройшов автор Іван Гонтар, ілюстрував чи не вперше воєнний шлях відірваного від дивізії вишкільного батальйону "Фрунсберг", тому не дивно, що автор одержав від читачів багато похвальних листів. А коли додати низинно-безпретенсійний стиль відтвореної із пам'ятою розповіді - стає ясно за що книжка одержала багато признань.

В листах до автора і опублікованих у пресі рецензіях критики висловилися за розповсюдження книжки з метою поінформування сучасних поколінь про замало висвітлену сторінку історії дивізії. Тому автор вирішив зревідувати і видати "Молочний шлях" у збільшеному об'ємі та вислати в Україну безоплатно. Це тим більше, що автор працював у виховній ділянці від молодих літ.

Між пригодництвом автора годиться виріznити гітлерівську облаву на молодих людей в Україні, в наслідку якої окупаційна влада спрепарувала справу так, що автор був приневолений стати добровольцем Дивізії "Галичина". Але військовий вишкіл довелося відбути окремо. Події склалися так, що упродовж одного року автор служив у двох арміях, які вели між собою тотальну війну: із підрозділу Дивізії "Галичина" автор "заавансував" до польського Четвертого Корпусу

(під командуванням ген. Бор-Коморовського у Вел. Британії).

(У автора, на британському острові, всюди - Польська Армія. Але на окупації у Німеччині "мачкі" (назва від ген. Мачка) і андерсівські офіцери, з котрими я мав до діла, ніколи не забували коректувати мене: "Немає польської армії! Ми - Польська Секція Британської Армії!"").

Автор навів класичний приклад тодішнього положення справи української національності, а зокрема справу рятування перед примусовою депатріацією тих українців, котрі перед 1-им вересня 1939 р. жили в межах т. зв. СССР, і усіх інших зареєстрованих "Nationality: Ukrainian". Так само, а ніколи інакше, полагоджувано справи тих "переміщених осіб" після війни на території окупованої Німеччини, котрі не хотіли депатріюватися до СССР. Всі їхні документи мусіли мати національність "Польський українець", і, розуміється, місце народження і замешкання в Польщі перед 1-им вересня 1939. Тільки так можна було висмикнутися від запроєктованого в Ялті геноциду знаного під назвою "Оперейшон Кілгол".

Із власного досвіду автор подав приклад (невдалого) замаху на нього та змову винищувати українців у четвертому Корпусі. Невдалою була також місія жидівської двійки. За те зовсім інакше було у польських учбових закладах. Польські кола у Вел. Британії наполегливо робили всесторонні заходи з метою професійного вишколу і приспособлення військової молоді до поселення у прибраних батьківщинах. Педагогічні кола не тільки не робили різниць, - вони допомагали кожному, хто бажав учитися. Автор користав з нагоди.

До справи безпідставно застосованої до автора організаційної дисципліни (на британському острові) можна покоментувати словами архітектора філософії Соціального Кредиту інж. К. Г. Догляса: "Зло завжди перемагає добро - так довго, як довго зло знає своє ремесло ліпше, ніж добро; однак, коли б добро навчилося

ремесло ліпше, ніж добро; однак, коли б добро навчилося застосовувати своє ремесло коректно - добро переможе зло. А під добром я розумію те, що є так суттєве у прикметах речей, як гравітація стосовно фізики". (С. Н. Douglas. "The Policy of a Philosophy.")

Із досвіду в Канаді, м. ін. автор згадав про "загрозу" страйку друкарів у видавництві "Гомін України", та що "страйку не було." Мое вияснення: На засіданні дирекції видавництва її член, д-р Богдан Стебельський, переконав дирекцію, що не тільки друкарня, але також редакція і адміністрація занизько платні, тому треба усім "кинути по кводрові" (на годину; кводер - канадська 25-центова монета.) Тому до страйку не дійшло. А зрештою, коли мова про заробітну платню, автор зробив і описав власний досвід у гуртівні ЮБіЕЙ (UBA).

Документацію споминів доповнюють списки жертв марксівського та гітлерівського режимів із місцевостей Коропець і Угорці (тепер: Підгір'я), а також списки емігрантів із Коропця до різних країн. Чужі вклади праці і додатки автор сумлінно кредитував.

У тексті читач знайде не кожному зрозумілу фразу "шафа грає". Кілька десять років тому грамофон виробляли у формі малої шафи - звідтіля "шафа грає". І ось коли громадська праця новоприбулих до Канади українців була задовільно наладнана - автор вдоволено стверджив, що "шафа грає", все було доладу. Іншою не кожному зрозумілою фразою є "сидіти на валізках". "Сидіти на валізках" означало не розв'язувати їх; дослівно - не ставати громадянами країн поселення, мовляв, незабаром повернемось в Україну. "Коц" (поль.) - це шерстяна ковдра. "Капо" - з-поміж в'язнів рекрутований наглядяч. Корчунки - поле, де були кущі. Стодола - клуня. Арбайтсамт - посередництво праці. Гештапо - німецька таємна федеральна поліція. Фольксдойчер - кровно із німцями споріднена людина. Райхсдойчер - німецький громадянин. Вермахт - німецька регулярна армія. Швайнє (нім.) - свині.

Німецька військово-окупаційна влада мала

більше різноманітних спецвідділів ніж інші окупанти. Однак населення окупованих земель (із незначними виїмками) знало тільки дві категорії німців: "Гештапо" - німецькомовний, і "фольксдойч" - ріжномовний функціонер. А справа малася так: У вересні 1939 р. німці включили до Райху Шльонск, Познанщину і Поморя, а замешкали там німці стали німецькими громадянами - це польськомовні "Райхсдойче". Також галицько-волинські німці, переселені до Райху восени 1939 р. (більшість молоді із унів. освітою і добрым знанням місцевих мов) стали "Райхсдойч"-ами. Станціонований у с. Вічинь "фольксдойч" напевно був одним із вищезгаданих категорій в ранзі офіцера контррозвідувальної служби. Але населення так розуміло і трактувало справу, то й так автор записав, щоб зберегти розговірну мову села для мовних дослідників. Були також ріжномовні індивіди і групи колаборантів, але це окрема тема.

Читач не може не звернути увагу на факт, що у шрифті тире (довгу риску) заступає дефіс (роздільна риска). Це тому, що справа тире в наших університетах і комп'ютерних торгівлях виглядає приблизно так, як справа букви "Г" і правопису із харківської конференції Української Академії Наук 1928/29 рр. виглядає тепер у зрусифіковано-вайсгавптівській Українській Академії Наук. (Зміною назви із правильної на гіршу і зайвим додатком ярлика "Національна" справи не поліпшили). І там і тут до голосу прийшли маттоїди і легальні диверсанти.

Автор намагався застосувати своє ремесло коректно, сам написав, склав шрифт, компонував і фінансував свою працю та оплачував пересилку.

Торонто, Канада, 06 квітня 1995.

Іван Білан

~ I ~

ПІД ТРЬОМА ОКУПАНТАМИ

*"І день за днем, і рік за роком
Ростем нестримано з-за хмар,
А час іде крищевим кроком,
Перегортас календар".*

Олекса Влизько

Село! і серце одпошне...
Село на нашій Україні -
Неначе писанка: село -
Зеленим гаєв поросло.
Цвітуть сади, білють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво, а кругом
Широколистий тополі;
А там і ліс, - і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром:
Сам Бог симає над селом!...

Марас Шевченко ("Князьна")

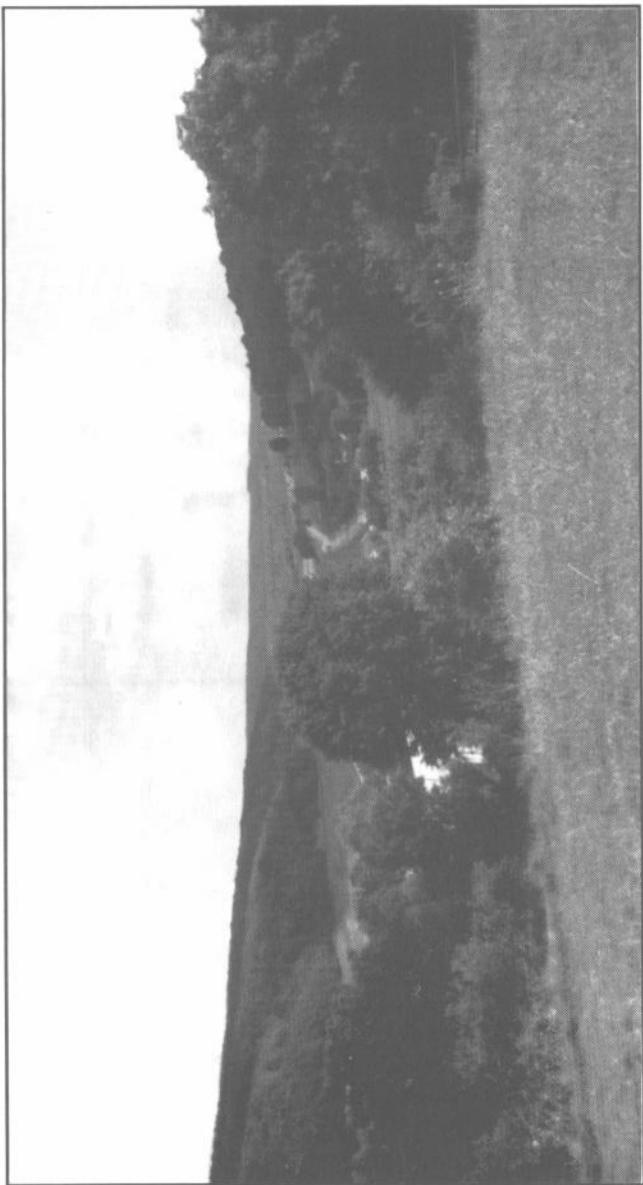
МОЯ МОЛОДІСТЬ

Село Коропець розположене над річкою Золота Липа, яка випливає з села Гологори, пливє через Шпиколоси, Вороняки, Ремезівці, Підгір'я (колись Угорці), Коропець, Поморяни, аж до Бережан - і вливається до Дністра.

Мої родичі, Пилип і Юлія. Фото 1958 р.

Із східнього і західнього боків терен підноситься, видніють ліси з корчунками і доброю землею для сільського господарства. В селі було приблизно 200 господарств та два присілки, Сукманів і Голоти, які мали 30 господарств - разом 230 номерів (так у нас говорили).

Вид на село Коропець. Фото знято 1990 р. з горба, де стоять церква. Внизу заховане село. З лівого боку Гай, який колись належав до грабі Потоцького. По правому боці ліс Загороди.

З того 10 були римо-католики поляки, 4 жидівського походження, а решта греко-католики українці. Із західного боку на горбочку, серед цвинтаря, стояла дерев'яна церковця; казали, що ій вже понад 300 років. Побіч неї була висока гробниця, поросла деревинками. Недалеко, трохи нижче, вже старша віком, школа. В ній було мешкання для учительки і простора кімната для учнів. Для священика була хата, поле і простірні стайні та стодола. На полі працювали селяни-парафіяни за заплату зібраним з поля плодом. До нашого священика належало обслуговувати ще сусідське село Угорці. Щодругої неділі молодь радо йшла до церкви, а йдучи, співала пісень.

Пригадую, як мій двоюрідний брат Микола, син тети Теодосії з присілка Голоти, від'їдждав до Бразилії. Він прийшов прощатися з нами, а мені подарував книжечку з казками. В ній було багато малюнків і трохи письма, але я читати ще не вмів - мені було чотири роки. Тета плакала за сином, але часи були дуже тяжкі - так казав мій тато.

Після Першої світової війни, в роках 20-30-их із нашого села багато людей виїхало до Канади, ЗСА, Бразилії і Франції. Були й такі, що емігрували ще перед Першою світовою війною, але про них я не багато тоді зінав. Пізніше, приїхавши до Канади, я віднайшов багато односельців. Зустрічаючись та розмовляючи з ними, вони приводили когось нового і питали: А знаєш ти того пана (чи паню)? Не раз мені було неприємно, бо я не зінав, про кого мова.

Після розпитувань односельців мені вдалося зробити поіменний список з допомогою пана Тодоса Сукманівського з Сейнт Кетерінс, Онтаріо; він докладно пам'ятав усі імена та до котрої країни хто емігрував.

Перед Другою світовою війною з Коропця емігрували:

До Бразилії: Микола Сукманівський, Микола

Град, Федір Гуменюк, Луць Гонтар, Варварка Боднар.

До Куби: Василь Оберський, Тодіс Сукманівський.

До Канади: Гаська Град, Андрій Сукманівський, Василь Сукманівський, Настя Град, Марія Козак, Анна Козак, Ксеня Козак (це одна рідня); Варварка Вітрова, Іван Галайко, Демко Долішний, Ксеня Горгота, Федір Гуменюк, Теодосія Зарічна, Варвара Козак, Катіянка Дреботій, Марія Гонтар, Анна Турило, Іван Лютій, Анна Дреботій, Гринько Горгота, Філько Хапіс, Макар Сукманівський, Теодосія Велічко, Варвара Шмігер, Ксеня Демкович, Вірка Галайко, Тодіс Сукмановський,

До ЗСА: Іван Зарічний, Леонка Галайко, Матрона Лята, Павло Барап, Марія Бараповська, Василь Горгота, Параска Сукманівська, Настя Валько, Маланка Зарічна, Гаврило Зарічний, Михайло Зарічний, Гринько Барап, Ксеня Зарічна, Василь Турило, Степан Град, Ганка Сукманівська, Марія Сукманівська, Настя Лята, Петро Лютій, Петро Сукманівський, Іван Сабадаш, Тодорко Навосядлий, Федір Навосядлий, Панько Сукманівський, Михайло Вітровий, Гнат Сукманівський, Іван Зарічний, Дорка Сукманівська, Юлько Тислюк.

Мій тато народився 12 жовтня 1885 р. і прожив 74 роки (помер 12 квітня 1959 р). Він мав трьох братів і одну сестру: Олекса і Ольга жили разом з нами, а Марко і Володимир жили в селі Богутин. Марко був інвалідом (кривав на ногу), і помер, мабуть, в 1930 році. Я ходив з татом на похорон до Богутина 5 кілометрів від нашого села.

Я мав двох молодших братів: Ярослав народжений 25 серпня 1928 р., Богдан нар. 15 березня 1927 р., і я нар. 14 листопада 1924 р. Був ще брат Василь, нар. 1910 р. (помер 1920 р.) і сестра Пазя, нар. 1922 р. (померла 1922 р.).

Мама дуже плакала коли я розпитував про них і розказувала, як Василько виступав під час польсько-української війни, коли то фронт ділила ріка Золота Липа, над якою простяглося село. В густому Гаю (власність грабії Потоцького) зі східного боку окопалася українська армія. На західному боці за Загородами був Корчунок (який був власністю землевласника Анзеля Ашкеназі) - там окопалася польська армія галерчиків. Василько виліз на ворота і прозивав поляків на весь голос. Мама, як і всі люди поховалися де лише могли, бо понад селом летіли постріли, а він прозивав поляків - розказувала мама.

Тата забрали до австрійської армії, а відтак до Української Галицької Армії. На війні тато був ранений в ліву ногу, трохи налягав на ліву ногу коли ходив, і за те після війни признали йому невелику інвалідську пенсію.

Тітка Ольга була в Канаді, але повернулася до дому (я не знаю в котрому році). Мешкала з нами ще в старій хаті, а коли тато будував нову хату, тітка Ольга позичила гроші татові на будову і мешкала з нами. Вона була кравчинею, вчила шити, але заміж не виходила. 1934 р. захворіла на параліч, перших кілька місяців не могла встати з ліжка. Родичі піклувалися нею два роки. Тітка Ольга померла в 1936 році.

Стрий Олекса помер в 1937 році - зараз після нещасливого випадку при збиранні каміння на Проневій горі. Тато повіз додому каміння, що ми наложили на віз, а ми осталися підзбирати досить каміння поки тато повернеться. Олекса нахилився, щоб підняти камінь, але в той час втратив рівновагу, впав горлиць в яму, з якої вибирали камінь - вдарився в голову ззаду; він ще жив до другого дня, але вже не

**Могила моєgo брата Василька і сестри Пазі.
Фото 1990 р.**

міг говорити. Я дуже перелякався і швидко біг напроти тата, щоб сповістити про нещастя та щоб тато скоро їхав.

Мама Юлька народилася 1890 р., походила з дому Зарічних. Мама мала дві сестри: найстарша

Теодосія, Марта і два брати: Олекса найстарший, а Микола наймолодший в родині. Вуйко Олекса був добрий господар і багатий після тодішнього стандарту та довгі роки був війтом в нашему селі. Коли прийшла переорганізація громад і гмін, а війта поляки переіменували на солтиса, в той час тата вибрали солтисом. Канцелярія від вуїка перенеслася до нашої хати.

В той час я вже почав ходити до п'ятої кляси вселюдної школи в Поморянах. Щодень мені треба було ходити 12 кілометрів. До війни я закінчив шосту клясу.

Пригадую, одного ранку, як я прийшов до школи (було це в 1938 році, якраз після пацифікації, яку вчинили поляки в Поморянах), діти нишком розказували, що побито багато людей, знищено бібліотеку в Читальні Просвіти та нароблено інших шкод у крамниці. Пацифікацію робили польська поліція, "Стше́льци" (стрілецька організація польської молоді) та військові, особливо до того призначенні частини.

Перший день у школі після нападу був дуже понурий та неприємний. У мене в душі бунтувалось, як і в моїх товаришів, про що вони мені розказували опісля. Замість застрашити нас, ми заправлялися та ще більше єдналися за своє право на своїй землі. Польські шовіністи окремо та зорганізовані в "Стше́льцах" фізично поборювали все що українське. Пригадую, як в Поморянах здирали-рвали вишиванки з дівчат і хлопців, та провокували до бійки, а поліція ще й арештувала та побивала (лише) українців. І так з нашого села арештували; Івана Сукманівського, Івана Зарічного (мого сусіда), і ще кількох хлопців та дівчат на ярмарку в Поморянах, які боронилися перед польськими вандалами.

В нашему селі не було дуже складних випадків з поліцією, хіба, що Гринька Сукманівського, моєго кузена, затримали польські жандарми за те, що

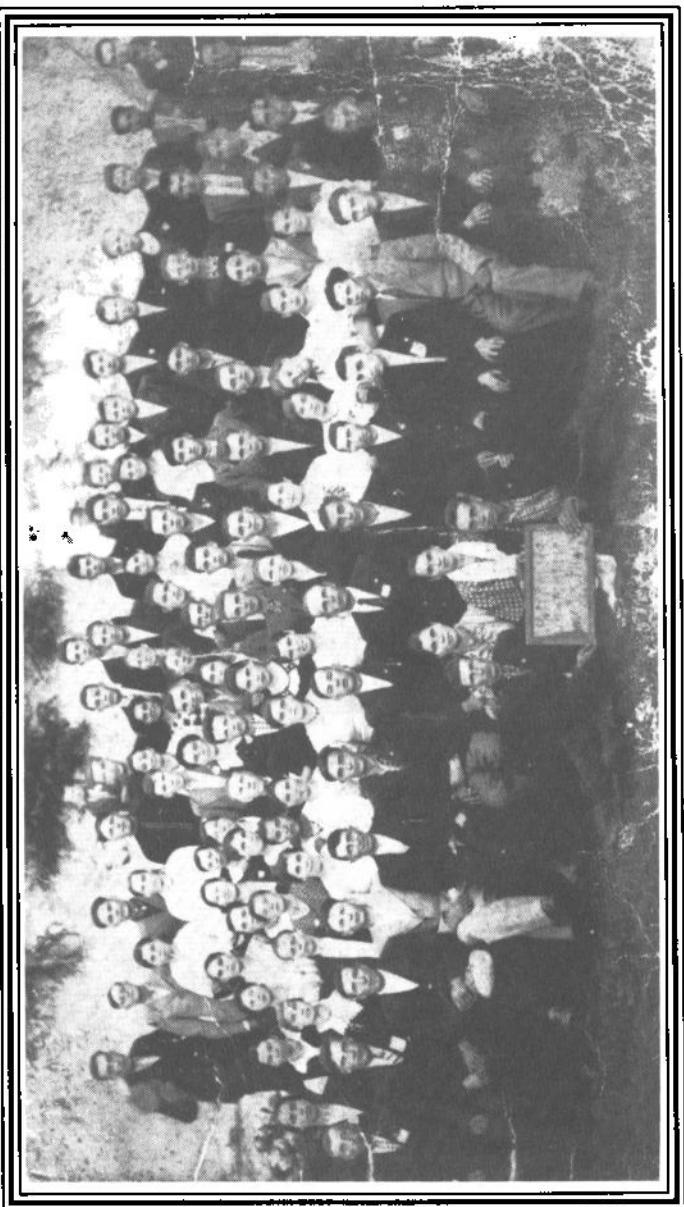
погрожував місцевому полякові, що його застрелить. Його звільнили через брак свідків.

Був ще случай, коли після панахиди на цвинтарі над могилою Січового Стрільця на Зелені Свята співали славня. Заки поліцай прийшов до могили - то вже було по всьому. Але тому, що був донос від місцевих поляків, жандарми покликали кількох на допити. Не маючи свідків, котрі хотіли б особисто свідчити, їх випустили - очевидно, з погрозами. Згодом заборонили відправляти панахиду над могилою Січового Стрільця, але на другий рік ми знову відправляли панахиду.

Польські переслідування спричинювали активізацію нашого селянства, яке віддано працювало над самоосвітою в читальні Просвіти. Закладено кооперативне підприємство із кличем "Свій до свого", яке постійно зростало на службі селянам.

Багато споминів залишилося із моїх молодих років. Коли зорганізували Читальню Просвіти, молодь почала активізуватися на полі самоосвіти, а старші в кооперативі на полі торгівлі. Велася посиленна акція проти алькоголю і нікотини (курення тютюну), хоч тоді ця акція не була заініційована лише з огляду на здоров'я, але й як протест проти польського монополю. Зорганізували та вміло провадили акцію "Відродження" проти курення тютюну та вживання алькоголю. За короткий час корчма перестала існувати, а її власник, Янкель, виїхав із села. Молодь і старші користувалися бібліотекою та часописами. Бібліотека приміщувалася у одній із двох кімнат в читальні Просвіти. Я любив читати журнал для молоді "Дзвіночок". При Читальні зорганізовано драматичний гурток, мішаний, хор; вони обмінювалися своїми імпрезами з довколишніми селами.

На домагання парафіян священика о. Кондрата перенесли до іншої парафії. Казали, що він був русофіл; на його місце призначено молодого священика о. Фанґу. Він швидко знайшов спільну мову з селянами,

Коропецький гурт членів "Просвіти". Фото 1937 р.

започаткував будову нової резиденції. О. Фанга мав чудову бібліотеку для дітей, дбайливо з терпеливістю позичав книжечки та заохочував дітей читати чудові казки. Часто запрошуєвав дітей до себе, вчив, як щепити овочеві дерева та як вирощувати їх із зерняток. О. Фанга любив ходити на лови, він мав стрільбу. Але чомусь внедовзі його перенесли до іншої місцевості.

На його місце прийшов о. Шулим. Він, крім обов'язків пароха, підготував концерти на національні свята. Його жінка скоро познайомилася з молодими та старшими, знала хто до кого залицяється, словом - вона любила бути в товаристві молоді і старших.

В 1937 році побудовано новий, невеликий Дім Просвіти. Тут в одній частині була кооператива, а в другій - простора кімната, де була бібліотека і відбувалися сходини чи проби хору і аматорського гуртка. На будову і закуп книжок дали допомогу наші односельці-емігранти з Америки і Канади.

Учителі в нашій чотироклясній школі (перша і друга кляса в однім приміщенні, третя і четверта кляса в другому приміщенні - в іншому будинку), за моєї пам'яті, були більшістю поляки: Олєнська, Ярецька (вона була дуже довго); Ломиш (українець); Рибак (поляк) учителював аж до війни 1939 року. У 1940 році під час совєтської окупації учителював Макух Василь, не докінчивши Богословія через війну (таки з нашого села), добродійка Шулим та ще один жид, який приїхав зі Львова, - атеїст (прізвища його вже не пригадую); він казав, що звірина і людина є однакові, лише попи вмовляють нас, що ми від Бога, якого ніхто не бачить.

Не всі селяни могли посыпати своїх дітей поза чотириклясну сільську школу; лише деякі спромоглися посылати дітей до містечка Поморяни до 5, 6 і 7 кляс народної школи.

До них ходили: Зеновія Долішна, Марія Вітрова, Іван Гонтар, Юзек Велічко (поляк), Павло Галайко, Петро Цица, Ольга Турило, Наталка

Сабадаш, Надя Зарічна і Сидонія Гонтар.

До вищих шкіл у Львові ходили: Василь Макух і Володимир Макух (брати) до Духовної Семінарії і Марко Ваврик до технічної школи.

За російської окупації Галичини 1939-1941 рр. і також за німецької окупації в 1941-1944 роках, продовжували nauку: Цица Петро і Павло Галайко в Торговельній Школі в Золочеві, Велічко Юзек в Польській Торговельній Школі в Золочеві, Музика Надя в Жіночій Ремісничій Школі і Гонтар Іван в Чоловічій Ремісничій Школі в Золочеві.

В моїй пам'яті із юних часів залишилися трагічні спомини, про які розповідали і дискутували старші і молоді односельці, а я прислуховувався уважно. Пригадую як поляки 28 квітня 1932 р. повісили членів ОУН - Голояда і Пришляка. Народ обурювався на польських окупантів і складав пісні, які співала молодь.

Ще не затих гомін однієї трагедії, а вже наспіла друга. 23 грудня 1932 р. загинули на шибениці два члени УВО-ОУН - Білас і Данилишин. Ця подія ще більше посилила поляризацію між поляками і українцями.

Пригадую, як на різдвяний сезон приходили до нашого села колядники з польського села Віцинь з польським вертепом, а наші колядники йшли з українським вертепом колядувати у Віцині. Це були змагання чий вертеп кращий. Для молоді то була розвага, а для дітей втіха.

Не минув ще один рік без трагедій, коли 21 жовтня 1933 Микола Лемик виконав атентат на знак протесту проти голodomору 1932-1933 рр. організованого большевиками в Україні, де й мочив свої руки Лазар Каганович і спілка із сталінсько-московською клікою. Українці надіялися, що поляки,

добрі сусіди християни, допоможуть відкрити світові очі про трагедію голоду у московському комуністичному "раю", але польський уряд не сприяв. І виглядало, що не залізна завіса зупиняла інформації про злочини Москви, але якась накинена на світову мідію "кимсь" примушена мовчанка, неначе змова.

Ще не пролунав відгомін суду над Миколою Лемиком, а вже наспіла нова трагедія: 15 січня 1934 р. Г. Мацейко убив польського міністра Б. Пєрацького. Поляки ще більше посилили терор арештами і пацифікацією.

Зникли обміни колядників і настала відкрита ворожнеча. Проголошення самостійності Закарпатської України 28 квітня 1939 р. підбадьорило на дусі наш народ. І знову поляки не сприяли, перелякалися, що Галичина піде слідами Закарпаття. Польські війська забльокували кордон між Чехо-Словаччиною і Польщею, арештували перехідні групи, а то й ліквідували фізично. Це допомогло мадярамскоріше окупувати Закарпатську Україну.

Поляки знали, що Гітлер загарбає Чехословаччину, бо ж їм обіцяє Заользє, про яке із захланністю полемізували, мовляв, "Польська буде від Балтійського по Чорне море". Мадяри наступали на Закарпаття, а поляки пацифікували Галичину.

Пульсувала кров...

Народ болів фізично від пацифікацій, тюрем і концентраційного табору Береза Картузька. Болів душою і складав пісні на шану своїх героїв. Коли їх співала молодь, прислухувалися вдумливо старші, а підліткам врізвався в душу біль і спрага незалежності своєму народові. Пісні для молоді, а особливо для мене, були неначе розповіді, доповіді і реферати.

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА І РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ

1 -го вересня 1939 року Німеччина заатакувала Польщу. По шістнадцяти днях польський опір п'ятої найбільшої в Європі армії був зламаний і окупація Галичини Польщею замінилася на окупацію Росією.

17-го вересня Росія заатакувала Польщу. Вже після двох тижнів війни польська армія панічно відступала на південь в бік Румунії.

Був погідний осінній день.

Біля 10 години ранку через наше село переїхала кінна передова стежа польського війська. Не далеко за ними простяглася колона возів з амуніцією та іншими речами. Вояки йшли спокійно втомлені маршом, офіцери їхали на конях. Люди виглядали з вікон хат, але не виходили на дорогу, лише діти-підростки йшли побіч вояків, а ще більший гурт ішов за ними. Переїхавши село, валка зупинилася перед присілком Голоти. Деякі жовніри полягали на березі на траві, а інші простяглися на возах. Дехто пішов за потребою в лісок, який був таки при дорозі. Зараз за ліском кілька метрів внизу круто плила річка Золота Липа і там вояки мочили ноги.

Ми, молоді, приглядалися як їхня передня кінна стежа верталася чвалом з боку Бібщан. Один із кіннотчиків віддав почесть офіцеру. По короткій розмові офіцер скликав інших на нараду. Від Поморян, шляхом на Дунаїв, гуділи мотори грузовиків, а може й танків. Повітря дрижало...

Було зрозуміло, що совєтська змоторизована армія швидко займає Галичину.

По короткій нараді офіцерів скликали решту вояків. Один із офіцерів, мабуть найстарший рангою, говорив коротко. З нашої віддалі ми не могли чути про що була мова. Вояки заметушилися, негайно почали

здіймати все з возів, носили зброю до ріки і кидали у воду. Спорожнивши вози, оформилися в кілька менших груп і попрямували в той бік, звідки надходила совєтська армія. Що з ними сталося - не знаю; або пішли вони в полон, або намагалися перейти до Румунії.

Кілька днів молоді хлопці нуркували у холодній осінній воді Золотої Липи і витягали з води кріси, пістолі, ручні гранати, та скриньки амуніції. Міліція, яку зорганізували наші селяни, наказала принести всю зброю на станцію міліції. Багато зброї було здано; її відвезли в район до Поморян, але дехто таки собі задержав.

Тато викопав стовпа, на якому була таблиця з польським орлом, що стояла перед нашою хатою, як і передкоожною сільрадою. Зірвав таблицю і кинув у ріку, а стовпа заховав, бо на господарстві все може придатися.

Осінню 1939 року я простудився після того, як промок на дощі. Як наслідки простуди, перед початком шкільного року моє обличчя почало опухати, під грудьми та в крижах дуже боліло. Внедовзі через опухlinу я майже не бачив на очі. Мій тато запряг коней і завіз мене до лікаря Дичка в Поморянах. Як я тільки переступив поріг, д-р. Дичок глянув на мене і сказав: "Запалення нирок". Він порадив зробити рентген і заказав строгу дієту. Не можна уживати солі та товщу. Обов'язково пити багато води і юшку із вивару зелених стручків фасолі, які ще можна було знайти в нашему городі.

На другий день ми поїхали до Золочева до д-ра Свідерського на пересвітлення. Д-р. Свідерський, пересвітливши мої нирки, порадив ще того дня піти до шпиталю в Золочеві, на докладнішу перевірку. В шпиталі треба було дожидати дуже довго. Військові шофери довозили жінок офіцерів Красної Армії, а може яких партійних урядників, з немовлятами, і вони завжди були перші. Приїжджали вони в прозорих,

довгих кольорових нічних сорочках (мабуть вони думали, що це модерні сукні на "Западі"). Я дуже зголоднів, аж перед вечером мене взяли на бадання. Після простудіювання записи від д-ра Свідерського і перебадання, дали мені медицину та наказали дотримувати дієту і обов'язково лежати в ліжку.

По двох місяцях опухлина почала меншати, але під грудьми та крижі боліти не переставали. Я не міг довго ходити або сидіти, треба було робити все на зміну потрохи.

Дотримуючись дієти аж до весни 1940 року, ячувся досить здоровий, щоб іти до школи. Тому, що я пропустив багато місяців школи, мені прийшлося багато доганяти в науці.

Фігура, поставлена на місці, де було джерело, в якому щороку влітку святили воду. Недалеко цього джерела роззбройлися вояки польської армії.

НОВА ВЛАДА

За кілька днів після роззброєння поляків прийшла нова влада. Ішли вони полями крізь ліси. Йдучи через наше село, розпитували за польським військом, поліцією та поміщиками. До хат вони не заходили навіть тоді, як їх запрошували, хоч видно було, що вояки мали охоту на добрий борщ, але такий був наказ їхніх офіцерів.

В неділю залога війська, яка осталася в селі і примістилася на фільварку Анзеля Ашкіназі, улаштувала гульню з музиками.

З фільварку заохочували забирати все. Забирали худобу, устаткування та меблі з кімнат. Не тривало довго, і фільварок став пустинею.

Товариш лейтенант Поляков (так його кликали вояки) зібрав малих юнаків (14-17 років) та почав їм розказувати, яка то добра влада прийшла, питав де подівся поміщик? Тоді я довідався, що слова жид не можна уживати, лише єврей. Слово "єврей" я перший раз почув. Поляков висловив своє невдоволення, коли після лекції про слово "жид" котрийсь із хлопців сказав, що власником фільварку є жид Анзель Ашкеназі. Поляков зразу скрікнув: "Нада гаваріть єврей!" По хвилині він наче опам'ятався, сказав, що він поміщиків ненавидить і усіх їх постріляв би - та вийняв нагана. Я спершу налякався, бо думав, що буде стріляти того, котрий казав "жид", а не єврей. Він підніс нагана, намірив у дерево в саду, вистрілив раз і другий. Оглянув нагана, неначе любувався ним, і заховав у кобур.

Смеркало...

Музики ще грали, але багато людей вже порозходилося домів. На схилі неба останні проміння із заходячого сонця звіщали сумерк і надходячу ніч. Йдучи до дому я прислухувався про що старші

говорили. Вони розказували, як один із вояків, випивши доволі... казав: "Розбирайте, розбирайте, та скоро будете віддавати поміщицьке, та й ваше власне від вас відберуть".

Зараз по приході "освободітельної армії" оформлено сільраду. Головою призначено Василя Демковича. Комуністів у нашему селі не було, були лише заможніші або бідніші селяни, а на фільварку працювали наємні люди під час жнив і постійно так звані форналі, які мали на фільварку житлові приміщення. Не тривало довго, як за дорадою нової влади розібрано майно фільварку, а решту зруйновано. Анзель Ашкеназі втік з фільварку і переховувався у лісі за городами, не далеко нашої хати. Перед вечером підійшов до нас і попросив їсти. Тато примістив його наніч в нашій хаті. Вони договорилися, що тато поїде до Золочева, розвідає, що там діється і купить для нього білет на поїзд до Львова. Анзель Ашкеназі попросив мене знайти радіостанцію Львів на мойому радіоприймачу, який був на кристал і слухавки. На ньому деколи можна було слухати і Чехословаччину, а деколи і Мадярщину. Анзель просидів ввесь день уважно слухаючи новини. Через кілька днів, з допомогою моого тата, Анзель від'їхав до Львова.

Проголосили розпорядження, - здати зброю і радіоприймачі. Я здав один радіоприймач, а другий, який я збудував сам, заховав. Наш район приміщувався в Поморянах; там приміщувалася станиця міліції, до якої також набирали з-поміж місцевого населення. Совєтська влада не тратила часу: часто улаштовувала мітінги, вишукувала "ворогів народу", молодим дораджували вступати до Комсомолу.

Навесні 1940 р. прийшло розпорядження організувати колгосп. Для того не раз скликували селян та вимагали складати "добровільну" заяву іти в колгосп. Люди відмовлялися підписувати "добровільні" заяви. На осібняків (так звали тих, що мали свою землю) наложили величезні податки, а хто

забрав щонебудь з фільварку, наказали негайно віддати. Всі, що користувалися кличем "грабуй награбоване", віддавали все до колгоспу; якщо хто не віддав - грозив арешт.

Перші колгоспники були ті, що працювали в Анзеля, почали відбудовувати те, що недавно зруйнували, бо іншого виходу для них не було. Можна собі лиш уявити, яку шкоду заподіяли, як за дозволом тієї ж влади кличем "грабуй награбоване", розбирали фільварок. Таким кличем ловили людей неначе хробаком рибу на гачок. Хоч той клич не був для всіх захоплюючий, але знаходилися одиниці, що добавчували в тому кличі для себе корисну розв'язку.

Почалася нова панщина.

Часто приїздили грузовики, а сільрада призначувала хто мав іти на роботу. Робітники працювали при направі та поширювані доріг. Я був на такій роботі заступаючи тата. Наглядачами були росіяни і часто підганяли з криком, "давай, давай поскорей!" До колгоспу прислали тракториста росіяніна із старим трактором, якого він більше направляв, ніж ним оправ. Він був молодий і тримався осторонь від товариства, хоч його не раз запрошували молоді до гурту. Він мешкав у Козаків, дещо на відлюддю на горбі за цвінтarem. Носив при собі зброю, хоч йому ніхто, і нічим, ніколи не грозив.

Не раз коли люди по відправі повиходили з церкви, а тракторист оправ, гудіння мотору мішалося з гамором людей. Мені ставало сумно, і я думав... Чи справді приходить знова панщина і люди не будуть мати відпочинку навіть в неділю? Внедовзі прийшов розпорядок, що неділя то день відпочинку ("вихадной").

Із приходом нової влади негайно прийшли нові розпорядження, нові репресії і арешти. З початку кликали на міліцію до Поморян, там допитували... і застрашених відпускали до дому. Допитували чи мають заборонені книжки, чи є хто проти влади,

веліли принести заховану зброю. Після таких рафінованих допитів підступом вдалося їм витягнути від декого про невдоволення свого сусіда із влади.

Арештовані в 1939-41 роках:

Володимир Макух. Його вдалося викупити за старанням Володимира Сабадаша, котрий їздив аж у Москву з проханням помилувати мужа його дочки, та за старанням його брата Василя. Його випустили додому під умовою, що він прийде на суд. Він не явився на суд, але пішов у підпілля. Його зловили навесні 1941 року в ліску "Грабині" разом з **Володимиром Карповичем**. По короткій перестрілці, казали, що обидва були ранені - і більше чутки про них не було.

Михайло Войціховський, (польський) замордований в Бригадках у Львові.

Марко Ваврик, пропав без вісті.

Петро Долішний, замордований в Бригадках.

Пилип Сукманівський, замордований в Золочівській тюрмі.

Володимир Сабадаш, замордований в Золочівській тюрмі.

Григорій Сукманівський, засуджений в Поморянах і вивезений на Сибір.

Федір Турило, сидів у Поморянській тюрмі, його випустили і забрали до армії.

Пилип Фурда, сидів у Поморянській тюрмі, його випустили і він ховався.

Скриникович, лісничий, вивезений з ріднею на Сибір.

Після відступу совєтської армії в 1941 році, в Поморянах на станиці НКВД знайдено список тих, що мали бути вивезені на Сибір. Там було також прізвище нашої родини. Мій тато вдійсності передбачував можливий вивіз нашої родини. Тому я мало ночував вдома, кожного разу після школи, повечерявши, перед

вечором я прощався з родиною йдучи шукати нічлігу (не знати де?!), роздумуючи, чи я завтра застану їх вдома. Всі вивози і арешти відбувалися ночами. Часто людей кличуть в район, держать до ранку і випускають. Після таких допитів люди ставали мовчазні, з ніким про ніщо не говорять і дуже застрашенні.

Я ставав чимраз здоровіший, та почав ходити до школи - в своєму таки селі. Тоді у нас додали 5 і 6-ту кляси. Хоч я закінчив шосту клясу, та з огляду на далеку віддалю до Поморян, де вже в той час була 10-літка, я ще не був досить здоровий ходити. В той час учителями були Василь Макух, кол. студент Духовної Семінарії, який закінчив курс російської мови і також викладав Історію України; математику і Історію комунізму викладав новоприбульй (жид) зі Львова - переконаний атеїст. Він вперто доказував, що людина то звірина, але має більше розуму. Літературу і музику викладала добродійка Шулим. На різдвяний сезон у школі улаштували ялинку, але без янголів. Замість св. Николая був "дід мороз", дітям роздавали цукорки "тафеті", як дарунок від Комуністичної Партиї.

Крамниці в містах порожніли, бо все викупили компартійці та військові офіцери. Вони платили і переплачували рублями, яких ми не мали. Убрання, взуття чи господарських приладів до крамниць не доставляли. І, вкінці, замість купувати у крамницях, треба було купувати на чорному ринку за багато більшу ціну. Але довозили доволі тютюну-табаку (а газету уживали робити цигарки), і багато горілки.

Так темні сили плянували запити наш народ до нестяями, щоб убити в ньому національну свідомість, знищити родинне вогнище і піднести партійного вождя понад Творця світу - Бога.

Весною 1941 року покликали призовників до військової служби, також покликали до резерви кол. вояків на перевищкіл. Люди постійно говорили, що в короткому часі пічеться війна. Призначували скільки

робітників з нашого села має їхати на роботи, будувати летовище та військові укріплення вздовж німецької границі. Деяких забирали на тиждень, а деяких на довше. Забирали з кіньми, якраз тоді, коли коней треба до весняних робіт у полі. При кінці місяця березня почали тануті сніги; наша ріка вилила весняні води поза береги, гендалеко на сіножаті.

В селі часто ночувало НКВД та робило засідки.

Відчувався страх, напруження; багато людей ховалося перед арештами, деякі мали зброю. Покликані до резерви дезертирували, втікали робітники, які працювали на летовищі та інших військових об'єктах.

Одного вечора до мене прийшов сусід Микола Баран, старший віком, та просив, щоб я перевів двох людей із села Богутина пізно вечером. Нам треба перейти ріку та сіножатами, де було багато джерел, деякі були досить глибокі.

Вдень у селі було НКВД.

Як стемніло, ми вибралися перейти ріку. Кладка через ріку була покрита водою на кілька сантиметрів. Підпираючися довгими палицями, ми перейшли ріку. За рікою нас ділило 350 метрів сіножаті покритої може 5-15 сантиметрів водою. Подекуди під водою була тонка верства льоду, а потім терен був вищий, і дальше ліс Гай. Перших кілька метрів за рікою, лише вода. Зимну воду відчуваємо крізь чоботи, але далі під ногами лід почав ламатися. Щоб не було розголосу, треба було дуже помаленько ставати, - тоді лід заламлювався, але не робив голосного тріскоту. В кількох місцях ми попали у воду по коліна і врешті перейшли до Гаю. Я запровадив їх на стежку, що вела на другий бік ліса. Вони подякували і пішли. Мені треба знова вертатися до дому тією самою дорогою. До чобіт дісталася зимна льодова вода, ноги задеревіли. Тієї ночі я рішив ночувати дома щоб загріти ноги. Ще сьогодні я відчуваю ту студену воду аж до колін на кожну зміну погоди.

Людей часто кликали на мітінги, намовляли здавати свої господарства до колгоспу; селяни рішуче відмовлялися. До військової служби покликали призовників, з молодших організували вишкільні відділи. Їх вишколювали, в нашому таки селі, Іван Білик і Григорій Гнат, які закінчили військову службу в польській армії. Їм поробили дерев'яні кріси, і ними вправляли кожний день після праці.

Була субота.

Раннім ранком, ще сонце не сходило, як наші юнаки, вистроєні в маршові колони, ішли на військові вправи. Поморянський район змагався з дунаївським районом в дунаївських лісах. Ще ранній туман стелився над рікою і селом, як мене розбудила їхня маршова пісня, коли вони переходили попри нашу хату - "Ой на ставу, на ставочку". Поміж двома гаями лунав гомін пісні, а потім вже тихше і тихше, аж згодом зовсім затих. У мене раптом на душі відчувалася якась туга, неначе щось непередбачене повинно статися. Сон вже мене не брав до ранку.

В неділю, коли вже сонце зійшло, десь ген над дунаївськими лісами, а може ще далі, пролітали низько літаки та було чути глухі вибухи. До обіду все успокоїлося. Після відправи в церкві люди розходилися домів.

Після обіду, як кожного року на Божого Тіла, зібралися люди, священик і процесія пішли в поле покропити і поблагословити та подякувати Господеві за урожай.

Коли процесія повернулася з поля, сонце вже хилилося до заходу і надходив спокійний сільський вечір. Люди розходилися домів та поралися біля господарств, старші відвідували рідних і знайомих та розмовляли сидячи біля хат. Молоді зійшлися біля Читальні, розмовляли, жартували, а потім співали.

Сонце вже чуть-чуть почало ховатися за обрій, як з району на мотоциклі приїхав знаний районовий пропагандист Сапожнік і негайно наказав скликати

мітінг. Люди почали сходитися, але Сапожнік навіть не чекав на решту доходячих людей.

"Товаріші, сьогодні собака германець ударив на Советський Союз, але доблесная красная армія..."

Пів сонця вже заховалося за ліс, довгі тіні мов мариво неначе страхали пропагандиста. Навіть не згадуючи батька Сталіна, він закінчив мітінг, забрав із собою росіяніна-тракториста і поїхав у район. Люди по-всілякому приймали цю вістку, з захопленням і без захоплення, розмовляли йдучи домів.

Вже смеркало, як повернулися із вправ молоді юнаки. Вони жваво розповідали про свої пригоди на маневрах в дунаївських лісах. Ми жартом докоряли їм, що через них почалася війна. Говорили, що коли німецька армія переможе комунізм, то настануть великі зміни, але ніхто не уточнював, які то зміни прийдуть, як події сприятимуть нашому народові. Розмовляючи до пізньої ночі, гурт дискутантів зменшувався, аж доки не розійшлися.

СОВЕТСЬКО - НІМЕЦЬКА ВІЙНА

22 червня 1941 року німецька армія заатакувала

Советський Союз. "Доблесная красная армія" панічно відступала, її постійно атакували німецькі літаки. Советські танки і грузовики з амуніцією часто застрягали в полях та при дорогах у наш пухкий чорнозем. Солдати часто добровільно йшли в німецький полон. Казали, що германець дає три рази на день їсти та по три цигарки. А інші просили в селян одежі перебратися та намагалися йти по-цивільному до своїх рідних. Були й такі, що просилися до селян на працю.

Внедовзі після вибуху війни наші улаштували віче, та повідомили, що 30 червня проголошено у Львові відновлення самостійності України. Повідомлено, що провідником ОУН вибрано Степана Бандеру, головою Тимчасового Державного Правління вибрано Ярослава Стецька. Заряджено зорганізувати місцеву адміністрацію, міліцію та організувати "Січ", яка мала стати першими кадрами майбутнього українського війська. Це проголошення в нашему селі перевів Василь Макух. І здавалося, що воля й самостійність вже осягнена і народ з ентузіазмом прийняв цю вістку.

Тимчасом німецькі війська без поважного опору займали українські землі. Численні советські солдати йшли добровільно в полон. В слідуочу неділю довколишні села поморянського району йшли з процесіями до Поморян, щоб на спільній Службі Божій подякувати Господеві за визволення від червоного поневолювача.

На церковному подвір'ї зібралося багато людей, всі широко молилися. Проповідь, до сліз зворушливу, із церковного балькону виголосив о. Шульга з нашого села.

В часі Служби Божої в церкві, шляхом попри церкву, йшли колони німецького війська, співаючи, підбадьорені тимчасовими перемогами. Рукави підкочені аж по лікті, бо погода була чудова. Інші їхали

мотоциклами та автами, подальше від церкви на подвірях господарів затaborили ще інші вояки. Вони чистили зброю, мундири, деякі робили знімки.

Далі при дорозі, двоє людей копало яму під наглядом німецьких вояків; їх часто били, а по обличчях текла кров. Опісля я довідався, що то були працівники НКВД жидівського походження, котрих пізнав щасливець, якого вони тортурували в поморянській тюрмі, а йому вдалося живим вийти на волю.

У в'язниці відкопали багато помордованих в страшний спосіб в'язнів. Люди приходили пізнавати своїх рідних. Страшна це була картина. Але дивлячися на тих двох нещасних людей, мені стало їх жаль. Деякі люди казали, що німці повинні їх судити, а може вони не винні? Очевидно ми не мали багато до говорення, тому що це був винятковий стан фронтової полоси.

Після відправи ми йшли походом від церкви до міськради, де відбулася маніфестація з нагоди проголошення відновлення Української Держави при величавій масі народу.

Кілька днів пізніше люди з довколишніх сіл їхали до Золочева, щоб розпізнати між помордованими своїх рідних, та перепоховати по-християнському. На тюремному подвір'ї знайдено сотні помордованих в жахливий спосіб мужчин і жінок. Трупи без язиків, виколені очі, здерта шкіра з плечей, розпорені шлунки. Знайдено повно мертвих людей, замурованих в кімнатах, з обгрізеними пальцями. Знайдено жінок з відрізаними грудьми, з відрізаними вухами, здерта шкіра з голови з волоссям. Тих знайдених виносили на площа, а люди оглядали, чи не пізнають своїх рідних. Сморід був дуже неприємний. Ті, що виносили трупів, не довго могли це робити - вони часто мінялися. До цієї роботи вербували тих, що співпрацювали з НКВД, між ними були і жиди. Не всіх можна було розпізнати з причини жахливої масакри. Ті, що пізнали своїх по одежі та документах, могли забрати і поховати трупів самі, а не пізнаних похоронили у спільній могилі. (Декотрі знімки були поміщені в книзі

"Золочівщина"). Більшість фотографій робили німецькі офіцери.

Після похорону почав падати зливний дощ. Ми сиділи з моєю двоюрідною сестрою Ксенею на заді воза, прикрившися з головою плащем, а тато напереді підганяв коней. Ми іхали мовчкі, бо навіть загадуючи таке страшне видовище, шлунок не витримував. Я був голоден, але юсти не міг.

Народ вертався домів, у мене жевріла думка, що настануть трохи кращі часи. Але окупант мав свої пляни, свої вимоги до нашої України. Не довго український народ тішився кращими часами. Спершу прийшла вістка, що арештовано тимчасовий український уряд у Львові. Заборонено організацію "Січ" і багатьох січовиків арештовано, лише деяким вдалося втекти з-під арешту додому.

Німецька влада дозволила оформити лише конечну адміністрацію для вдержання правопорядку.

Внедовзі нові визволителі (**вже треті за моєого життя**) почали переводити по містах і селах численні арешти.

ПІД НІМЕЦЬКИМ ОКУПАНТОМ

На місце "червоного" прийшло друге, "чорне" мариво. Призначено здавати контингенти збіжжя, худоби та контингент робочої сили до німецьких фабрик і на ферми.

Чим раз то більше чуток про арешти і розстріли. Окупант стає з кожним днем жорстокіший. В Поморянах німці зробили облаву. Тоді зловлено і заслано багато мужчин до концентраційного табору. Німакам допомагали поляки, які співпрацювали з німецькою Кримінальною Поліцією і, може, з наказу АК (Польської Армії Крайової). Вони стали на службу Гештапо і Кримінальної Поліції.

Польські "фольксдойчери" розмовляли по-українському і по-польськи, вони допитували арештованих.

Німці зорганізували "Бавдінст" (примусова служба праці) із 18 до 21-річних мужчин, які направляли автошляхи, поїздні шляхи та військові об'єкти, щоби забезпечити постачання східного фронту. Тут були жорстокі умови праці і погане харчування. В містечку Красному стояв такий табір Бавдінсту. Задля поганих умов, багато дезертирувало, а деякі навіть не голосилися зовсім і мусіли критися. За ними посылали спеціальну поліцію, яка носила такі уніформи зеленого кольору як ті, що працювали в тих таборах праці. Поліцаї Бавдінсту були лише поляки, які носили кріси та переводили лови на тих, що не голосилися, або тих, що втікали з табору. Така станиця поліції Бавдінсту була в сусідньому будинку біля нашої школи в Золочеві. Ми часто прислухувалися до їх розмов польською мовою. Вже тепер мені стає зрозуміло, як вміло німці використовували польських шовіністів проти українців. Та напевно й українців проти поляків, хоч

одні і другі були поневолені тим самим окупантом.

В Бавдінсті служили:

Василь Мартинів, Владислав Мартинів, Павло Лютий, Іван Сукманівський, Олекса Турило і інші, яких я не пригадую.

Польське населення симпатизувало та допомагало комуністичним десантам, яких ночами скидали з літаків і вони згодом творили диверсійні загони. Поляки розмножили свої бойкі АК (Армії Крайової), які часто нападали на українське населення та побивали і грабували його.

Німці вимагали щораз більше робочої сили до фабрик та до сільського господарства. На скількість населення, було призначене певне число осіб на роботу до Німеччини, особливо молодого віку. Не легка то була справа, для нашого війта Дмитра Турила, знайти призначене число людей в нашему селі на роботи в Німеччину. Наказувати, не було зручно забирати дитину від старших віком батьків. Вони ж надіялись помочі на старші роки, і врешті - усі знайомі. Але, не виконати вимог окупанта грозив арешт і облави на людей. Зразу він оголосив, щоб самі зголошувалися в кого більші родини, а потім вговорював інших щоб добровільно зголошуватися, пояснюючи результат якщо не зголосяться.

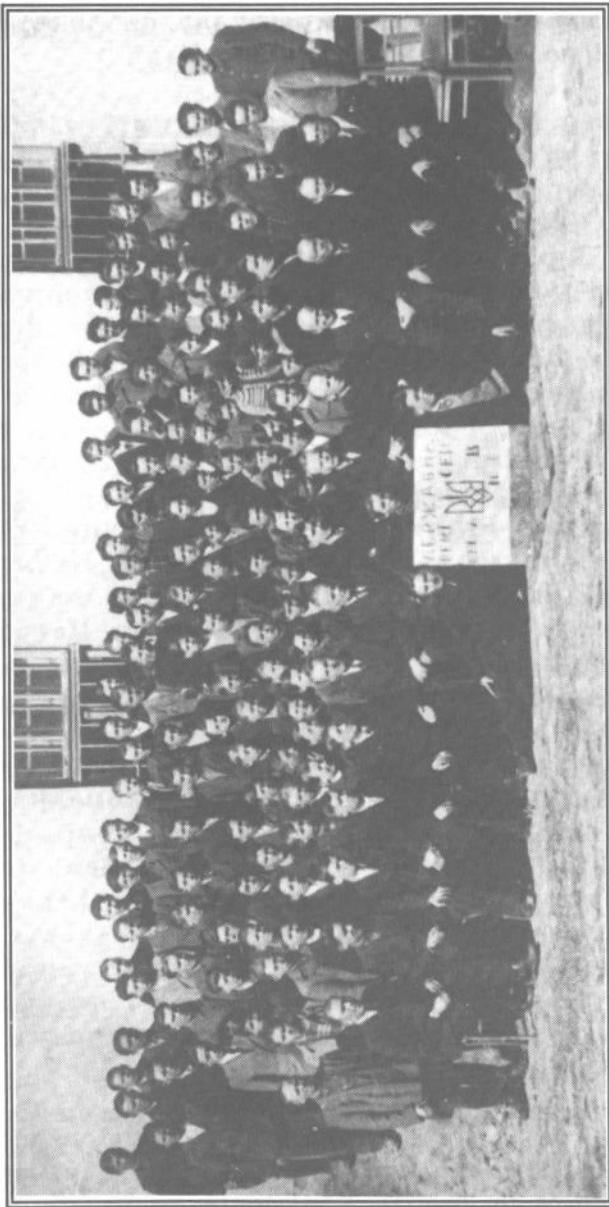
Перший контингент був виконаний задовільно без особливих неприємностей. Інша справа була із слідуючими контингентами. Виїхавши з села і коли посадили на поїзд, то війт і родини не відповідали, якщо з поїзду по дорозі до Німеччини повтікали. Ті, що повтікали, мусіли ховатися, або йти в підпілля, яке в той час не було якслід зорганізоване. Часто несподівано наскакувало Гештапо і шукало за втікачами. Мене оминули тому, що я записався до Державної Ремісничої Школи в Золочеві. Цю школу призначено для підготовки нових ремісників, фахівців для особливих робіт у фабриках і нас тимчасово не

чіпали. Нам видано документ з фотографією, та відміченням щомісячної вплати за школу. І коли була облава, то цю посвідку спершу респектували.

Як наслідки призначених контингентів із села забрані до Німеччини на роботи:

Тома Олійник Петрович, Еміліян Гонтар Петрович, Павло Зарічний Теодорович, Володимир Зарічний Теодорович, Славко Гонтар Михайлович, Мілько Зарічний Олексійович, Павло Турило Володимирович, Еміліян Музика Михайлович, Зеновія Долішна Микитович, Вавро Флєшар Петрович, Володимир Турило Теодорович, Яцко Фурда, Луць Гонтар, Михайло Мартинів Тимкович, Володимир Гуменюк, Ольга Зарічна Андрійович, Оленка Кривуцька Ігнатович, Іван Білик, Григорій Кривуцький Ігнатович, Володимир Ваврик Іванович, Павло Хапіс Іванович, Володимир Гонтар Павлович, Степан Гонтар Іванович, Павло Сабадаш, Петро Карабін, Володимир Карабін, Стах Гальбiniшин, Дорко Боднар, Зенко Долішний Томович, Теодор Долішний Томович, Володимир Вітровий, Ксеня Баран Павлович, Марія Долішна Кирилівна, Ксеня Долішна Кирилівна, Ганя Долішна Прокопович, Ганя Сукманівська Михайлович, Ольга Долішна Іванович, Ілько Долішний Іванович, Зеновія Долішна Андрухівна, Ольга Долішна, Ілько Долішний Іванович, Зонька Музика Андрухівна, Василь Дриботій Іванович, Федір Турило Григорович, Степан Турило Григорович, Гринько Турило, Дмитро Турило, Василь Макух Іванович, Пилип Долішний Іванович.

Декотрі із них загинули в час альянтського бомбардування Німеччини, частина осталася на еміграції, а решта повернулася "на родіну" зараз після закінчення війни.

Державна Реміснична Школа в Золочеві. Фото 1943 р.

Державна Реміснича Школа містилася на Городецькій вулиці, на тій вулиці була хлоп'яча бурса нашої школи і трохи дальше була бурса Дівочої Ремісничої Школи. Я мешкав на приватці (у старенької жінки, що займала одну половину дому), у просторій кімнаті з довгим столом і 4 ліжками. Зі мною мешкали: **Михайло Мартинюк** з Угорець, **Дмитро Курпіта** з присілка Пригати, який належав до Угорець. Вони ходили до Торговельної Школи і четвертий, який час від часу ночував та мав документ Ремісничої Школи, але в школі я його не бачив. Його інтереси були, мабуть, інші. Як ми його питали то він відповідав: "Не все ви мусите знати". Ми припускали, що він мав відповідальну працю в ОУН.

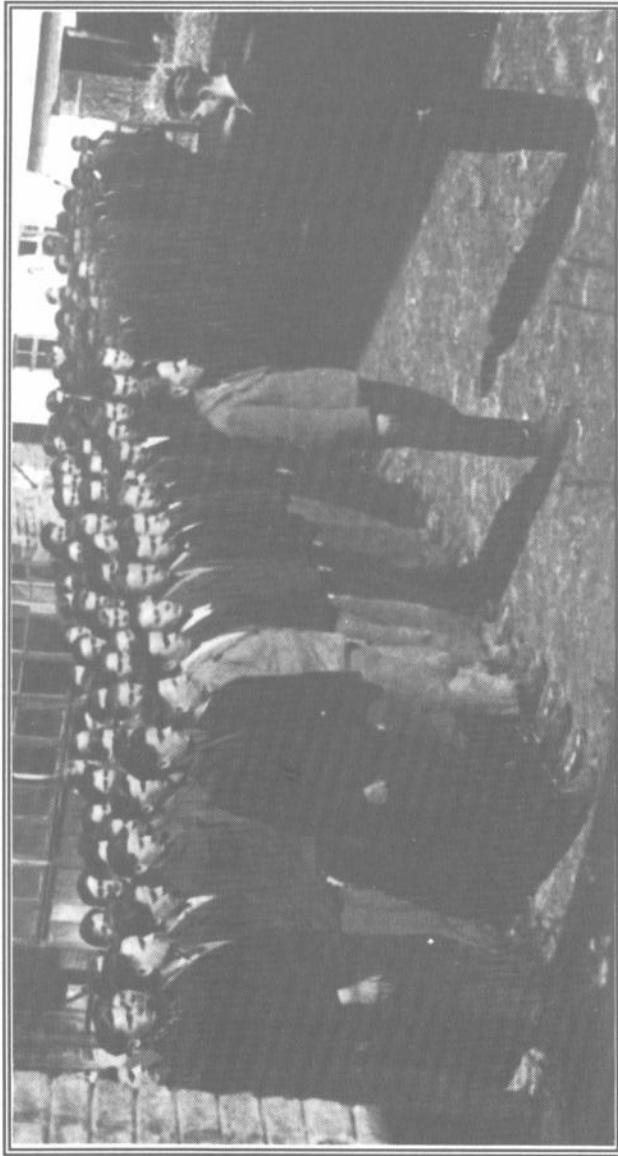
Державна Реміснича Школа мала три відділи: **електричний, слюсарський і столярський**.

Спершу мене прийняли на слюсарський відділ; по закінченні першого року мені вдалося перейти до електричного відділу.

Директором школи був Маркевич, він також відповідав за Золочівську Електростанцію. Катехитом був о. Юліян Микитин, який після війни опинився в Канаді при церкві св. Николая в Торонті. Викладали: Маркевич, Левицький, Дишенчук, Склепкович, Колодій та на другому році молодий учитель зі Львова, прізвище його я забув.

В нашої господині мешкала мала дівчинка віком може 10 років; господиня впевняла нас, що то дитина її дочки, яка живе у Львові. Але ми припускали по її мові, що то була жидівочка, яка робила нам збитки. Наша господиня варила для нас їсти, харчі ми мусіли доставляти самі для себе і для господині. Наші батьки привозили переважно в середу, бо щосереди в Золочеві відбувався ярмарок.

Кожного тижня в п'ятницю після науки пополудні, а деколи в суботу ранком, ми йшли додому. Дорога була далека - 21 кілометрів в один бік, добрих три години ходу. Перебувши вдома одну, або часом дві

Державна Реміснича Школа в Золочеві: учень Гураль звітуюс директорові
Маркевичу. Фото 1943 р.

ночі, в понеділок досвіта в четвертій годині ранку, поснідавши, з наплечником харчів на цілий тиждень я поспішав до Золочева, щоби вспіти на час до школи.

Щосереди після науки я виходив на місто, щоби зустрінутися з людьми з Коропця, які приїжджали на ярмарок, і часом родичі передавали для мене передачу.

Одної середи, вийшовши на місто, я зустрів Григорія Маркевича з присілка Голоти. Він мав перев'язану голову, а перев'язка просякла кров'ю. Він мені розповів, що його жінку прострілили в ногу, він відвіз її до шпиталю в Золочеві. У Сукмановського Николи і Івана Голоти забрали коні і вози та повезли награбоване у напрямі Віцина. Він прийшов зголосити до Орсткоманди (німецька команда округи), як побитий і пограбований польськими партизанами під час нападу на Голоти. В той час було пограбовано і побито кількох господарів, а інші вспіли повтікати. Іншим разом напали на Онуфрія Музiku, який мешкав на східній частині трохи даліше від села, усе дочиста пограбували, а його жінку побили. Коли почали досліджувати, то сліди вели до польського села Віцинь, яке було на північ від нашого села, віддалене може на 7 кілометрів через поле і ліс. Після тих випадків люди боялися, особливо ночами, а тут ще хлопцям підліткам 12-14 років захотілося жартів. У неділю, як вже смеркло, на конях проїхали чвалом через село. На другий день призналися, що то були вони, за те їх добре посварили.

Серед молоді замітно зацікавлення Українською Повстанчою Армією, та пожвавлену працю для ОУН. Тому, що в школах в Золочеві були з багатьох довколишніх сіл, а навіть з інших повітів, ми мали скоро та докладні інформації, що діялося на довколишніх селах. Розповідали про лови людей на роботу до Німеччини, лови до Бавдінсту, що їх переводили німецькі поліційні частини та поліція Бавдінсту, складена із поляків та "фольксдойчерів".

Хоч у членів Організації Українських Націона-

GENERAL GOUVERNEMENT
DISTRIKT Golowec

Staatliche Handwerkerschule mit ukrainischer Unterrichtssprache (Abl. für Elbewerabteilung)
In Golowec

Державна Реміснича Школа з українською мовою навчання (Відділ для елеваторів)
Голівці

Kreis Golowec Okruja Janov
Nr. 9/36 Schuljahr 1942/43
U. Sch. p. 1942/43.

ZEUGNIS ےСВІДОЦТВО

Holter Józef

Головце Іван

geboren am 11. November 1924 in Kolowce

народж. дн 11 листопада 1924 в Колівці

Kreis Golowec, Distrikt Golowec, gr. der Religion, besuchte die reale

okruja Janov, область Галич, у школі реміс, учень ремісник ERSCH.

Klasse und erhielt für das Schuljahr 1942/43. nachstehendes Zeugnis:

одерхза за школний рік 1942/43. таке сідідство:

Beträgen sehr gut

Religion sehr gut

Deutsche Sprache sehr gut

Werkstätteunterricht gut

Fachkunde ausreichend

Fachzeichnen gut

Fachrechnen gut

Geschäftslehre mit Schrift-
verkehr gut

Поведінка добре добре

Pearlira добре

Німецька мова добре добре

Верстатова наука добре

Наука про фах добре

Фахові рисунки добре

Фахові рахунки добре

Наука про підприємство
і кістування добре

Schulversäumnisse: 32 Tage Stunden, davon 1 Stunden unentshuldigt.

Число пропущених шк. годин: 32, з них 1 годин невідправлених.

Bemerkungen: /

Punkte: /

Golowec, am 22. Juli 1943. Janow, am 22. lipca 1943.

J. Holter

Перший рік навчання, слюсарський відділ.

лістів строго зобов'язувала конспірація, то все таки було замітно, як настирливо відбувався набір до ОУН. Організовано боївки самооборони та їх вишкіл. Посилено ідеологічні вишколи, поучувано як будувати криївки, та як їх устатковувати, як зберегти себе та заховати майно коли переходитиме фронт. Заряджено здавати зброю, мапи, далековиди, компаси до призначених пунктів. ОУН також намагалася мати довірених людей в міських управах, перекладачів у чисто німецьких урядях та міліції.

Боївки Самооборони мали завдання боронити населення перед нападами польських боївок, таsovєтськими партизанами-ковпаківцями, які постачалися із грабунків селян. В такій ситуації німці мусіли квартирувати лише більшими відділами по містах, не ходили свавільно по селах за яйцями та маслом.

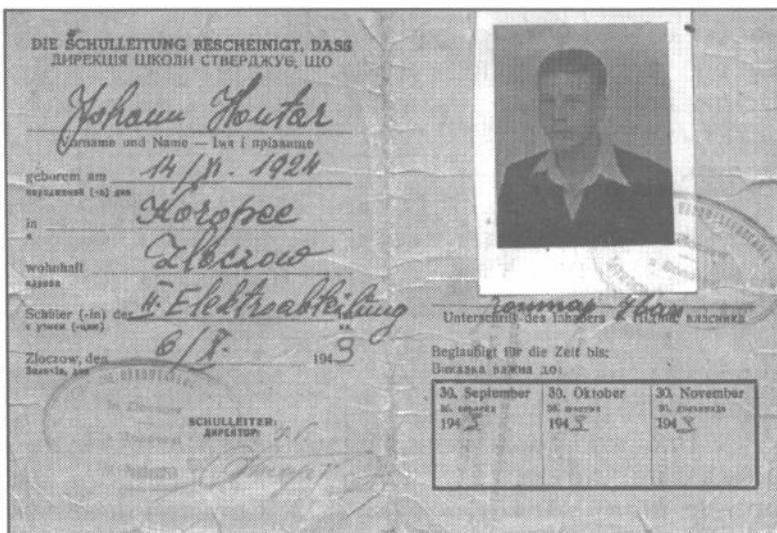
1943 року осінню із магазину "Арбайтсамту" в Золочеві забрано все - шкіру, матерію, цукор і інше. Казали, що вночі приїхали двома тягарівками німецькі вояки і все забрали. На слідуючий день Гестапо допитувало людей, чи хто бачив. Очевидно, ніхто нічого не бачив і не чув, усі спали. Тим разом обійшлося без арештів.

Ночами переходили озброєні групи людей, як в нас казали, по зв'язку, до місця призначення. На Голоті, після нападу поляків, ОУН присягнуло боївку Командира Тигра, на квартиру у господарів, котрі були задоволені. Після кількох тижнів постою, боївка Тигра забралася в інше місце - не знати, чи то задля запотребування, чи з тактичних причин.

Весною 1943 року розпочалася наполеглива акція вербування до Дивізії "Галичина".

Одного прекрасного ранку нашу школу вистроїли в колону. На переді золочівська оркестра під диригентурою маестра Солодкого. Заки зайдли на ринок, де вписували до дивізії, дійшла лише оркестра. Однаке, деякі вважали, що військова формaciя, добре

вишколена з модерною зброєю, є конечною у майбутньому формуванні незалежної України. В інформаціях про Дивізію Галичина запевняли, що вишкіл триватиме 6 місяців, та запевняли, що Дивізія буде перекинена тільки на Східній Фронт. До того часу вже досить було тих, що ховалися від арештів, від виїзду до Німеччини на роботи, та втікачі із "Бавдінсту". Часті облави на мужчин на роботи до Німеччини, яким часами давали до вибору, Дивізію або "під бомби". ОУН (бандерівці) не одобрювали формациї

Шкільна виказка, другий рік навчання, електричний відділ.

Дивізії Галичина, з огляду на те, що на Волині вже були відділи Української Повстанської Армії, та з досвіду інтернування німцями Похідних Груп ОУН в 1941 році, арешт членів Тимчасового Українського Уряду і арешт голови Проводу ОУН на рідних землях Степана Бандери. Однаке, робили заходи, щоби тих, що

перейдуть вишкіл в Дивізії, використати у відділах УПА. Як завсіди, політики обстоювали свої позиції. ОУН (мельниківці) заступалася за створення Дивізії як першої військової частини, що краще може вив'язатися в боротьбі за українську державу ніж партизани. ОУН (бандерівці) стояла на позиції недовір'я до Гітлера та хотіла будувати державу лише власними силами.

ЖИТТЯ ТА БОРОТЬБА З НІМЕЦЬКИМ ОКУПАНТОМ

В нашій школі зорганізовано Пласт - єдину молодіжну організацію, яка мала дозвіл від окупаційної влади існувати, за старанням Українського Комітету. Деколи мої товариші забирали мене до недалеких від Золочева сіл, Хильчик або Почапів, де ми гуторили, запізнавалися та співали пісні.

В місті був відгороджений один квартал колючим дротом - це було "гетто", в якому мешкали жиди. Вхід до гетто стерегли два капо (жидівська поліція вербована лише з жидів) з палицями, здоровезні будови мужчини. Дуже часто учні нашої школи міняли хліб за убрання, деколи давали жидам харчі даром. До гетто можна було зайти або вийти таємним входом - це була надзвичайно бережена таємниця. Всілякі торги робили лише через довірену особу на прізвище Сорока. Казали, що кільком жидам вдалося знайти сковок у знайомих; то також була строго бережена таємниця, бо за це розстрілювали цілу родину. Не раз я бачив як жидів вели до праці: попереду два капо з палицями, а з боків поліцаї-німці. Колона йшла понуро, не дотримуючи кроку. Деколи співали (чомусь по-польськи): "*А наш Сьмігли-Ридз не научил нас ніц. Гітлер єст то хлоп злоти - пшиучил жидкуф до роботи*".

Біля української книгарні був будинок на два поверхи з високим дахом. Одного ранку, влітку 1943 року, зчинилася стрілянина. До будинку вдерлися німці, а цілій квартал обступили. Опісля казали, що в даху цього будинку була радіостанція, яка мала контакти із закордоном, а німці своєю апаратурою винайшли її місце. Я не міг довідатися хто завідував тією радіостанцією, та чи були жертви.

Пізною осінню військові тягарівки вивозили усіх мешканців гетто. Казали, що їх везуть до Львова чи деїнде, ніхто докладно не зінав.

Зараз по ліквідації гетто німці зробили облаву в Золочеві. Тим разом наші шкільні виказки не помагали. В той час я сам був у своїй кімнаті, коли господиня прийшла і сказала, що німаки шукають у мешканнях. В той же час я почув стукіт у двері. Я відчинив двері до нашої кімнати, але заховався за ті двері. Вояк ввійшов через кімнату господині до нашої кімнати. Я чув, як він перейшовся твердою ходою по кімнаті і пристанув. Мені здавалося, що він ось загляне за двері де я заховався. Я затримав віддих. Вояк заглянув під ліжка і вийшов. Тим разом мені пощастило. Після кількох годин все успокоїлося.

Тієї п'ятниці, після науки, я обережно вибрався йти додому. Вдома мені розказали, що минулого тижня вночі озброєні люди забрали Велічка Володимира і його сина Петра. Не можна було довідатися хто це зробив, бо казали, що то поляки з АК, інші говорили, що то були комуністичні партизани, а ще інші казали, що то наша бойка.

В грудні почав падати сніг. Цієї неділі я не йшов додому - рішив перебути на квартирі. На слідувуючу п'ятницю я рішив піти додому та принести харчів. Тим разом розказують мені, що знайдено Володимира Сабадаша на санях з кіньми недалеко Поморян - мертвого, з кулею в голові. Зимою незнані люди переходили селом над ранком та прострілили Мирона Хапіса в груди, але він вилічився з тої рани. Після тих подій селяни домагалися від наших якоїсь охорони, бо на німців не можна було покладати надій на захист. Внедовзі до села прибула Чота Командира Музики. Кілька тижнів у селі знову стало спокійніше і страх минув. По двох тижнях Чота Музики залишила наше село.

Ночами совєтські літаки часто скидали десанти. Небо освічували ракети, парашутами спадали люди та

боєприпаси. Деякі парашутисти вспіли оформитися та зникали, а деякі попадали в руки наших бойовок. Сліди вели до польського села Віцинь, а решта зникала в довколишніх лісах, де мали зв'язки з польськими, а може і з українськими, комуністичними клітинами. Можна було сподіватися, що совєтсько-польські партизани загрожуватимуть довколишнім селам.

В той час в околиці Бережани-Дунаїв розміщувався Курінь УПА під командою курінного "Гонти", що було не далеко польського села Віцинь - і це турбувало командира Гонту. Москва постійно постачала рейдуючі партизанські віddіли Ковпака, які рейдували осінню 1943 року більшими частинами з Волині в напрямі Карпат. По дорозі грабили селян, забирали людей зі собою, щоби показали дорогу, і деяких вже не випускали. Вони мали контакти по деяких наших селах, але де були польські села там вони мали повну піддержку. Це непокоїло німецькі частини, які відступали із східного фронту. Нашим бойовкам не перешкоджувало, що Ковпак шарпав німців. Наші бойовки заощаджували свої сили до боротьби з новим окупантам, знаючи, що німці остаточно відступали із східного фронту. Але такий союз АК з ковпаківцями таки насторожив наші бойовки та довколишні села. До нашого села обіцяли прислати більший склад бойовки. Можливо - Сотню УПА.

Зима, 1944 рік.

Часто падав сніг, тиснули морози.

Через Ремезівці ніччю переїжджали незнані люди.

На віддалі їм заступила дорогу місцева бойовка Самооборони.

"Стій!"

Коні зупинилися, на санях сиділо кількоєд.

"Хто їде?" - спитав командир бойовки.

"Свої" - відповів один, що сидів на санях.

"Кличка!" - кликав командир бойовки, не

підходячи до них.

Замість відповіді, із саней посипалися стріли з кількох автоматів і підогнали коней прямо на заставу...

Бойкарі відскочили убік. На місці були вбиті два брати Чепаки з Ремезовець. За санями посипалися стріли. Зробили за ними погоню... По снігу за санями червоніли плями крові. Далеко за селом втікачі ограбували перини, подушки та одежду і помчали в бік польського села Віцинь.

Наши почали збирати докладніші інформації довколишнього терену та самого села Віцинь. Устійнено, що Віцинь до зубів озброєний, бо навіть близько села не можна було підступити. В селі часто перебував гештапівець- фольксдойчер зі Золочівської станиці Гештапо, який говорив польською та українською мовами.

На Різдво в нашому селі поставлено варту. Ніч була ясна, морозна, аж іскрився сніг від сяйва місяця. Чоботи замерзли і сніг скрипів під ногами вартових. Тим разом все було спокійно. У вікнах миготіли жовті вогники свічок. Деколи гавкнув пес, а в іншому кутку села відгавкнув йому інший собака. І знову спокійна Різдвяна ніч. Зі сходу небо почало ясніти і сонце викотилося, заповідаючи погідний день Різдва Христового. Спокійно пройшли свята аж поза Йордан.

Настала весна.

Падав дощ.

Було грузьке болото.

Між Ремезівцями і Вороняками в перестрілці з поляками або ковпаківцями, 3 квітня 1944 р. був убитий Григорій Годований з Угорець, а Курпіта з Пригати ранений. Безнастанно падав дощ, як його ховали. Похорон був величавий, прийшло багато людей з довколишніх сіл. Домовину несли відкриту аж до церкви, о. Шулим сказав дуже зворушливу проповідь.

То була перша жертва знаної мені особи, а я був на його похороні.

Над головами пролітали літаки, а здалека чути гарматні стріли. Східній фронт наблизався. Німецькі військові частини відступали і займали більші будинки на квартири. Нашу школу зачинили в лютому 1944 року, як і інші школи в Золочеві. Я зібрав свої речі, попрощався з господиною і рушив у дорогу додому.

Я йшов додому, як завжди, коротшою дорогою через Вороняки. Проходив біля хреста, що стояв при дорозі. Дубовий, висотою може п'ять метрів; на тлі бляшаного диску з дашком була фігура розп'яття Ісуса Христа. Бляшане тло було подіявлене може двадцятьма дірами від куль, але в фігуру не попала ні одна куля. Казали, що до неї стріляли ще 1939 року політруки. І думав я, чи в тих тяжких непевних часах будуть мене минати кулі і нещастя... І справді аж по сьогоднішній день я щасливо пройшов свій шлях не пляново вибираючи його.

Прийшовши додому, я відчував думками, які мені снувались, що я буду вдома не надовго. Люди в селі були мовчазні та сумні, питали, що буде, як поверне комуністичний окупант?!

* * *

*

Я помагав татові на господарстві. Ввечері мене просили, щоб я проводив людей, які переходили з Бережанського в Золочівський район. Для конспірації треба було робити все ніччю, треба було йти поза селом полями. Коли падали дощі і розмокла земля чіплялася до чобіт, ноги ставали тяжкі як олово. Запровадивши куди треба, я зараз вертався, щоб досвіту і незамітно бути вдома. Не раз промоклий, змучений, засипляв твердим сном у своїй кімнаті, яку я замикав із середини.

Одного разу після такої дороги, як завжди, я замкнув двері, ліг на ліжко і заснув. Мене розбудив стукіт.

Я негайно встав з ліжка та насторожив слух: стукали в двері, чув голос тата "може постукати у вікно". За хвилину по силуеті, що з'явилася у вікні, я пізнав сусіда.

Кажуть: знову мені треба збиратися в дорогу. Тато сказав мені: "Ми думали ламати двері, гадали, що тобі щось злого сталося".

Таким способом переходили "по зв'язку" поодинокі люди і групи, були озброєні і без зброї; були й чужинці, чехи, мадяри, які дезертирували із східного фронту, були також жиди, які хотіли служити в УПА. Переходили й такі, що вже знали свою дорогу. Вони лише зупинялися на відпочинок, однаке мусіли знати "кличку", яку міняли дуже часто.

Під кінець 1943 і на початку 1944 років все частіше проходили більші частини УПА, рої, чоти і навіть сотні. Все це відбувалося ночами, і тому, що їх вантаж був більший, вони мали вози і коні та трималися доріг і конспірація не була така досконала. Їх треба було розмістити на постій у людей, які вміли "держати язик за зубами". І не могло бути сумніву, що конспірація мусіла бути в кожному випадку, бо про УПА інформації збиралі німці, польська АК та комуністи. З тої причини, тим, що багато знали або бачили, казали не говорити з ніким, що бачив чи чув, бо це могло стягнути німецькі відділи, АК або комуністичних диверсантів.

Для членів ОУН і юнацтва організовано ідеологічні вишколи, посилено акцію будови криївок. Криївки, після інструкцій могли бути різного призначення: звичайні переходові, в яких можна буде скритися на короткий час; такі що в них можна жити довший час, і ще для переховування боєприпасів і харчів. Я часто помагав будувати, копати, праця була дуже важка, внедовзі на долонях з'явилися болічі

мозолі. В середині криївки мурували цеглою або уживали дерево. Найчастіше то були ями закриті зверху деревом, присипані землею, добре замасковані, найменше з двома входами. Для освічування землянки рекомендували карбітні лямпи, або нафтові. Нашим дорадником при будові був окремий інструктор для криївок, який відповідав за наш район.

Перед великомодним тижнем з району повідомлено, що до нашого села прибуде сотня УПА на постій. Мене вислали за село зустріти їх та провести до села. Там я дожидав до ранку, але ніхто не приходив. Вернувшись до села, я сказав своє слово, але це не була місцева вина. На другий день у Великомодній Четвер ввійшла сотня до села. Вона мала два вози з боєприпасами, сотенний та осаул на конях. В ній один кулеметник, Василь Долішний, був з нашого села. Вони швиденько розмістилися по хатах, подружили з молоддю і старшими. Наші шевці та кравці мали доволі роботи, направляти одежду і чоботи. На окраїнах села виставлено стійки та кулеметні застави. І стало селянам веселіше та безпечніше.

Прийшов Великден. Він був особливо святковіший, маючи таких гостей. На відправу ранком до церкви прийшла одна Чота у повному виряді. Ввійшли до церкви, за ними люди виповнили церкву, а решта під церквою. Старенька тристалітня церковця всіх не помістила. "Христос Воскрес!" - лунав могутній спів. Спів із щирої душі і повний мольби за наш нездолений народ, а луна неслася гасм.

Після Богослужби особливо гостили люди по своїх хатах вийняткових гостей. Обливаний понеділок пройшов у надзвичайно дружній атмосфері. Воякам дано дозвілля, крім вартових. Молодь і старші обступили вояків та гуторили, в святковому настрої просили до себе в гості.

Вівторок. Третій день свят, 1944 рік.

По відправі повиходили з церкви, але не розходилися до хат. Розмовляли...

В напрямі Ремезовець зауважено, як підносився хмарами чорний дим. Горить!

Люди вдивлялися в дим і догадувалися де саме горить, але, хто запалив?

Дорогою з Угорець їхав швидко на коні їзdecь.

Приїхавши до села, один упівець із застави привів їздця до сотенного.

Післанець, віддавши почесть сотенному, передав йому записку.

Сотенний прочитав записку та зарядив поготівля до негайного вимаршу. Довідуємося, що на Шпиколоси та на Ремезівці наїхали німці, арештують, грабують та запалили село.

Ще люди не порозходилися домів, як сотня, рій за роєм, чота за чотою, гусаком, не попрощавши, залишили наше село в поспіху на зустріч із ворогом. Не було людини, яка б не прослезилася, а багато відкрито плакали. Супроводили їх поглядами, аж доки останній упівець зник за горбом. З похиленими головами мовчазно ішли люди до своїх хат.

Про докладний перебіг бою мені не відомо. Говорили, що німці напали на село, арештували та грабували. Сотня зробила наступ на село, німці негайно залишили село і відступили в напрямі Золочева. За Ремезівцями частина сотні зробила засідку і відкрила сильний вогонь по німецьких автомашинах.

На другий день після бою до нас привезено раненого упівця псевдо "Сокіл". Він мав перестрілену руку вище ліктя від кулеметної серії. При перев'язці було видно поторощену кістку. Він мав гарячку та був майже непритомний. Спершу його приміщено в нашій хаті у моїй кімнаті. Тому, що наша хата була при рухливій вулиці, прийшлося шукати затишнішого місця. За кілька днів піднайдено місце в хаті Володимира Туріла. Його хата була добре прихована, і з труднощами перевезено раненого "Сокола" до його хати. До хворого приходив Клім Сукманівський із

присілка Сукманів. Клим Сукманівський не був дипломований лікар - він був санітаром у Першій Світовій Війні. Знаючи дещо з медицини, він лікував людей. Студіюючи самоуком, він знов лікувати багато хворіб, а особливо відкриті рани; в нього був запас медицини та деякі хірургічні прилади. Біля хворого заряджено постійний дижур, який складався з одної жінки і двох мужчин. Клим Сукманівський заборонив хворому вставати з ліжка, з огляду на те, що він згубив багато крові та дуже помало приходив до здоров'я. Проминуло кілька днів і "Сокіл" почав здоровішати, а навіть почав розказувати жарти. Найбільше турбувало його, що недалеко є польське село, а в ньому АК, а може й ковпаківці.

На Провідну Неділю мені припав дижур - аж до понеділка вранці. Раненько, тільки сонце почало сходити, мене замінив Іван Сукманівський, і я пішов додому. Йдучи, я думав, щоб хоч трохи відпочити, бо повіки замикали очі. Та ось із четвертої хати від моєї, з подвір'я виходить двоє моїх сусідів, Владко і Павло, а за ними німецький офіцер із відкритим кобуром до пістолі. Це було так несподівано як грім із ясного неба, і я не мав часу ніде заховатися.

Німець побачив мене, кивнув на мене рукою і сказав: "Коммен Зі!" (ходи зі мною). Скомандував так, що мені пройшли мурашки по спині, а на чоло виступив холодний піт. Я майже підсвідомо зібрав усю свою відвагу, йдучи до нього. Я привітався: "Гутен Морген" (добрий ранок) - промовив я, стараючись затримати рівновагу та усміхнутися. Він відповів "Гутен Морген", також усміхнувся, показав на сусідню фіртку і сказав "Комен Зі" (ходи).

Мене зморозило не знаючи, що діється за тією фірткою на подвір'ї. Ще раз збираю свою відвагу, стаю набік, витискаючи із себе найприємнішу усмішку і голос. Показуючи правою рукою на фіртку, "Бітте" (прошу), сказав я. Німець, мабуть, був приємно заскочений моєю ввічливістю; зразу пристанув,

завагався, а відтак посміхнувся, сказав "Дякую" і пішов перший. Я сказав до хлопців: "Ви мене не знаєте", чкurnув на подвір'я слідуючого сусіда, і городом, до своєї хати.

Розібрався я до сорочки, обережно виглянув на дорогу. Німець, тим разом з пістолею в руці, розглядався по дорозі за мною, не знаючи де я подівся. Він може не дуже дбав, махнув рукою і пішов на подвір'я. Тато вийшов з хати, я запитав, чи він знає, що в селі є німці, і для нього це рівно ж була новина.

Я ще не вспів поснідати, коли до мене прийшов Петро Гонтар (станичний) і каже: Візьми на другому кінці села коня та поїдь на Угорці, і перекажи, що за Городами повно німецького війська, яке приготовляється до наступу на Віцинь. Мене і сусідських хлопців хотів німець, щоб ми занесли свиню до військової кухні недалеко нашого села, яку якраз раненько вбив сусід та опалював на городі. Це ж було заборонено робити без дозволу влади.

Деякі люди, побачивши німецьке військо, думали, що це облава на наше село, втікали в ліс, але там вже були німці і їх зловили та відставили до Поморян на команду, вважаючи їх за партизанів. Подорозі Петро Гонтар велів переказати раненому "Соколові", що він не має чого боятися.

Я позичив коня від Павла Гонтара, який мешкав майже на другому кінці села, і почвалав на Угорці. Заїхав на призначене місце. Припняв коня і зайшов до хати. В хаті сиділо троє людей з "папашками", машиновими пістолями і підспівували півголосом "Ой волошки, волошки". Так зрана співають, подумав я, та спитав, де власник хати.

Михайло Маланюк (районовий), вже старший віком, взяв мене за руку, вивів з хати і сказав: "Говори з ким треба! Розумієш?". Я старався зовсім спокійно розповісти йому, що на село Віцинь напали німці, та про те, що є кілька арештованих з нашого села. Ми поглянули в бік Віциння і побачили клуби диму. Він

сказав, що наступ, мабуть, вже почався, а по хвилині додав, що німці нам заощадили не мало жертв. З хати повиходили інші і споглядали туди, звідки із-за гори піднімався дим... Стояли мовчкі. Я сів на коня і поїхав додому.

В селі мені розказували, що в Поморянах є багато арештованих поляків з Віциння і кілька українців з нашого села. Про докладне число арештованих я не міг довідатися. Із Золочева до Поморян приїхав представник Українського Комітету. І за їхнім ставленням всіх із нашого села, і деяких поляків, відпустили додому, а решту вивезли на Захід, в Німеччину, до праці чи, може, до концентраційного табору.

Перебіг самого нападу на Віцинь також не можна було встановити. Казали, що наступаючі німці запалили кілька хат на краю села. Поляки з початку сильно відстрілювалися, думаючи, що це УПА. Але збагнувши, що це німецькі частини, заховали зброю і вислали гештапівця (польського фольксдойчера, який тоді очував у селі) на переговори з німцями. Він поручився, що в селі немає ні АК, ні ковпаківців. І наступ війська зупинили. В такий спосіб село зберегло себе від тотального знищення.

* * *

*

Десь здалека повітрям потрясали гарматні стріли. Люди тривожно наслухували, знаючи з не так давньої практики, що несуть червоні "визволителі".

Не пригадую точно дати, мабуть 2 травня 1944 року, до села приїхали німецькі фронтові частини, для перегрупування і відпочинку. Переконавшися, що вони

спокійно розквартирувалися, я успокоївся. На наше подвір'я заїхало дві тягарівки. На них в безладі лежало багато військового добра. Була зброя, мундири, медичні бандажі і інше. Я негайно і обережно призбирав бандажі, які нам були потрібні для перев'язки Сокола, а мама годувала німецьких вояків борщем. Тут треба згадати, що ми робили бандажі із полотна та по перев'язці прали і уживали знова. За кілька днів після приїзду німців, до мене прийшла моя сусідка Настя, і сказала, щоб негайно прийти до хати, де лежав ранений упівець, і перевезти його на Сукманів, в затишніше місце. Було то під вечір.

З поля їхав Іван Зарічний, з боронами на возі (він емігрував до Канади і перебував в м. Сарнія, Онтаріо). Його ми допросилися нам послужити. На місці я застав Надію Музiku, Івана Сукманівського і Володимира Мартинова. По короткій нараді ми рішили перевезти раненого "Сокола" на присілок Сукманів, який був розташований на високій горі, недоступний автомашинами, хіба кіньми, віддалений на три кілометри від села. Але справа не така проста - ми мусимо їхати дорогою крізь село, де були німці, а ще до того попри військову кухню, при якій завжди були вояки.

Коли ми пояснили раненому, як ми думаємо його перевезти в безпечніше місце, він намагався сам встать з ліжка. Внаслідок того рана почала кривавити. Гарячка, яку він мав ще від ранку, не спадала. Ми пояснювали йому, що все буде впорядку, він мусить бути спокійний, коли ми будемо переїжджати біля польової кухні. "Сокіл" погодився, хоч по ньому можна було зауважити тривогу.

Коли ми почали його одягати - він зомлів. По хвилині він відкрив очі. Після короткої наради ми рішили винести його з простирадлом, на якому він лежав. Взяли ми за чотири кінці, а один на колінах підліз під нього, і таким способом ми винесли його з кімнати до сіней. В сінях він знову зомлів. Вже

зомлілого ми положили на віз. Прикрили його периною, а наверх притягли соломою та положили борони над ним, на драбини, і дожидали щоб він знову відкрив очі. Він, вдихнувши свіжого повітря, по хвилині сказав: "Можна їхати".

**Односельці. Зліва Надя Музика і
Наталка Сабадаш. Надя асистувала при
перевезенню раненого упівця попри
німецьку польову військову кухню.**

Побіч фірмана, Зарічного Івана, погодилася сісти Надя Музика, а ми пішли полем, приглядаючися, як вони їхали дорогою. Коли віз переїджав попри німецьку військову польову кухню, якраз під час вечері, деякі вояки підсвистували, побачивши дівчину на возі, але не задержували.

Сонце було на схилі вечора як "Сокола" привезли на призначене місце. Покликали лікаря, який сказав, що ранений був критично хворий.

На другий день рішили відвезти "Сокола" до шпиталю, але того він дуже боявся. Його запевняли, що в шпиталі є довірені люди, і зв'язок вже наладнаний. Опісля була чутка, що в дорозі до шпиталю "Сокіл" помер.

ОБЛАВА НА ЛЮДЕЙ

До села доїхало ще більше німецького війська. 9 травня 1944 року раннім ранком я почув метушню вояків, які спали в другій кімнаті, а потім все затихло. Ми вже снідали, як я виглянув крізь вікно. З крісами в руках вояки прямували до нашої хати. Я почувався винним, бо думав, що, мабуть, вони дорахувалися, що я забрав з воза. Я заховався за двері в кухні. Вояк увійшов до хати, викликав моє ім'я і сказав негайно зголоситися на призначенному місці серед села, на подвір'ї Володимира Зарічного. Він пояснив, що він щиро радить мені зголоситися. Він говорив польською мовою. Мені вдруге майнула думка, що вони мабуть підглянули як я забирав бандажі з іхнього воза. Я вийшов із-за дверей та запитав його, чи він знає чого мене кличуть. Він сказав мені, що село обступили та всіх мужчин від 18 до 45 років зганяють на середину села. Радий, що це не вибрали лише мене, я одягнувся, забрав своє шкільне свідоцтво та шкільну виказку з фотографією, і пішов. Там вже застав доволі багато людей. Німецький офіцер стояв поруч нашого війта на бальконі хати Володимира Зарічного і читав прізвища зі списка та відмічував. За тими людьми, яких ще не було, він посыпав вояків, і як знайшли - приводили; але не всіх знайшли.

Німці забрали 9 травня 1944 р. наступних:

Степан Боднар Іванович, Василь Боднар Іванович, Михайло Боднар Васильович, Григорій Боднар Васильович, Павло Боднар Николаївич, Дмитро Боднар Васильович, Йосип Войцехівський, Павло Велічко Франкович, Григорій Град Володимирович, Володимир Гонтар (Софчин), Семен Гонтар Степанович, Мирон

Гонтар Володимирович, Іван Гонтар Пилипович, Володимир Долішний, Еміліян Долішний Прокопович, Іван Флєшар Павлович, Микола Зарічний Йосипович, Володимир Зарічний Олексійович, Федір Зарічний, Никола Зарічний Йосипович, Іван Зарічний Олексійович, Іван Зарічний Теодорович, Василь Лісовий Николайович, Володимир Музика Васильович, Василь Мартинів Тимкович, Григорій Наглий Васильович, Олекса Сукманівський Іванович, Михайло Сукманівський Пилипович, Богдан Сукманівський Пилипович, Григорій Сукманівський Павлович, Петро Сукманівський Дмитрович, Олекса Сукманівський Степанович, Володимир Сукманівський Николайович, Іван Сукманівський Николайович, Петро Стефанишин Теодорович, Олекса Турило Григорович, Григорій Турило Володимирович.

Остаточно вдоволилися тими що зловили, заладували на тягарівки і ми рушили в напрямі Дунаєва. Коли ми переїжджали попри нашу хату, тато і мама з моїми молодшими братами стояли коло воріт і плакали. Всі люди плакали. Мені мама дала торбинку з хлібом. Мені ринули сльози з жалю розлуки, не знаючи, куди нас везуть. Я ледве думав, а думка була тьмава.

Під вечір нас привезли до Дунаєва, примістили нас в якомусь великому будинку, і на соломі ми переноочували.

До нас постійно довозили людей із довколишніх сіл, між ними були також вояки УПА зловлені несподівано в якомусь селі на постої. До нас могли приходити жінки з харчами і на побачення зі своїми чоловіками. На швидку руку зорганізували втечу упістів та ще кількох осіб. Наша сторожа пропускала до нас та випускала лише жінок і не перечислювала скільки пройшло. Кому жінки принесли жіноче

убрання, ті мужчини перебралися та спокійно вийшли з жінками. При перечислюванні німці не могли збагнути як це сталося, що так багато осіб бракує до рахунку. Негайно зміцнили нагляд, і точно перечислювали скільки ввійшло, і скільки виходило.

Перед полуднем до нас приїхали офіцери з Дивізії Галичина, та пояснили нам нашу долю. "Ви маєте до вибору: йти до німецьких фабрик на тяжкі роботи під альянтські бомби, або зголоситися до Дивізії і бути на шість-місячнім вишколі. По вишколі ви повернетесь на східній фронт, а тоді... хто знає - може війна закінчиться". Офіцер пристійно виглядав та переконливо вів агітацію.

Мені здавалося, що війна ось-ось закінчиться і заки нас вмундирують та вишколять - буде по війні і нас звільнять додому. Ось, так я став добровольцем до Дивізії Галичина. Лише кількох згодилося їхати до праці.

Дивізії, як військової формaciї, я не бачив, ні перед тим, ні під час моого вишколу. Аж у Британії побачив я дивізійний хор "Бурлаки" та дивізійних танцюристів...

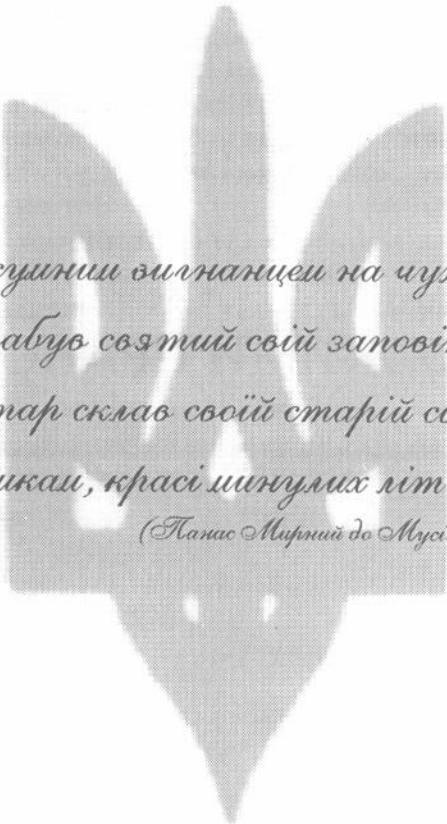

~II~

ПІД ЧУЖИМИ ПРАПОРАМИ

"Ніколи не поступайся! Ніколи не поступайся! Ніколи, ніколи, ніколи, ніколи - нічому великому чи малому, багатозначному чи дрібничковому - не поступайся в нічому за винятком переконання в гідності і здоровому глузді". .

Вінстон Чорчил

"І таи сущини вигнанцем на чужині
Ти не забую святий свій заповіт:
Ти вістар склав своїй старій свячині -
Своїй думкам, красі шинуших літ".

(Панас Мирний до Мусія Кононенка)

ВИШКІЛ "ДОБРОВОЛЬЦІВ"

Xоч ми нібіто зголосилися добровільно, то все таки нас до Дембіц везли немов арештованих. На вагонах розмістили кулемети, сторожа з готовими до стрілу автоматами. Так доставляли нас, "добровольців", до дивізії.

Приїхали до Дембіц на поїздну станцію, звідтіля ще досить далеко треба було йти до військових бараків, які були між густими деревами. Нас негайно перебрали німецькі офіцери, які нас школили, але українців-дивізійників ми не бачили. Вік новобранців був від 18 до 45 років. Такі рекрути не дуже добре вишколюються. Мова - другий чинник на перешкоді для успішного вишколу. Перекладачі ледве дають собі раду, з браку недостатнього знання німецької мови. Назагал вишкіл переходив успішно, ми радо вчилися воєнного ремесла, щоби здобути знання та, найголовніше, уникнути карної муштри. Мріяли чим скоріше повернутися в рідні сторони... а там якось буде!

Не всі витримували німецьку військову дисципліну. Після шістьох тижнів кількох зdezертирувало. Одним із них був Павло Боднар з нашого села, і ще кількох - прізвища мені не відомі. Їм не вдалося продістатися до дому - їх зловили і привезли до відділу. Поставили у повному виряді під сонце, а німака відливав водою, як котрий млів. Була чутка, що їх розстріляють. Між нами був неспокій. Ми вислали делегацію до коменданта батальйону щоби їх помилувати. Перед вечером нас вистроїли в лави, і вияснювали нам, що за дезертирство буде розстріл, та щоб це більше не повторилося. На закінчення сказав, що мають нову зброю "V2", яку мають вистрілити за годину. З тої причини по закінченні карної муштри дезертирів тримали під арештом. Нам казали дивитися

на захід неба.

І справді на схилі неба перед вечером, на заході з'явилася смуга диму за ракетою, а німці били браво. Німецькі офіцери з радости, що німецькі техніки винайшли нову зброю, нашим дезертирам дали амнестію і відправили до транспортних частин їздити кіньми.

Я виглядав дуже молодо і знов кілька слів по-німецькому. Мене призначили йти до коменданта нашої сотні капітана Гельмса. Він мешкав окремо з жінкою та чотири і пів року хлопчиком на ім'я Пітерлайн. Для мене це була полегша, бо я не мусів кожного дня іти на вправи; на стріляння мене забирали автом капітан, а по стрілянню візвозив пильнувати Петруся.

В капітана я прохав відпустки додому на один тиждень. Мені та дев'ятьом з інших сіл (мабуть по одному з кожного села), дали відпустку, призначуючи одного німецького підофіцера для полагоджування справ по дорозі у німецьких командах та одержування харчів. До Львова ми приїхали без перешкод.

У Львові ми мусіли чекати на нашу чергу, бо поїзди від'їджали на фронт з амуніцією та гарматами на відкритих площацях. Наш проводир-німець ішов з одним нашим пішли по харчі.

На станції багато людей, військових і цивільних з клунками, усі вимучені чеканням. Ми зауважили на боці відкритий товарний вагон. В ньому було трохи соломи на долівці та кілька скринь без написів. Ми рішили в ньому приміститися. Повсюдя ввали до середини і посадили при відкритих дверях, а ноги звисали. Обсервуючи прохожих людей ми жваво розмовляли. Повернувся німець з харчами, ми взялися до їди, бо ми справді вже були голодні. Підкріпившися, ми знову жваво розмовляли та нетерпеливо дождали нашої чергі від'їзду.

Не далеко від нас стояли дві дівчини та неначе прислушались до нашої розмови. По хвилині підійшли

до нас та спитали: "Ви українці? Чи ви могли б забрати нас до Перемишлян?" - спитала одна. Ми погодилися та помогли їм всіти до вагону. Наш підофіцер не забороняв. Наш вагон дочепили до поїзду і ми внедовзі рушили.

Проїхавши може з годину, наш поїзд задержався. Ми виглянули. Перед нами стояв поїзд з амуніцією, але багато скринь лежало на землі. З якоїсь причини поїзд розсунувся. Ми дожидали ранку.

Раненько ми рушили знову. Із п'ятьох днів нашої відпустки вже майже два дні пройшло. В Перемишлянах дівчата подякували нам і пішли. Ми без перешкод доїхали до Дунаєва. З Дунаєва нас погодився забрати вояк на тягарівку - він їхав до Поморян.

Я висів у Бібщанах і додому яких чотири кілометри ішов пішки.

В селі ще стояло військо, мабуть ті, що нас ловили. При вході до села мене задержали та відвели

Наша хата, фото 1990 р.

на команду. Офіцер провірив мої документи, завдав мені кілька питань, побажав всього доброго і відпустив. Я ввійшов в нашу хату несподівано.

Мама з радості заплакала. Тато спочатку не міг промовити слова, і брати стояли мов вкопані. Було вже під вечір. Я повечеряв, заховав кріс за ліжко і пішов у село, щоби дещо розвідати. Родичам сказав, що, я мабуть, повернуся завтра вранці.

По дорозі я зустрів нашого священика о. Шулима та гурт селян на роздоріжжі. Я зняв шапку і сказав "Слава Ісусу Христу". Священик подав мені руку і сказав: "Вояки салютують". Мені стало ніяково.

По короткій розмові я пішов до Сукманова, думав, що зустріну там когось та одержу інформації про УПА. Може буде можливість мені остatisя з ними, щоб не вертатися до війська.

У Сукманові мені нічого не вдалося розвідати. Мені відповідали, що всі в лісі (так завжди говорили про тих, що хovalisя). Вже добре стемніло і я рішив переночувати на Сукманові, щоб не попастi на німецькі застави не знаючи клички. Ранком прийшов додому. Мама і тато дожидали мене. Весь день пройшов скоро і сумно. Це був останній день з моїми рідними, бо я вже більше не бачив їх в живих.

Того вечора я почувався дуже втомлений, тому скоро ліг спати. На другий день раненько тато запряг коні до воза. Я попрощався з братами та востаннє розпрашався з мамою і сів біля тата на віз. Тато взяв віжки в руки і коні повільно рушили з місця. Так повільно, що мені здавалося, що ми стоїмо на місці. Я відвернувся поглянути ще раз на нашу хату. Мама витирала очі і підняла руку хрестити, але я ледве бачив, бо слізози залляли очі. Я витер рукавом слізози, за той час ми вже від'їхали далеко, а мама стояла непорушно і дивилася нам вслід. Тато підогнав коней і ми заховалися за закрутом.

Я почувався дуже розгублений, мова не клеїлася, і тато був мовчазний; тепер мені здавалося,

що коні їдуть дуже скоро. Заскоро... Мені відчувалося, що це востаннє я є з татом. В моїй голові стибали різні думки. Перед очима ставали мої пережиті літа з родичами, з братами і з товаришами. Я старався потішати себе думками, що це не є останній раз, це лише мені так здається. З такими думками ми заїхали до Дунаєва майже мовчкі. Тут вже всі на мене чекали. Я обняв тата на прощання, та дивився, як він повернув коней. Тато ще раз глянув на нас, підняв віжки і коні рушили з місця. Тато зігнув голову низько і мені здавалося, що він витирав слізози. Відтак обернувся і підняв руку, наче благословив. Я також підняв руку на прощання. Коні повільно тягли віз, аж врешті заховалися за будівлі.

До мене підійшов наш німецький підофіцер і сказав: "Ком" (ходи). Я взяв свої речі і пішов до поїзду. В поїзді ми розмістилися, але розмовляти не хотіли. Не тямлю як довго ми дожидали доки поїзд рушив. Зразу колеса повільно стукали по рейках, а відтак, чим раз скоріше і скоріше, аж дійшло до швидкого монотонного, ритмічного стукотіння. Під тим ритмічним стукотінням коліс мої думки линули до моїх рідних, до друзів, які десь заховалися в криївках у лісі.

Деколи на зупинках поїзд звільняв хід, то ставав, то під'їздив. Попри нас їхали поїзди з боєприпасами на східній фронт. І думав я, скільки невинних людей ще загине від тієї зброї. За чиї інтереси наш народ змушений іти в чужі армії та класти голови за чужі ідеї? Ми дивилися крізь напіввідкриті двері товарного вагону, їхали мовчкі. Хоч дорога тривала майже два дні, я й не зчувся, як ми прибули до своєї сотні.

Ще кілька тижнів військових вправ та інструкцій, як заховуватися їдучи поїздом, що робити під час бомбардування, як поводитися на зупинках та інше. Це був знак, що внедовзі ми вийдемо в дорогу не докінчивши вповні вишколу. До нас довезли нових,

яких не вспіли зовсім вмундирувати. І це був знак, що фронт наближається та що ми скоро виїдемо в дорогу...

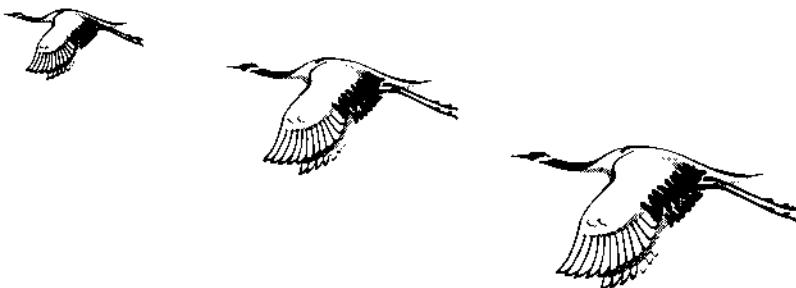
Може дадуть нас до Дивізії Галичина, може там будуть хоч свої старшини, своя команда?!

В останню неділю перед виїздом до нас приїхав дивізійний капелян о. Лаба, та відправив польову Службу Божу. Капелян о. Лаба носив кобур від пістолі, але пістолі не мав, лише випхав кобур газетами, тому німецькі офіцери робили з цього жарті.

Одного пізнього вечора зарядили поготівля і вимарш, в повному виряді, до поїзду. В поїзді ми розмістилися після інструкцій. Вимучений маршем, над ранком я заснув. Мене розбудив гамір людей і запах кави. Поїзд стояв на станції, не знаю в якому місті; для нас була гаряча кава, яку наливали німкені. Розпитуємо де ми?

На заході - кажуть.

В мене на душі стало сумно, бо залишаємо свій край, але цікаво збагнути нові світові простори. І дуже хотілося знати, чому не їдемо на схід!? Чому німці не додержали слова?!

НЕ НА СХІД, А НА ЗАХІД

Від тоді ми їхали переважно ночами. Вдень затримувалися де можна було замаскуватися - і дожидали ночі. Протилітунські сирени прорізували повітря, чути гуркіт літаків та глухі вибухи бомб в далині і стріли протилітунських гармат. Ніччу рефлектори протинали темінь і знову шум і гук. Це все діялося, здавалося, довкруги, подальше від нас. Такий стан існував скрізь у Німеччині, аж до Франції. Дорога тривала може два тижні. Варто було записувати дати та місцевості, в яких ми зупинялися, переїжджаючи до Франції. Але чи дозволили б?

Одного ранку наш поїзд раптом затримався, аж усі кріси і наші речі з поліць попадали на нас сплячих і декого поранило. Зарядили поготівля, нас вигнали на сіножаті не далеко ріки, над якою росли верби, де можна було замаскуватися від літаків. Як добре розвиднілося, ми побачили, що льокомотива і один вагон вискочив з рейок і висів з моста над рікою, а два слідуючі вагони лежали дещо боком. Наші вагони були посередині транспорту і вони стояли на рейках. Розказували, що якби не зауважили впору, та коли б задній паровіз не загальмував, то ввесь наш поїзд заїхав би в ріку. Це були перші познаки як нас зустрічали французькі підпільники.

Ми залишили поїзд та затaborили під вербами над рікою. Щоб ми не мали часу думати про партизанів, нас почали гартувати. Досвіту руханка та купіль у студеній ріці, по сніданку посилені військові вправи. Приїхали двигуни, направили рейки і ми вирушили в дорогу, мабуть на третій день після випадку. Ми проїхали ще кілька днів без пригод і зупинилися в містечку Ремалядр.

Нас примістили в школі, в якій вже квартирувало військо перед нами. До школи належав

великий сад та багато овочевих дерев. Там були приготовлені ями, в яких можна було заховатися у випадку бомбардування. Школа стояла високо на горбі, через дорогу по лівім боці стояла церква із невеликим цвинтарем. На правий бік до міста вела брукова дорога серединою містечка Ремалядр. Тут нас дальше дошколювали, бо ми ще не докінчили вишколу. Наша сотня була вмундирована та достатньо виряджена і ми сподівалися скорого відходу на фронт.

З нами було дві сотні, яких не вспіли, чи не мали чим, вирядити і вони не мали ще достатнього вишколу; їхні вправи були дещо відмінні.

Не раз маршиуючи на вправи містом, ми, за традицією, мусіли співати. Коли не почали на команду "Айн Лід" (пісня), негайно, як грім з ясного неба, то за спізнення повзли на животах. Щоби нас не гонили додатковими вправами, ми домовилися, щоб, йдучи на вправи, ми співали "Ой на ставу, на ставочку", після вправ щоб співати "Готуйся в босвії лави, козацьке плем'я молоде", або, "Подай, дівчино, руку на прощання". Французи зразу думали, що ми німецькі вояки, але прислухуючись до наших пісень, пізнали, що ми не німці.

В неділю ми мали дозвілля, повиходили на вулицю, і коли повиходили люди з церкви, негайно обступили нас та розпитували... З-поміж нас ніхто не говорив по-французькому. Знайшовся між французами один, що говорив дещо по-польськи. Він зрадів, що ми не німці, але українці, які в їхньому понятті були руссکі. Почалися дружні розмови, навіть деякі відкрито пропонували перейти до французьких партизанів, які нас не дуже манили, здогадуючись з їхніх розповідей, що вони були комуністичних переконань.

Наше харчування впродовж нашого перебування у Франції було переважно: хліб, маргарина і сир та чорна кава, тому наша кухня варила лише каву.

Одного разу, на вправах, не далеко за містом,

було стріляння до мети. По правому боці паслося багато корів. Деякі корови лежали та пережовували. В той час один з наших вояків застрілив лежачу корову - так, що навіть ніхто не запримітив. Як стемніло, принесли корову до кухні і на другий день вже було м'ясо на обід. Через два дні все м'ясо з'їли і сліди позамітали.

На третій день француз дорахувався, що одної корови менше, та, можливо, ще були залишені сліди, які вели до нашої кухні. Прийшов до команди на скаргу. (Німці могли так робити на Україні, але не у Франції). Вистроїли сотню на подвір'ї в присутності француза, та вимагали признатися хто це зробив, але усі мовчали. Зробили обшук і нічого не знайшли. Врешті договорилися заплатити французові за корову.

Тут варто згадати, що французи приватно не хотіли нічого продавати німецьким воякам.

Одної ночі розбудило нас гудіння сирен, які сповіщали, що наближаються ворожі літаки. Зарядили алярм. Ми вибігли до ям у саду і там докінчували одягатися. На другому кінці міста в напрямі залізничної станції вибухали бомби. В недовгому часі все затихло і ми повернулися досипляти ночі.

Ранком на апелі дорахувалися, що бракує майже один рій, який зник зі збросю. Ніхто з присутніх не знов де вони поділися. Як опісля я довідався, це була скора децизія, про яку знали лише ті, що повтікали. Одним із них був Гринько Турило з Коропця, який розповів мені, що їм дозволив переховатися в церкві французький священик, потім їх забрав французький резистанс. Німці шукали в місті, заходили до хат, лише до церкви не заходили. Обшук робили німецькі офіцери і підофіцери; наші вояки були на своїх квартирах. Нам видали лише по п'ять штук набоїв, на другий день нам наказали приготуватися до вимаршу. Приїхало кілька тягярівок, ми швидко заладувалися та залишили містечко Ремалярд.

Після досить довгої їзди ми затрималися в

місцевості Ля Лявп (докладно назви не пригадую) над рікою. Біля ріки було досить дерев, які нас маскували від літаків. По другому боці ріки був великий замок, чудової архітектурної будови, де примістилася наша команда. Ми побігли до ріки прати наше білля та потопити воші, яких було вже доволі.

За кілька днів прийшов наказ нашій сотні в повному виряді приготуватися до від'їзду. Видано амуніцію, цигарки і харчі - це означало відхід на фронт. Інших недошколених та недомундированих і ремісників, - слюсарів, шевців, ковалів та кравців рішили відправити "нах Дойчлянд" (до Німеччини).

Я був зачислений як ремісник, завдяки документові з ремісничої школи. Василь Мартинів, мій кузен, залишився, як коваль, і кількох з інших фахів та недошколені дві сотні. Капітан моєї сотні, Гельмс, покликав мене до себе і на прощання подарував мені кількасот цигарок та кількасот німецьких марок.

Пізніше вже в полоні я довідався, що на фронті наша сотня зайняла позиції після обіду, а вночі перейшла до альянтів. Капітан Гельмс із розпуки застрілився. Що сталося з підофіцерами - я не міг довідатися: піддалися враз із нашими, чи ні.

Після відходу нашої сотні на фронт, усі призначенні до відвороту залишили місцевість Ля Лявп та почали наш марш в напрямі Німеччини. Наша команда складалася вже із інших німецьких офіцерів та підофіцерів, які залюбки говорили: Ми йдемо "нах Дойчлянд" (додому). Ми йшли переважно ночами, але деколи і дніами. На відпочинок-нічліг зупинялися на хуторах, або таки під деревами, подальше від будинків.

Пригадую, як ми зупинилися на відпочинок у клуні фермера не далеко містечка (не знаю назви), яке літаки бомбардували зранку аж до обіду. В той день ми мало спали, обсервуючи бомбардування. Під вечір ми вирушили в дорогу шляхом через збомбардований містечко. Дорога в місті засипана грузами збомбардованих будинків, де-не-де неживі коні, а під

грузами, мабуть, і побиті люди. Ніхто не впорядковував грузів, містечко неначе завмерло. На мою думку, це не було стратегічне місто, ні не було в ньому війська. Чи треба так безпощадно, злочинно бомбардувати?

Тому, що офіцери нашої сотні пішли на фронт, нам призначили інших офіцерів, які були ранені в боях і призначенні до легшої служби. Вони трактували нас як недошколених чужинців-рекрутів, тому не давали нам жодної служби. По дорозі по кількох наших хлопців залишалися у французів, а може і у французькому резистансі. Нам часто пояснювали про небезпеку партизанів, які були комуністичного переконання. Я шукав нагоди залишитися у Франції, але не в партизанах.

Ми маршували вісім, деколи дванадцять годин на добу. Не регулярні, харчові постачання були мінімальні. Нам заборонили заходити до хат, купувати, або просити харчів. Вимучені маршем, голодні, не раз перемоклі на дощі зі своїми наплечниками, засипляли на ходу. Це можна було робити йдучи середнім в трійці без відступів. Тримаючися двох крайніх, міг задрімати хоч на момент і не впасти, а потім брали крайнього в середину трійки. За перші три ночі маршу ми заледве дійшли до передмістя Парижу.

Нам наказано не залишати одинцем своєго відділу, щоб не попасті в руки партизан, які можуть розстріляти. Минаємо збомбардовани будівлі, засипані грузами дороги, зруйновані мости.

Ми затрималися біля ріки Сейни. Зарядили відпочинок, не шукаючи вигідного місця, кожний простягнувся де попало. Не тривало довго, а вже декотрі хропіли.

Заряджено збірку. До берега причалило судно, неначе порон і нас відчислили частину та заладували на порон, який помаленьку відбився від берега. Майже зі струєю води ми доплили до другого берега. Порон

певернувся по решту наших. Тут ми зауважили, що ми знаходимся неначе в парку. Ми зайдли до відкритого будинку, з крутими вузькими коридорами. На кожному закруті стояли дзеркала і кожне показувало інакше комедне викривлення кожного, хто в них заглядав. Це нас доволі розсмішувало коли ми дивилися на себе і бачили себе - пузатого, горбатого, головатого чи довгононого. Шкода, що деякі дзеркала були розбиті на кусочки. Правду кажуть, що сміх то здоров'я, бо після того я почувався підбадьорений, неначе добре відпочив. Тут ми перечекали до вечора.

Як тільки почало смеркatisя - ми рушили в дорогу. Без особливих перешкод ми йшли дві ночі. Третієї ночі над ранком ми перейшли міст над невеликою рікою не далеко якогось містечка. За рікою підносився терен з великими рідко саженими дубами. Тут нам сказали переспати день.

Після першої години пополудні понад нас почали стріляти гармати, а стрільна падали трохи дальше поза нами. Це альянські гармати. Через короткий час відозвалися з другого боку німецькі гармати і їхні стрільна також летіли понад нас. Ми дивувалися, як ми опинилися на фронті. Нам пояснили, що це був прорив, бо дійсний фронт повинен бути далеко за нами.

Ще далеко до смерку ми вирушили в дорогу. Тим разом нас підганяли, давали менше відпочинку. Тієї ночі ми йшли може дванадцять годин. Друга ніч не була краща. Форсовним маршем ми зупинилися пізнім ранком на невеликому французькому хуторі, вже не далеко бельгійської границі. Ми зайдли до стодоли, в якій вже були звезені снопи з поля. Це вперше нашого відвороту, що ми могли спати на м'якій соломі, і я майже моментально заснув. Перед вечером нас розбудили. Зварили каву. Я зауважив, що на хуторі лише старенькі люди, молоді або повтікали, або пішли в партизани.

Сонце вже було на схилі.

Нас зібрали в якомусь великому саду.

На збірці було кілька нових офіцерів та невелике число німецьких вояків, які також прямували "нах Дойчлянд" як недобитки. На збірці один із офіцерів сказав, що зліва американці, а зправа англійці і навкруги партизани. Негайно по відправі німецькі офіцери та вояки заладувалися в свої тягарівки і від'їхали. З нами остався один офіцер, кількох підофіцерів і ще кількох вояків, які не мали місця на тягарівках. Вони окремо зробили свою нараду і трималися разом. Ми зрозуміли, що нами не дуже турбуються. Партизанам-фанатикам здатися ми не були готові, хіба регулярному війську. Нам видано ще по п'ять набоїв до крісів і наказано приготуватися до вимаршу. Ми сподівалися довгого форсовного маршу. Ніч заказувала тепла з можливістю дощу. Хоч я спав кілька годин, але відчував надмірну втому, і ми знали, що наші наплечники будуть дуже тяжкі з причини нашої втоми. Коней не можна ніде знайти - французи поховали. Котрийсь із наших знайшов малий візок на двох колесах та осла, який пасся в саду не далеко нас. Зложили наші речі на візок і запрягли до нього осла. Вже темніло як ми рушили в дорогу.

Нам наказано затримувати тишину, щоб не робити звуків, які можуть звернути увагу партизанів. Але осел не хотів мовчати - він думав інакше. Він, по-перше, не хотів тягнути візка, а по-друге, ніяк не затримував тиші і голосно іржав. Ми помагали пхати візок і тягнули осла з візком - думали, що коли рушимо з місця, то вже дальнє потягне. Осел вперто стояв на своєму, вперся на місці та раз-по-раз голосно іржав. Остаточно ми забрали свої наплечники, а як осла випрягли то він скоро побіг в сад. Він мабуть окупантам не хотів служити, він не зінав, що ми не німці - жартували хлопці. Цієї ночі ми міняли три рази напрям маршу. Почав падати невеликий дощ і стало дуже темно. Ми йшли дуже повільно, бо не видно де ставати ногою. Деколи темінь ночі освічували

гарматні стріли мов блискавиці, освічували дорогу.

Після двогодинного маршу нас затримали, провірили карти під палаткою і казали йти назад до роздоріжжя. Дощ перестав і трохи вияснилося. На роздоріжжю ми повернули в іншому напрямі. Пройшовши кілька кілометрів, ми натрапили на два вози. Вози були запряжені кіньми, без погоничів. Один віз під верх був заладований хлібом і консервами, на другому возі були військові плащи і білизна. Ми навіть не збиралися шукати за власниками тих возів. Хто хотів - переодягнувся, а брудне білля оставили при дорозі. Хліб та консерви розібрали; що не з'їли, кожен затримав при собі, а свої наплечники зложили на вози.

По короткій зупинці та такій смачній і несподіваній перекусці, що впала неначе манна з неба, про яку читаємо в Біблії Старого Завіту, відживлені та облегшені з наших наплечників, ми рушили знову в дорогу. Над ранком ми звернули на перехресті доріг направо. Вже розвиднілося, як ми вийшли на широке шосе і йшли на зустріч сходу сонця. Нас минали тягарівки заповнені вояками, які дуже швидко їхали, також на зустріч сонцю. На обрію час до часу показувалися літаки. Для безпеки від літаків ми зійшли з шосе, та йшли гусаком побіч шосе, тримаючи належну віддаль між собою. Вози їхали попереду нас на боці шосе, перепускаючи тягарівки, які швидко мчали, тікаючи від ворога.

Коли на шосе наблизились тягарівки, наші підофіцери перестерігали нас голосним: "Швере Кольоне!" (проїзджа валка). "Швере Кольоне!" - подавали ми далі до переду маршової колони. Помучені, сплячі вояки без такої перестороги, могли вступити в дорогу під тягарівку.

Ми наблизилися до закруті. З одної тягарівки на закруті випав вояк на шосе. Котрийсь із наших підстаршин підбіг до нього, по хвилині його знесли набік і там мертвого залишили.

Кажуть, що ми зближаємося до Бельгії. Збоку

видно пагорби насыпаної землі з копалень, а на вершках майорють червоні прапори бельгійських комуністичних партизанів. На віддалі кількох кілометрів перед нами показалися будівлі неначе передмістя, над яким зависло раннє сонце. Нам наказали приспішити ходу. Ми відчували теплоту погідного дня йдучи на зустріч сонцю. Пройшовши ще трохи, ми вже виразно бачили, як дорога перед забудівлями звертає під кутом на право.

В той час, раптом, зі сторони будинків на нас посипалися густі стріли. Ми залягли побіч дороги. Наші підофіцери підповзли до себе та обстежили терен, який рівно розлігся по обох боках дороги аж до будинків, від котрих падали стріли. По короткій нараді підставили два кулемети і кількахвилинним кулеметним вогнем вибили всі видні вікна та збили трохи череп'яної дахівки. На животах підповзали все ближче до передмістя, бо відвороту не було практично робити. Нараз стрілянина зовсім затихла. Наші хлопці чекали що буде даліше. Нам наказано встати та розстрільною іти в напрямі передмістя. Перед самими будинками дорога звернула на ліво, а після може одного кілометра, знова під кутом звертала на право та вела до бельгійського містечка.

У БЕЛЬГІЙСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ

За другим закрутом серед дороги стояв санітарний віз. Недалеко перед ним стояла тягарівка з бочками бензини. На самому переді стояв панцерний віз. На ньому насаджена протилітунська гармата на чотири дула, а ще дальше - військовий автомобіль. Як ми підійшли до закруту, проти нас вибіг офіцер Вермахту. Піднесеним голосом вимагав, щоби наш лейтенант наказав нам перешукати кілька хат, що стояли побіч дороги, бо там, казав він, партизани тримали німецьких вояків. Наш лейтенант мабуть старався йому пояснити, що ми рекрути, не німці, та не маємо амуніції, і має наказ доставити нас до Німеччини. Офіцер Вермахту ще вище піdnіс свій голос. І остаточно наша ескорта німецьких підстаршин погодилася перешукати будинки, залишаючи нас подальше від будинків, під високими деревами. Через хвилину до хат летіли гранати, а живі ще партизани втікали поміж деревами в поле, за якими навіть не гналися німці. З хати вибігло кілька німецьких офіцерів та вояків, що їх тримали бельгійські партизани.

Майже в той момент показалися два альянтські літаки та обстріляли нас з кулеметів. Галузки і листя з дерев сипалися на нас, а кулі зупинялися в деревах і на дорозі. Якийсь відважний німець підскочив на панцерний віз і почав стріляти з протилітунської гармати по літаках. Я прибіг до рова і знайшов місце недалеко німецького вояка, який приліг в рові, обняв руками голову і вголос молився.

Для мене це була перша проба бути під дійсним обстрілом з літаків. Я час до часу підносила голову, щоби поглянути, що діється навколо мене. Літаки - один повернув на ліво, а другий на право, та знову обстріляли нас кулеметами з обох боків. Листя і галузки знова посипалися з дерев, на нас.

Тим разом і я молився.

Німець повертає протилітунську гармату за літаками і завзято стріляв. Смужок горіючих куль з літака - і на тягарівці загорілася бензина.

Зразу чорний дим, і по кількох секундах бочки бензини, одна по одній, експлодували, та летіли горіючі, високо, понад деревами. Горіюча бензина лила потоки вогню на дорогу і навкруги. Я відчував гаряч від вогню та запах диму горіючої бензини. Літаки повернули знову кругом, вояк повертає вслід за ними протилітунську гармату та безупинно стріляв. В той момент один із літаків серією запальних куль потрапив у гармату і панцерний віз загорівся. Вояк зіскочив з воза, мабуть легко ранений. До нього підбігли два вояки та відтягли від горіючого панцерного воза. Літаки ще раз облетіли кругом нас, але вже більше не стріляли, та зникли за обрієм.

Ми лежали ще якийсь час нерухомі. Бензина помалу вигоряла. Нам наказали піднятися. Раненого вояка примістили на автомобіль, з ним сіли офіцери та скоренько від'їхали. Наші підофіцери також в поспіху відійшли.

Я і ще кількох підійшли до задніх дверей санітарки, яка була вщерть наладована цигарками та консервами. Біля неї було кількох вояків, що брали цигарки і консерви. Я почекав поки вони відійдуть, взяв кілька пакетів цигарок і чоколяди, задоволився тим, не хочучи себе надмірно обтяжувати. Чому мені майнула думка, щоб не спішити за своїм відділом. Але, чому повільно пішов навздогін за своїми, котрі вже зникли за будинками міста. Я усвідомив собі, що я сам; я оглянувся - подальше за мною йшов такий же самітний, як і я. Почекавши доки він підійшов ближче, я пізнав Красія, який також врадувався мною. Ходи, кажу, удвох буде веселіше. І ми пішли єдиною дорогою, що вела до міста.

Ввійшовши в місто, ми зустріли на вулиці велику юрбу бельгійських мужчин, жінок і дітей, які

жваво та весело між собою розмовляли. Ми йшли прямо до гурту людей, бо іншої дороги не було. Вони негайно нас обступили, показували на наші кріси, та вимагали їм здати, показуючи на горло, мовляв, буде вам кінець. Ми зрозуміли, що вони намагалися нам розказати, що альянтська війська скоро сюди приїдуть. За кілька хвилин до нас прийшли два мужчини з пістолетами та забрали від нас кріси і торби, а нам казали йти за ними. Один із них піднесеним голосом лаяв нас. Хоч ми не розуміли по-бельгійськи, але відчували, що він не любить німців. Я старався їм пояснити, що ми не німці, а українці, і врешті признали нас за русских. Вони не знали хто такі українці. Один із них старався нам пояснювати, мішаючи німецькі слова, що ми скоро пойдемо до Росії, що русский є добрий - казав він.

Нас запровадили до будинку, в якому був ресторан і продавали пиво. Нас примістили в окремій кімнаті від городу, через кілька хвилин принесли нам канапки і по склянці бельгійського пива.

До нас прийшло кілька бельгійців і почали з нами розмовляти. Ми похитували головами бо не багато розуміли.

Заки ми скінчили їсти наші канапки, на вулиці показалися танки. На танках гордо сиділи брітанські вояки, а люди з ентузіазмом, голосно їх вітали та кидали їм квіти. Танки проїхали не зупиняючися і гамір успокоївся. Вже смеркало. Люди, розмовляючи спокійно, розходилися домів. До нашої кімнати прийшло двоє інших міліціонерів з автоматами та запровадили нас до шкільного будинку.

Тут у просторій залі вже було доволі німецьких полонених. Ми знайшли собі місце в куточку та розглядалися чи немає кого з наших. В розмову з німцями ми не входили, бо ми не знали задовільно німецької мови, хоч деякі німецькі вояки підходили та розпитували нас про всячину. Ніч для нас була досить холодна, бо ми не мали чим накритися, наші плащі та

палатки поїхали на возі.

Ранком партизани привели до нас німецького офіцера. Один із партизанів зауважив, що він має заховану гранату. Його негайно вивели на шкільне подвір'я і там розстріляли.

Того дня ще допроваджували по кількох полонених, до вечора назбиралося може п'ятдесят осіб. Вже смеркало як нас заладували, неначе оселедців, на грузовик; до нас сіли два цивільні з автоматами, та троє з шофером - також з автоматами. Заки ми виїхали за місто - вже добре стемніло, на небі показалися зірки і місяць.

Було досить холодно.

Ми їхали довший час дорогою через поля, аж наблизилися до лісу, через який вела дорога. Тягарівка затрималася. Один задній ескорт зіскочив і пішов до шофера, негайно повернувся та показав на горло.

Ми занепокоїлися, думаючи, що нас в тому ліску розстріляють. Не легко описати той момент жаху, та думки, які майже вперто і підсвідомо насуваються. Я думав: У моменті, коли нам скажуть злізати з тягарівки, я втікатиму в ліс. Але замість казати нам злізати, він виліз до нас і ми рушили знову. Конвойр гордо підсміхався, тримаючи руку на автоматі. Мабуть вдоволений, що нас залякав.

Після того слухаю я чувся дуже втомлений, а голод почав дошкуляти.

Ще трохи їзи.

Ще раз ставали.

І врешті нас довезли до якоїсь вже не чинної фабрики, де було видно місця недавно вимонтованих машин. Будинок стояв на краю міста, деякі вікна були вибиті, а на цементі було трохи соломи. Солома була вже трохи стерта, це означало, що тут вже перед нами ночували. Ми з Красійом знайшли собі місце і до ранку ще позасипляли. Ранком бельгійці принесли нам хліб. Ми розглянулися поміж німецькими вояками і зауважили гурт наших хлопців, які згуртувалися в

одному кутку - може з двадцять осіб. Ми раді, що нас є вже більше, розпитували один одного, та розказували свої пригоди. Німці зауважили, що ми говоримо іншою мовою, почали від нас триматися остроронь, неначе нас боялися.

Пополудні до нас приїхала брітанська військова комісія, і перевела реєстрацію. Питалися ім'я і прізвище та в якій частині служив. Коли мене запитали ім'я і рангу, я відповів: рядовий, вишкільний батальйон "Фрунсберг". Слідчий офіцер просичав крізь зуби: "Швайне". Коли почув, що я не добре говорю по-німецькому, спитав:

Національність?

Українець - відповів я.

Мені здавалося, що слідчий офіцер змінив настрій на лагідніший. Біля військової комісії мали свій столик представники з Червоного Хреста. Вони записали мою адресу і ім'я батька, та запевнили, що повідомлять рідну, де я знаходжуся в полоні.

На другий день до нас прийшов начальник міліції з двома доньками, які хотіли з нами, українцями, конечно зустрітися та порозмовляти (чи, може, вони думали, що ми русскі). Мені здавалося, що дівчата розмовляли добре німецькою мовою. Вони розпитували, чи ми хочемо скоро вернутися додому. Дівчата ставили ряд питань про Советський Союз, казали, що в майбутньому відвідають цю чудову країну! Їм ніяк не можна було пояснити про дійсність цього "чудового" Сов. Союзу. Німецькі вояки приглядалися нашій зустрічі з бельгійськими дівчатами. Дівчата попрощалися з нами і обіцяли нас відвідати на другий день.

Досвіту наступного ранку приїхали брітанські військові тягарівки і перевезли нас до збірного пункту на території Франції.

У БРІТАНСЬКОМУ ПОЛОНИ

З бірний пункт був на чистому полі, обведений колючим дротом. Де-не-де були розіпнуті палатки, які, мабуть, затримали полонені вояки. Кругом стояли, ходили, лежали тисячі полонених вояків. Нас розладували перед входом до табору з брамою з колючого дроту. Нам казали випорожнити кишень та все скласти на траві перед собою. До кожного підходили англійські вояки та конфіскували прилади до голення, кишенев'кові ножі і гроші. Перстені, годинники та інші до вподоби їм речі забирали як сувеніри. Мені вдалося заховати мої шкільні документи та кілька фотографій з дому, але годинник, жилетки до голення і перстень, який я сам зробив будучи в школі, забрали. Після обшуку відкрили браму та впустили нас в табір. Ми, українці, відокремилися та знайшли собі місце трохи на горбочку.

Ми розвідали, що в цьому таборі є руски, калмики, азербайджани, німці, і ми, українці. Усі національності творили неначе свої піттабори, хоч нічим не відгороджені.

Перших три дні нам не дали їсти ані води. Спали ми на полі під голим небом, без коців і палаток. Третього дня пополудні привезли воду в цистернах, але ми не мали посудин. Хоч би і мав у що набрати - доступити було майже неможливо. Німці сяк-так держали чергу і порядок, але руски, калмики та азербайджани накинулися тай більше розілляли води ніж випили. Англійські вояки зразу намагалися вдергувати порядок, але це не було можливо.

Натовп накинувся на цистерни з водою.

Почали стріляти вгору на пострах, але і то не помагало. Врешті відступили набік, доки натовп не спорожнив цистерни. Для нас води не стало.

Слідуючого ранку привезли харчі і воду.

Одно-фунтову консерву м'яса на вісъмох та по кілька сухарів. Часами забирали по кілька осіб на роботу до міста. Ті щасливці діставали обід у військовій кухні і на дорозі могли підняти по кілька яблук, котрих було доволі при дорогах у Франції.

Французи погано відносилися до полонених, плювали на них або обкидували камінням та прозивали "ля бош". Часто англійській ескорті приходилося захищати полонених перед цивільними французами.

В очах темніло, не було сили стояти на ногах.

Я не міг ходити, тільки сидіти або лежати.

Харчі не були задовільні.

По кількох днях нам додали біленського хліба. Я дивувався, що такий білий хліб може бути призначений для нас. Через кілька днів я вже почував себе краще.

Щодня брали все більші і більші групи до роботи - чистити руїни збомбардованих будинків, та направу доріг. Тим робітникам давали по кілька цигаретів та додаткову порцію хліба. Мені не пощастило йти на роботу, бо до мене не доходила черга, на яку треба було ставати при брамі дуже раненько. Декотрі ставали в чергу звечора і там же спали, переважно курці.

Почалася осіння дощева погода. Поль розмокло. Після кожного дощу наші ноги грузли все глибше і глибше. Всюди болото. Немає вже де положитися спати. Ночі докучають осіннім холодом. Ми промоклі. Вночі ми ходили гусаком у великому колі і так грілися та дожидали ранку з надією, що засяє сонце і осушить та загріє нас.

Одного вечора падав зливний дощ. Лише моя власна шкіра не пропускала води, усе на мені мокре, вода тече по носі і скапує на бороду. Я сів на землю. Обняв підкулені ноги руками і поклав бороду на коліна. Поглядав на людей, які, здавалося, без причини вешталися по полі в таборі. Попри мене проходив вояк закутаний коцом. Мої та його очі

зустрілися. По чорній уніформі я пізнав, що то був вояк танкових частин. Він вже майже минав мене, і ще раз оглянувся та сказав по німецькому;

"Ти змерз ?".

Я потакнув схиляючи голову.

Він підійшов до мене, присів і запитав:

"Звідки ти ?".

"Я з Галичини, українець" - відповів я. Він присунувся ближче до мене, накрив мене кінцем свого коца: "Накрий сєв дзєцко" (накрий ся дитино) - сказав він по-польськи. Розказав мені, що він поляк із Сілезії. Гуторячи, ми просиділи до ранку.

Нам збільшили порцію м'ясної консерви. Вже давали один фунт на чотири особи, та більше хліба. Ті харчі лише частинно заспокоїли голод. Я згубив рахунок днів, ми не мали жадних новин, ані про фронт, ані не знали як довго будемо в цьому таборі під голим небом. Ми догадувалися, що фронт мусів бути далеко від нас, тому, що до нас вже більше полонених не приводили. Кожний сумно споглядав перед себе, бо слотлива холодна погода, без даху над головою, давалася взнаки. Мені здавалося, що курці найбільше це відчували.

Одного ранку, Лихолат, вже старший віком чоловік, проміняв у русских свої штани за цигарки і ходив у підштанцях. Приглядаючися до русского підтабору, можна було зауважити, що вони часто щось варили в котелках, курили табак чи цигарки, та постійно мали щось на продаж.

При кінці жовтня, а може на початку листопада, з нашого табору почали по кількасот вивозити. Одного ранку прийшла черга на нас. Заладували на кілька військових тягарівок і повезли нас до пристані над морем. До берега причалили невеликі військові транспортні судна. До суден ще прийшлося трохи йти по воді. Нас чомусь тримали в суднах до пізньої ночі, але ми були певні, що ми пливемо до Англії. Море було досить бурхливе. Хвилі коливали невеликим судном і нас кидало від одної стіни під другу, деякі

навіть хворіли. Хоч це була моя перша подорож по морі, я не хворів.

Ми причалили до пристані на англійському острові ще досвіту. Я не міг добре приглянутися будинкам, бо туман був дуже непроглядний. Внедовзі приїхало кілька два-поверхових автобусів, які курсують лише на англійському острові. Була це типічна англійська погода, густа мряка неначе густий дрібненький дощ. Я відчував холод. В автобусі стало трохи тепліше. Ми переїжджали попри невеличкі хатки, з яких часами крізь віконниці продирається світло. Це ще був весняний час і затемнення зобов'язувало. Вже добре розвиднілося як наші автобуси в'їхали до табору полонених.

Тут нам веліли розібратися та голими перейти невеличкий коридор до лазні з багатьма тушами і теплою водою. Після такої купелі, з якої не хотілося виходити, нам казали перейти до іншої кімнати, де зробили дезинфекцію-відвошивлення. Потім ми перейшли до іншої кімнати, в якій ми одержали уніформи полонених з квадратною латкою на плечах. З наших уніформ, нам дозволили забрати лише свої прилади до голення і, хто мав, документи. Після такої купелі ми отримали скромний сніданок: чай, хліб і сир. Після того ми почувалися відпружені, але змучені.

Ще перед обідом нас покликали до бараку, в якому перевели реєстрацію. окремо від питань, ім'я і прізвища, військового ступня, питали адресу народження, країну народження і національність. Наша група українців зросла до 80 осіб. Але для комісії, такі як українці, не існували. Могли бути русські, тобто совєтські громадяни, або німці. Ми запротестували, пояснюючи, що ми не є совєтські громадяни. Урядовці не могли нам, а ми не могли їм, пояснити нашої національної принадлежності.

До нас покликали іншого, ще вишого чиновника, який нам пояснював, що окремо українців не можуть зареєструвати, бо так домовилися Сталін, Чорчіль і

Рузвелт на конференції в Ялті, і додав, що всі совєтські громадяни негайно від'їдуть "на родіну". Що ж, продають нас в ясир англійці і американці. Це нас ще більше залякало і ми рішучо запротестували. Тоді нам радили записатися німцями, щоби хвилево вийти із ситуації. Ми вперто стояли на своєму, що ми українці. Нам здавалося, що нас залишуть так, як ми хотіли, бо сказали нам відійти до своїх приміщень.

На слідуючий день після перепису нас перевезли до іншого табору, в якому було вже багато азіятів і русских. Це був збірний табір, з якого забирали "на родіну". Настрій в таборі був поганий, хоч було чути русскі пісні-частушечки. Висіли червоні прапори на бараках, які вітер коливав - мабуть не знав, що він робить.

Кухарями були тут русскі полонені. Їжа була добра і давали скільки хто хотів. Лише кілька англійців було в адміністрації табору. Ми зайняли самі один барак, а решта, що не помістилася в нашому бараку, примістилася в сусідньому бараку з русськими. Як довідалися русскі, що ми українці-галичани, показували нам на горло. Мовляв, буде вам кінець коли заберуть вас "на родіну". Слідуючого ранку проголосили, що за два дні прибуде совєтська комісія для остаточної перевірки та заохоти їхати "на родіну".

Спостерігаємо, що й не всі русскі виявляли охоту їхати "на родіну". Ми також довідалися, що нас заберуть силою, - так, як зробили із попередніми полоненими в цьому таборі. Ми зійшлися до нашого бараку обговорювати нашу ситуацію, і рішили викликати коменданта табору до нашого бараку. Домагатися, що ми не русскі і не поїдемо "на родіну".

Комендант негайно повернувся з нашими післанцями, вислухав нас, та відійшов не сказавши нічого. Виглядало немов би він так скоро прийшов на наше домагання тому, щоб догодити громадянам СРСР Сполученого Союзу; і хто знає, чи він зрозумів нашу ситуацію; а якщо зрозумів, то чи заоче нам допомогти?

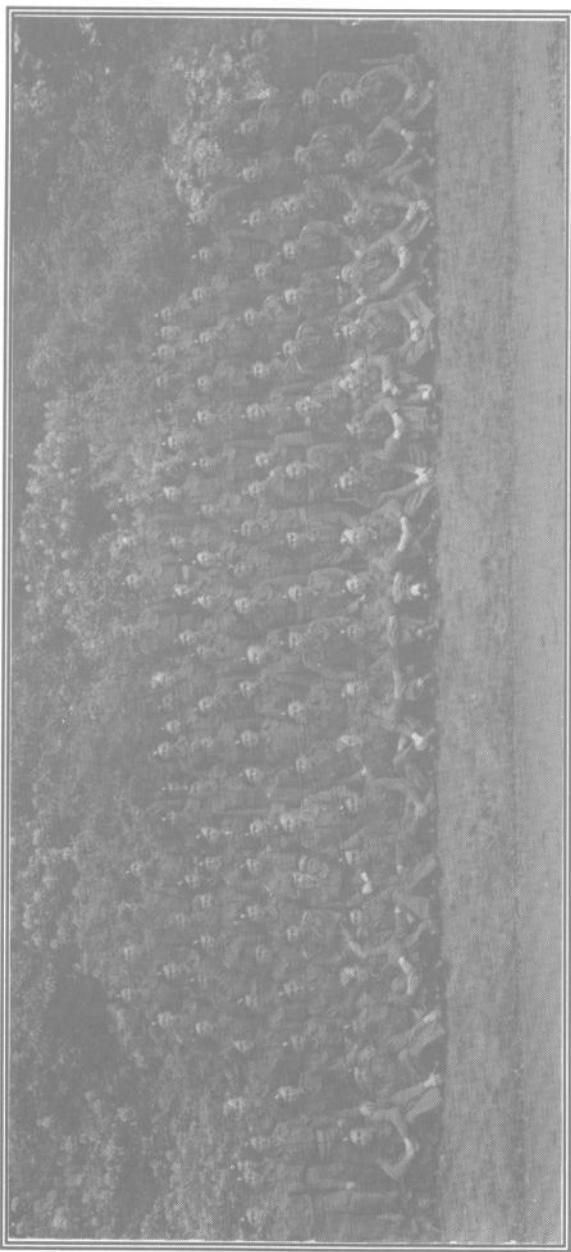
ПОЛЬСЬКА АРМІЯ - ЗАХИСТ ПЕРЕД ДЕПОРТАЦІЄЮ "НА РОДІНУ"

Цієї ночі ми мало спали.

Ранком ми зробили збірку перед нашим бараком, відспівали молитву "Боже Великий" і пішли на сніданок. По сніданку до нашого бараку прийшов комендант табору із капітаном канадської армії, який добре говорив російською мовою. Запитав, чому ми не хочемо їхати додому. Довго ми йому пояснювали наші обставини, та побоювання. Вислухавши нас, запропонував нам зголоситися до польської армії. Казав, що ми, будучи громадянами Польщі до війни, не будемо мати великих перешкод. Якщо ми погодимося, то ще сьогодні нас заберуть із цього табору. В іншому случаї він не всилі захистити нас перед совєтською комісією, і нас силою заберуть "на родину".

Мені здавалося, що капітан був докладно про нас поінформований, і мав готовий план завербувати нас до польської армії. По короткій дискусії ми погодилися на його пропозицію перейти польську комісію та зголоситися до польської армії як громадяни з-перед 1939 року.

З нами був українець із східніх земель, який просив допомогти йому вписатися до польської армії. Щоби доказати, що особа є польським громадянином, треба було мати документ, і треба подати свою адресу в Польщі з-перед 1939 року. Навіть якщо хтось не мав документу, він міг покликатися на одного свідка, що його знає здому. Це не була велика проблема; він вивчив подану йому адресу та міг покликатися на свідка, який (ніби) був з його села, його добрій друг. Лише розуміти та розмовляти польською мовою було

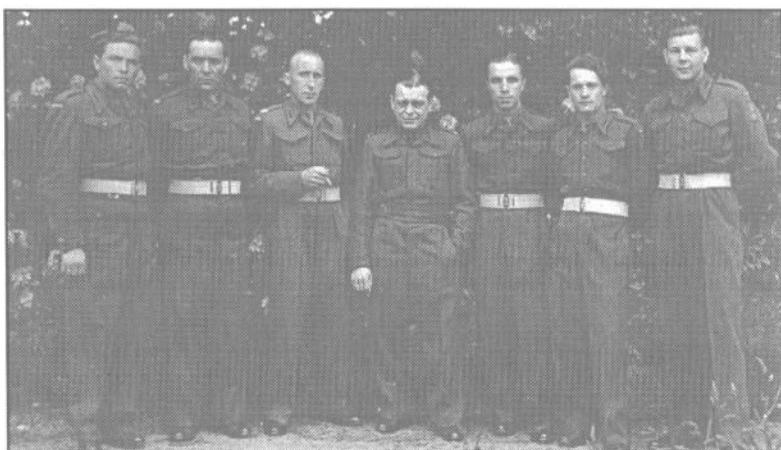
Сотня Саперів на постій в Банкфурт, Шотландія. Автор стоїть другий з лівого боку.

трохи складно.

Так, як обіцяв канадський капітан, після обіду приїхали тягарівки із написом PL (Польський Легіон), та перевезли нас до польського табору.

В тому таборі ми перейшли польську військову комісію, де мене зареєстрували, що тато і мама - українці, без додаткових допитів. Після лікарських оглядів перевезли нас до іншого польського військового табору.

24 грудня нам видали мундири, а 25 грудня 1944 р. ми святкували латинське Різдво на спільному святковому обіді у військовій їdalyni з польськими вояками Четвертої Дивізії. Це вдруге того самого року я служив "охотником" у двох арміях, які воювали проти себе - з тією самою надією, що закінчиться вишкіл, війна закінчиться.

Гурт польських вояків на дозвіллі. Перший зліва
Мих. Палащук, і автор - останній зправа.

Мене призначили до сотні саперів. Коли на ранній збірці проголосили, що приймають на ремісничі слюсарські курси, я зараз зголосився. І від 15 січня

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU, HANDLU I ŻEGLUGI

KOMISJA OSZANOWIÓW RZEMIĘŚLICZYCH

Nr. 3/45

Świadectwo

P. Jakub Lewandowski urodz. dnia 14 kwietnia 1927 roku
w Korczynie z dnia 10 kwietnia 1945 złożył data 10 kwietnia 1945 roku
przed Komisją Rzemieślników Cieślarskich, powołane na podstawie rozporządzenia
Ministra Przemysłu, Handlu i Żeglugi, z dnia 5 lutego 1945 r. (Dz. U.R.P. Nr. 1, poz. 3)
z wynikami

Euros

z kwotą 1000,00 zł do 10 kwietnia 1945 trwającego
od dnia 10 kwietnia 1945 roku do dnia 10 kwietnia 1945 roku
urzędowego prze Centrum Zatrudnienia w Lublinie w Lublinie

Przybity okres nauki, stwierdzony niniejszym świadectwem, zalicza się do
ustawowego okresu nauki rzemiosła, określonego art. 153 rozporządzenia Prezydenta
R. P. z dnia 7. maja 1927 r. o prawie rzemieślniczym (Dz. U.R.P. Nr. 53, poz. 460).

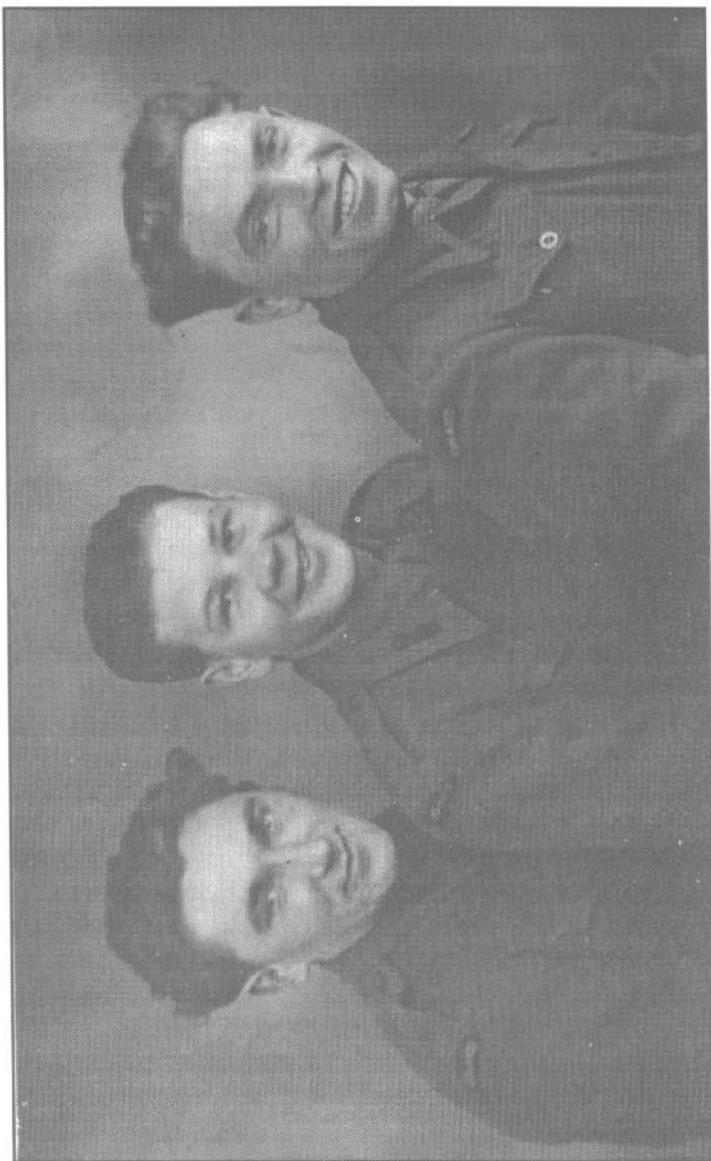
Przedstawiciel
Ministerstwa P. H. i Z.

Przedstawiciel
Ministerstwa W. R. i O. P.

Przewodzący Komisji

Pełniący
Członkowie Komisji
Józef
Zygmunt
Walter
Jan

Мій перший двомісячний слюсарський курс в
польській армії.

Друзі - зліва, М. Медвідь, автор і М. Малащук.

до 12 березня 1945 року я відбув курс у місті Ірвін в Шотляндії. По закінчені слюсарського курсу, одержавши свідоцтво успішного закінчення, видане

польським Міністерством Промислу, Торгівлі і Мореплавства, я повернувся до своєї сотні.

В сотні нас вчили заміновувати та розміновувати поле, стріляти з машинової пістолета та ручних кулеметів і будувати пересувні мости - так звані "Байлей брідж". Нашу сотню вирядили новими додатковими тягарівками канадської продукції, на яких було написано "Канада" по-російськи. Вони були призначені дляsovєтської армії, але попали для нас. Щоби обслуговувати наші автомашини, з нашої сотні вислано кілька десять осіб на шоферський курс, і між ними був я, перебувши в сотні лише кілька тижнів.

По чотирьох тижнях я успішно закінчив шоферський вишкіл і повернувся до своєї сотні. Тут для мене чекав лист від Василя Мартинова. Він писав, що він мав автомобільний випадок, в якому зламав собі ногу та пошкодив клуб. Я попрохав відпустки і поїхав до шпиталю відвідати Василя. Ця зустріч була особливо звідчуттям тому, що кілька місяців ми не бачилися, то зустріч з рідним є дуже підкріплююча на дусі. Василь працював як механік направи автомобілів.

Лише по кількох днях в сотні - мене вислано на курс мотоциклистів з призначенням тримати зв'язок між командами на фронті, а в нормальному вишколі мене посилали з поштою до інших команд.

По вишколі кілька тижнів я їздив мотоциклем, якщо було треба, і також дали мені величезну тягарівку, на якій возили складові частини мостів "Байлія".

Не дуже я ті функції любив виконувати. Їзда мотоциклом в англійську дощеву погоду була дуже виснажуюча. Тягарівка того розміру вимагала багато праці при чищенні, - а їзда нею деколи виснажуюча. Часами мені здавалося, що мене умисне використовували, тому, що я українець, але вони мені казали, що я молодий і можу дати собі раду на курсах.

Склад нашої сотні був видимо різномірний віком. Було більше понад сорок років, а може з

двадцять - до двадцять два роки. Частина старших вояків то були ті, що відступали з початку війни до Румунії та деякі шльонзаки із німецької армії, і ми.

І тепер знов не довго був я в сотні. Запотребували чотирьох осіб на курс їзди легких панцерних транспортних возів (carriers) на гусеницях. І знову наказали мені їхати на курс. Це був єдиний курс, на якому викладали англійські інструктори. На всіх попередніх курсах, інструктори та викладачі теорії, були поляки.

Повернувшись я по курсі до сотні, в якій ішли поговірки, що скоро виїдемо на фронт. І справді, через кілька днів ми змінили місце постою не далеко містечка Абердін в Шотляндії. Це був великий переходовий табір, де в окремих піттаборах містився наш батальйон четвертої дивізії польської армії. Наша сотня саперів одержала досить чисті бараки у гарному сосновому лісі.

Тому, що наша сотня була розміщена недалеко решти батальйону, на дозвіллі я часто зустрічав Михайла Палащука із піхотної сотні. Він мені розказав, що він підслухав, як поляки говорили, що нас, українців, на фронті систематично будуть ліквідувати. Він казав, що має контакт ще з кількома нашими хлопцями, які пропонують, щоб залишити польське військо і зголоситися до британських частин, пояснюючи в чому справа.

Нас поспішно приготовляли на фронт: перевіряли зброю, повчали як поводитися в транспорті на воді і на суші. Настрій вояцтва значно попсувається, усміх зник з облич. Розмовляли приниженим голосом без особливого ентузіазму. Пройшло кілька днів, дождаючи розпорядку на виїзд. Лише весняна погода ддавала охоту до життя.

До деяких вояків до табору приходили дівчата на відвідини, щоби попрощатися перед виїздом на фронт. Деякі із вояків вже були жонаті із шотляндками, які оплакували свою долю скорої

розлуки. Для мене кожна ніч була майже безсонна, дні проходили журливо, страхітно з причини відходу на фронт. Тим разом мені здавалося, що фронтова лінія мене не мине, а особливо наше призначення розміновувати фронтові полоси.

Одного ранку, коли в нашому таборі йшли остаточні приготування до від'їзду на фронт, по радіо в особливому бюллетені повідомлено, що Німечина скапітулювала. Зразу тяжко було повірити, що війна закінчилася. Що найголовніше - не підемо на фронт. Мені на душі стало легко, дякуючи Господу Богу за опіку надімною, за те, що завів мене здорового в другий кінець Європи.

Пригадую, що зі мною в польській армії були наступні: **Микола Пшиничняк, Степан Балацький, Василь Олеськів, Михайло Ткачук, Михайло Кунька, Григорій Драбат, Микола Палащук, Михайло Ведмідь, Василь Мартинів** (мій двоюрідний брат), **Михайло Сукманівський, Степан Пелех, Михайло Малиновський, Михайло Красій, Микола Бойко, Микола Сапожак, Еміль Любінський, Михайло Каваць, Михайло Коцюк, Славко Олійник, Петро Викляк**, який загадково помер в польськім військовім шпиталі (на простуду?). **Богдан Лихолат**, висланий 1948-9 року з Англії, через Польщу на Україну. Зловили поляки і присудили до розстрілу, відтак замінили на доживотну тюрму. По амнестії випустили на волю і тепер він мешкає у Польщі. Висадку цієї групи, мабуть, зрадив Кім Філбі - шеф брітанської розвідувальної служби, який знав подробиці цієї операції. (Пишучи цей спомин, я багато прізвищ вже не пригадую).

Під кінець 1945 р. мене відвідав Михайло Сукманівський, мій односелець, та привіз мені аплікацію від організації, яка оформлювалася для українців, що служать в польській армії. З початку, мета організації була, щоб православні і

греко-католики могли користати із душпастирської опіки в своїх обрядах. Первісно цією організацією займався сержант Бура, кол. посол до польського парляменту в 1939 році, репрезентуючи Волинь із партії "Ляндеків". Бура був вивезений на Сибір, та коли організувалася польська армія генерала Андерса, він зголосився. Бура був низького росту, дуже добрий промовець. Тому, що до Англії почали приїжджати на працю українці з таборів із Німеччини, зайшла потреба пристосувати організацію для тих імігрантів.

Тому, що наша організація мала вже свою адміністрацію, подумано замінити назву із Союзу Українських Вояків Польської Армії на Союз Українців у Британії (СУБ). Коли вибирали нового голову СУБ, Бура не був перевибраний тому, що не хотів бути толерантний щодо ОУН-б, яка в той час переорганізовувалася на терені британських островів, під наглядом Григорія Драбата.

Вже будучи в Канаді, я припадково зустрів панство Бури в Торонті. Вони купили собі мешкальний дім кілька вулиць від нас. Пані Бура ходила на прохід зі своїм собакою попри нашу хату і часом кликала собаку по-українському. Мій наймолодший син каже: "Тату, ця пані говорить по-українському". Тоді я запитався, хто вона. Вона запросила, щоби відвідати пана Буру, який хворів і не міг далеко ходити.

Відвідуючи їх, Бура не раз згадував про Грицька Драбата та СУБ і дивувався, чому його не обрано вдруге на голову СУБ? Після його думки, він (п. Бура) був єдино заслужений.

Негайно після закінчення війни намагання комуністичного уряду Польщі були, щоби польська армія, що на еміграції, повернулася до Польщі. Тому

велаєя шалена агітація польсько-російськими комуністичними агентами за повернення до Польщі. Рівночасно йшла агітація Польського Екзильного Уряду проти повороту до Польщі. Ми, українці та ті поляки, котрі були вивезені на Сибір і звідти зголосилися до армії Андерса, ставили опір агентам за поворот "на родину". Ми часто розказували про страхіття "совєтського раю". З тої причини багато поляків не повернулося до Польщі, тому Польський Екзильний Уряд був вдоволений.

Після війни прийшов час демобілізації. Ті, що не виїхали до Польщі, мусіли бути звільнені з військової служби. Кожний з демобілізований англієць повертається до своїх рідних, мав готове мешкання і знаходив внедовзі працю. З нами справа була складніша: не маючи готового помешкання, і не знаючи задовільно англійської мови, тяжче було знайти працю.

Для розв'язки цієї справи британський уряд зорганізував нову формaciю, що називалася Польський Корпус Приспособлення та Розміщення (ПКПР), з підписанням контракту на два роки. В цій формaciї зорганізовано ряд курсів придатних пізніше в цивільному житті, і лекції англійської мови. Заки зорганізовано належні курси та їх інструкторів, нас використовувано до фермерських робіт під час жнів. Тих, що не мали охоти на курси, а також, тих, що покінчили курси і шукали за працею, використовували для розбирання бетонових збірників на воду, яких уживали для гашення вогню під час війни. З початку мене призначено до такої робочої групи. Я відповідав за тягарівку, на котрій був вмонтований компресор. Я не мусів робити пневматичним молотом, хіба з власної охоти, щоби дати відпочити котромусь з нашої групи. Такі роботи ми виконували в Единбургу і Глазго.

Зимою 1946 року прийшла моя черга їхати на курс зварювачів металю, на який я зголосився ще в грудні 1945 року. Курс відбувався в кол. військовому

На вишколі зварювачів металів. Два жиди з правого боку, які допитували мене, чи я є воєнним злочинцем. Автор в задньому ряді, п'ятий з лівого боку.

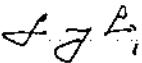
таборі над морем в околиці міста Інвернес, на півночі Шотляндії, не далеко Норвегії.

При кінці місяця січня я від'їхав до т. зв. Польського Інженерсько-Вишкільного Центру, який приміщувався у таборі на кол. військовому летовищі в Довнреай, на півночі Шотляндії. Тієї зими впали великі сніги і відрізали можливості постачання палива та харчів. З тої причини нам забракло вугілля та деяких харчів. Металеві бараки-бочки, без опалювання, були дуже холодні. Не раз, пробудившися вранці, мое волосся було примерзло до металевої стіни бараку. Пройшов перший місяць курсу, сніги почали танути, постачання нормалізувалося.

До нас на курс доїхали два старші віком мужчини, без жодних відзнак на мундирах. Тому, що вони приїхали з місячним опізненням на курс, і нібито старалися знайти учнів курсу, від котрих могли

відписати теоретичні виклади. Я завжди старався старанно вести записи і переписував на чисто після зайннят (інші того не практикували). Можливо, з тієї причини ті старші запізнені курсанти зі мною подружили, хоч вік їх був значно старший за мій. Попросили дати їм переписати лекції.

Я спершу довіряв їхній дружбі, але, вони почали випитувати мене, що я робив під час війни та як попав у польську армію. Мені стало підозріло, що я на

POLISH ENGINEERS TRAINING CENTRE Downsay Airfield Nr. THURSO, Caithness.		No. 5 Date 22 nd May 1947
C E R T I F I C A T E		
This is to certify that Mr. HONTAR IWAN had finished after the period of THREE MONTHS training <u>THE OXY - ACETYLENE WELDING COURSE</u> and passed the final examination before the Examination Board Appointed by C.O. of P.E.T.C. with VERY GOOD record.		
Members of the Examination Board:	Chairman of the Examination Board:	
<i>J. M. Jankowski</i> <i>T. Chotek</i> <i>Mosurek</i>		
<hr/> <hr/> <hr/> <p>This is to certify that OXY - ACETYLENE WELDING COURSE had taken place in Army Training School in Polish Engineers Training Centre from 11th February 1947. till 22nd May 1947. and the above signatures are to be authentic.</p> <p>C.O. ZARZYCKI Colonel</p>		

Свідоцтво курсу зварювачів металів.

дружніх допитах. Коли я доказав їм шкільною виказкою, що я був учнем в школі майже до 1944 року, вони все ще старалися мене іспитувати, про що я навчався в школі. Така наша дружба тривала може зо два тижні. Опісля заявили мені, що цей курс не до їхнього уподобання і вони скоро залишуть курс. Я запитав їх, чи вони мають особливий фах, який буде придатний як їх звільнять з війська. З підсмішкою відповів один із них, що вони емігрують за кордон. Розпитуючи, до якої країни вони виїжджають, другий відповів, що до Ізраїля. Роздумуючи над тим слuchaєм, я припускат, що вони приїхали перевірити мене і, може, ще декого іншого з нашого курсу, чи ми були воєнними злочинцями.

На тому курсі були поляки, може фольксдойчери зі Шлеська, що служили в німецькій армії і, здавши в полон до англійців, зголосилися до польської армії. На курсі були вояки з різних військових формаций польського війська, з якими я не був знайомий раніше. Назагал багато з них були приятельські та відкрито розповідали про їхнє пережиття. На закінченні курсу, який офіційно тривав від 11 лютого до 22 травня 1947 року, я одержав свідоцтво з дуже доброю оцінкою. Тому, що наша група курсантів не була велика, ми жили дружньо і дружньо розпрощалися та повернулися на свої призначенні місця.

По закінчені курсу я повернувся до своєго відділу, який тоді переїхав до містечка Стерлінг, також у Шотландії. Тут я застав багато зовсім незнаних мені вояків, тому, що перегрупувалися з причини виїзду до Польщі. Многі знаходили працю та залишали військо, демобілізувалися. Тут зі мною подружив поляк на ім'я Вандзяк, родом з Познаня. Ми часом удвійку виходили на дозвілля до міста. Майже кожної суботи після обіду усі вояки вибиралися до міста в кіно, чи на прохід.

Одної суботи я рішив остатися в бараку та

відпочити. Вандзяк спитав мене, чому я не йду з ним. Вдоволений моєю відповіддю, сказав, що йде сам до кіна. Я ліг на своє ліжко, яке було в самому кутку бараку, і задрімав. Мене розбудив удар в мою валізку, яка була на полиці над моїм ліжком. Відкривши очі, я побачив, як дверима з бараку вибіг Вандзяк. Я глянув на свою валізку: із неї стирчав штилет, який носили польські командоси. Він, мабуть, кидав ножем із віддалі і не попав у мене. Після того випадку сон мене опустив і я роздумував над тим слuchaєм.

Вечером з'явився мій "друг" Вандзяк, і я розказав йому, що на мене хтось кинув штилетом, не згадуючи, що я його пізнав. З початку моєї розповіді він не зінав, як має поводитися, але по хвилині, думаючи, що я справді його не пізнав, вдавав дальше моєго приятеля.

Одного дня, будучи на роботі, я промок на холодному дощі. Ранком я чувся дуже хворий, дістав гарячку і мене відіслали до військової лікарні.

Першу ніч в лікарні я добре спав, ранком дали мені медицину і я знову заснув. По обіді я розглянувся по своїй кімнаті. Побіч мене лежали два молоді віком, один з військової офіцерської школи, підхорунжий, і ще третій вояк, вже старший віком. Два молодші безупинно розповідали свої пригоди. Близчий до мене спитав звідки я родом. "З малопольські" - сказав я. "Я теж з малопольські, зі Львова", і показав на сусіда ліжко: "а він з Варшави". Не бажаючи заходити з ними в розмову, я відповів на кілька їхніх питань, але до розмови не встрявав. Вдавав дуже сплячого, але мимоволі прислухався до їхньої розмови. Цей зі Львова розказував, як він розправлявся з українськими поліцистами у Львові... "Одного разу", каже він, "нам наказало АК (Польська Армія Крайова) знищити Станіцю Української Поліції. Коло станиці поліцист керував рухом на дорозі. Ми вдвійку з товаришем взяли тягарівку, по одній гранаті, і їduчи прямо на поліциста, роздавили його. Доїхавши до

станиці, ми кинули по одній гранаті через вікно до середини, та натиснувши на газ, щасливо втекли". Другий, з Варшави, розказував, як він з рамені АК продавав жидам у Варшавському гетто револьвери, але набоїв не продавав багато, хіба що добре заплатили. Дальше варшавяк розказував, що має товариша, який працює в "двійці" (контррозвідувальна служба), котра тепер перевіряє всіх польських вояків. Я не дочув, що це за перевірка, бо до кімнати ввійшла мед-сестра. Вони скоро змінили тему і почали сипати компліменти мед-сестрі. Я не звертав уваги на їхнє базікання, мені на думці був мій "друг" Вандзяк.

На відпустці в Манчестері, Шотландія. Гурт українців польських вояків. Деякі вже в цивільному перед Українським Клюбом із місцевими українськими імігрантами посередині, які заснували цей клуб.
Перший зліва, Нагнибіда - майор польського літунства, четвертий - Грицько Драбат; автор - передостанній зправа.

Після двох днів мене звільнено з лікарні і я повернувся до свого відділу.

Наступної суботи мене відвідав мій сельчанин Михайло Сукманівський і запропонував поїхати до Манчестеру до українського клубу, який заснували

наші емігранти з Першої Світової Війни. Взявши відпустку, я поїхав до Манчестеру, і віднайшов той клюб, що містився в невеликому будинку. Тут можна було перекусити та випити пиво чи горілку. За лядою обслуговував пан Лісьньовський - співласник. Тут було багато вояків, з польської, канадської і американської армій. Були рядовики і старшини, піхота, літууни, і навіть моряки, розмовляли переважно англійською, і також українською, мовами. Тут я зустрів кількох знайомих українців, які служили в інших віddілах польської армії. При склянці пива розмовляли, жартували або згадували недавнє минуле, та снували думки про майбутнє. Від них я довідався, що у Лондоні має відбутися вибір голови до

**На відпустці, Лондон, Англія, біля Гайд Парку.
Автор (перший зліва), кузен Василь Мартинів і
Вандзяк.**

Організації Українських Вояків у Польській Армії, та потребу її переіменувати на Союз Українців у Британії - тому, що з європейських таборів приїжджали українці на поселення і многі демобілізувалися з армії, якщо знаходили працю. Час відпустки скоро минув. Приїхавши до відділу, я написав до Василя Мартинова, моєго кузена, щоб ми разом поїхали до Лондону під претекстом шукати праці, вдійсності - бути на зборах.

Григорій Сукманівский - кузен автора

Коли я зголосився до шефа сотні з проханням про перепустку до Лондону "шукати праці" - я її одержав. Але, на диво мій "колега" Вандзяк заявив мені, що він також їде до Лондону і хоче бути мені до товариства. Я не міг йому відмовити, але я собі плянував як його в Лондоні загубити.

Приїхавши до Лондону, ми замешкали у військовому гостелі, призначенному для польських вояків. Тут я зустрів Василя Мартинова - так, як ми домовилися, але він не знав про моєго ангела-хоронителя, колегу Вандзяка. Першого дня він був нашим невідступним другом. Після обіду ми вийшли пройтися по місті у сторону Гайд Парку. По дорозі нам зробив знімок якийсь фотограф, та обіцяв вислати на нашу адресу.

Лондон - це місто зі старовинними будівлями історичної ваги та прекрасної старовинної архітектури. Населення міста богатонаціональне, що відзеркалює Англію як імперію з кольоніями в кількох континентах нашої Землі. Недалеко Гайд Парку можна купити "з-під плаща" годинник, або золоті речі, які деколи не є золоті. Часто заступають дорогу жінки з пропозиціями - до вояків вони присвячували особливу увагу у парку, в якому завжди багато людей. Найцікавіше спостерігати групи людей в суботи або неділі після обіду: тоді там ведуться дискусії. Деколи, з підвищення, пропагандист відкрито критикує брітанську імперію, яка поневолює Африку, або іншу кольонію. Або звичайну комуністичну чи нацистську пропаганду і тим подібне. Кожний проповідник має своїх слухачів і часто прохожі зупиняються та прислухуються, інколи дають свої зауваги. Поліція, яких часто зовуть "Бобі", спокійно проходить і деколи з віддалі приглядається, не звертаючи уваги на тему дискусії. Справа "Бобі" - тримати правопорядок. Коли я запитував про напрям, то він дуже члено та терпеливо давав інформації, а деколи навіть провів на місце. Тоді поліція не носила зброї, як це роблять в

інших країнах. Спершу мені це все виглядало неймовірне та дуже цікаве. Ми втрійку провели шмат часу обсервуючи та прислухуючися. Під вечір ми попрямували до нашого гостелю. В гостелі ми повечеряли.

Після дороги до Лондону та прогуллянки до парку я відчував втому і рішив піти спати. Василь Мартинів пішов зі мною, а Вандзяк залишився у кафетерії. Ми домовилися раненько встати та висмикнутися до міста без Вандзяка.

Другого дня вранці ми пішли шукати за нашим клюбом. Йдучи пішком розпитували прохожих про напрям до Лінден Гарденс, завжди показували

Василь Мартинів - кузен автора.

написану на папері адресу. Ми йшли за їхніми вказівками, вліво, вправо, прямо, аж ось проти нас надійшло троє вояків з відзнаками Другого Польського Корпусу. Підійшовши ближче ми почули, що вони розмовляли по-українському. Коли вони наблизилися зовсім близько, ми пізнали нашого двоюрідного брата Григорія Сукманівського. Ми сердечно привіталися зі слізами в очах. Не можу знайти слів описати нашу несподівану зустріч. Вони вже знали де наш клуб і ми вчвірку, три двоюрідні брати, Василь, Григорій і я, прямували до нашого клубу, розповідаючи про пережите.

Розповідали собі скорочено, бо ще й до сьогодні ми не розповіли собі про все наше пережите. Багато пережитого, яке варто б розказати, піде в забуття. Воно буде незнане не лише нашій спільноті, але навіть нашим рідним дітям і внукам.

Григорій Сукманівський був перший раз арештований осінню 1939 року, але незабаром звільнений. Другий раз був арештований в квітні і третій раз при кінці червня 1940 року та перевезений до Золочівської тюрми. На суд привезли Григорія до Поморян, де був засуджений та вивезений на заслання до Архангельська на каторжні роботи. Пригадую, як читали йому вирок, в той день суду лише близька родина була присутня на суді. Я з татом прийшли раніше до Поморян, де він сидів у тюрмі. Я підійшов до тюрми. Він виглянув крізь вікно і, мабуть, щось до мене сказав, але я не чув його слів. Енкаведист казав нам забратися і ми пішли до залі (що колись належала до польських Стшеліців), в якій мав відбутися суд. Насправді це не був суд, тільки формальний засуд. Не довго нам довелося чекати. Бічними дверми ввійшли судді. Зараз два НКВД-исти привели Сукманівського

і зупинилися недалеко прокурора та судді. Прокурор зачитав обвинувачення. Адвокат сказав щось в його обороні, а відтак прохав для своєго клієнта невеликої кари. Я не скоплював кожного слова, бо сидів позаду всіх, лише добре почув стук судді об стіл і вирок на п'ять років. Не довше тривав суд як приблизно пів години. Після того засудженого негайно вивели, на залі настав рух і чути було плач. З Поморянської тюрми перевезли його до Золочівської тюрми, і заки вивезли до Архангельська - додали йому ще п'ять років заслання. Внедовзі тета Теодозія одержала від нього листа, тоді зорганізували кілька посилок з харчами та одягом. Після тих посилок чутки про нього не було, казали, що він мабуть загинув на Сибірі. З приходом німців, та віднайденням помордованих по тюрях сипали по селах могили. Ми думали що він загинув на Сибірі, і до списка загинулих додали ім'я Григорія Сукманівського.

Коли німецька армія без значного опору займала СССР, Черчіль домовився із Сталіном, щоб звільнити із концентраційних таборів вивезених у Сибір польських громадян - однак під умовою, що вони зголосяться до польських легіонів, організованих на території Сов. Союзу з метою долучити їх до польських частин, які вже були зорганізовані при брітанських частинах на Середньому Сході під командою ген. Сікорського. Майже усі вивезені у Сибір галичани, поляки і українці зголосилися до польських частин "бити германьца". Один із них, Григорій, перейшов військовий вишкіл на Середньому Сході, опісля інвазія Італії де здобував Монте Касіно, був ранений і після закінчення війни перевезли його до Англії.

Григорій був зазнайомлений з Лондоном, зновде є клуб, познайомив нас зі своїми друзями - Ярославом Ключником і Зваричем. Слідуючої нагоди ми загостили до панства Шлямін. Шлямін був давнім імігрантом та працював художником. П-во Шляміни мешкали скромно але вигідно та сердечно прийняли нас часем. Потім ми відвідали Клуб Канадських Вояків. Там я вперше зустрів сотника Богдана Панчука з канадського літунства. Сот. Панчук дуже багато помогав нашим біженцям в Німеччині та заступався за полонених вояків Дивізії Галичина, які - за його

Іван Гонтар - автор.

старанням - імігрували до Канади. Під кінець мосії відпустки Міністерство Праці порекомендувало мені піти на інтерв'ю до Скотс Ресторану, який був майже в самому центрі Лондону на Пікаділі Сіркус. Мене погодилися прийняти як помічника кельнера. Я був надзвичайно вдоволений працею та несподіваною зустріччю з двоюрідним братом Григорієм. Ми розпорошилися і я від'їхав до свого відділу, щоби полагодити справу демобілізації.

Пікаділі Сіркус. Рухливий центр, Лондон, Англія.

ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ

Повернувшись до відділу, я зустрів Вандзяка, який приїхав із відпустки день скоріше. Він привітався зі мною холодно, та до останку тримався від мене далеко. В канцелярії відділу я зголосив, що маю працю і подався до демобілізації. За тиждень мені видали документи звільнення з війська. На прощання мій шеф побажав мені всього кращого і додав: "Хай тебе свята Агнешка провадить", - така була в нього поговірка.

Приїхавши до Лондону, я замешкав тимчасово у будинку СУБ на 49 Лінден Гарденс, на третьому поверсі. Кілька кімнат на третьому поверху в будинку Українського Клубу були призначенні для тимчасового мешкання. Тут можна було собі варити в підвалі на одному газовому пальнику - якщо дочекався черги.

Працю в ресторані я почав першого дня після приїзду до Лондону. Починав працю в 10-ій ранком аж до 12-ої ночі. Для працівників ресторану був призначений обід та вечеря, але платня була дуже мізерна - тому, що деколи ми діставали від гостей "тіпа". Кельнери і обслуга виробили собі систему щоб усі "тіпи" при кінці дня віддати до розчислення по однаковій частині для всієї обслуги, включно з кельнерами.

Не маючи великого заробітку в ресторані, я шукав праці по своєму замилуванні - металообробки, де платня була краща. Василь Мартинів улаштувався на працю в Манчестері, а Григорій Сукманівський знайшов працю в пекарні у Лондоні. Він мешкав у знайомого, кол. капітана Другого Корпусу Польської Армії, панства Гонцлів. Його кімната була на третьому поверху, простора, але, була спільна умивалька. Маючи два ліжка в кімнаті і задля фінансової економіки, він забрав мене до себе мешкати. Запізнав мене зі своєю нареченою Оленкою Гуркавець. Вона у

В домівці Суб'ї, Лондон, Англія, 1945 р. Автор у першому ряді другий з права.

DESCRIPTION ON ENLISTMENT.	
(1) SOLDIER'S NAME and DESCRIPTION on ATTESTATION.	Height <u>5 ft 7 ins.</u> Weight <u>114 lbs.</u> Army Number <u>21518.718+9+75/5</u> Maximum Chest <u>39-1/2 ins.</u> Complexion <u>Fair</u> , Surname (in capitals) <u>HONTAR</u> Eyes <u>blue</u> Hair <u>black</u> Christian Names (in full) <u>Ivan</u> Distinctive Marks and Minor Defects _____
Date of Birth <u>14. II. 1924</u>	Initials of Soldier <u>R.G.D</u>
Trade on Enlistment <u>locksmith's apprentice</u>	
RELIGION	
Religious Denomination	<u>Orthodox</u>
Approved Society	<u>Orthodox Church</u>
Membership No. <u>HOUSE OF FRIENDS</u>	On <u>1.9.46</u>
Enlisted Army <u>ARMED FORCES</u>	For the <u>P.A.C.</u>
For the <u>Reserve</u> <u>Reserve</u> <small>* Regular Army, * Permanent Reserve, * Special Reserve, * D., * State one those in parentheses</small>	
For <u>2</u> years with the Colours and <u>Reserve</u>	years in the <u>Reserve</u> <u>2</u>
Signature of Soldier <u>A. Hontar</u>	
Date <u>15.2.1947</u>	Initials of M.O. i/c. _____

Моя військова книжка.

WOJSKO STAŁE
POLSKI KORPUS PRZYSPOSOBIENIA

Pouczenie jakiego należy udzielić każdej osobie w chwili ochotniczego zgłoszenia się do Wojska.

Data..... *Sierpień 46*

Pan /nazwisko/ *MOJSTRA J.*

winien stawić się "niezwłocznie, lub-

o—godz. dnia miesiąca roku.

w.... *Bezpoły* /podać miejscowości/

przed Urzędnikiem lub Oficerem Przymującym Zobowiązanie celem podpisania Umowy Służby w Wojsku Jego Królewskiej Mości, do której zgłosił się Pan ochotniczo.

Ogólne warunki Umowy Służby w Wojsku, której ma Pan zamiar zawrzeć z Koroną, są następujące:

1/ Zobowiązuje się Pan serdecz JKM jako żołnierz w Wojsku Stałym na czas określony Umowy Służby, pod warunkiem, że JKM będzie Państwu Służby do końca tego okresu wymagały nasz przymusie dodatkowe zobowiązania wykrywdzianie i pytanie o fakty odnoszące się do innego formularza.

2/ Zobowiązuje się Pan do wykonywania obowiązków służbowych jeno swoich przełożonych i nie mniej Pan w przypadku, jeśli samodzielnie, ani zobowiązany się Pan do wykonywania podlegaowych określonych obowiązków lub do Służby jedynie w pewnej określonej specjalności wojskowej. Nasłuchiwając zobowiązane do pewnej określonej specjalności wojskowej, należy od wykonywania przysługujących oraz zapotrzebowanych w danej specjalności.

3/ Czas Służby będzie Pana liczone od chwili podpisania Umowy Służby.

W razie umieszczenia Pana w innego jednego z następujących przestępstw:

/a/ desercy z Służby JKM lub

/b/ popełnienia czynów negatywnego wprowadzenia w błąd władz przy umieszczeniu Umowy Służby całkowitej Służby do chwili umieszczenia w innego nie będzie zaliczany.

4/ Zatrzymie Pan wcielenie do Państwowego Korpusu Przyprzydatników.

4/ Jeżeli odbędzie się Służba poza Zjedna Królestwa w czasie kiedy winien Pan być zwolniony ze Służby lub przeznaczyć do Rezerwy, kontynuuje Pan odmianę do Zjedna Królestwa bez ponoszenia kosztów podróży.

5/ Z chwilą podpisania umowy przed Urzędnikiem lub Oficerem Przymującym Zobowiązanie, poddaje się Pan wszystkim postanowieniom Army Act, bylgarm w danej chwili w mocy.

6/ Urzędnik lub Oficer Przymuczający Zobowiązanie zezwala od Pana odpowiedzie na pytania wykrywdzianie na odnośnie i kontrole Pana, se w trakcie podpisania Umowy Służby, dane temu Urzędnikowi jedynie potwierdzić jego godność, a przeważnie pojęcia o sobie kogo

Podejmuje podpisem *...Sierpień 46*

* Zobowiązany się ma prawo wykonać albo podpisać zobowiązanie same, albo w terminie późniejszym. Jeżeli ma zamiar pozwolić zobowiązanie same, kiedy "o godz. dnia miesiąca roku", należy wykonać, jeżeli nie ma zamiaru podpisać zobowiązania same, godzina mówiąc, kiedy winny być wykrywdziane, nad którym zatwierdzane.

Документ, підтверджує, що я добровільно зголосився до війська ІІ Королівської Величности, з поданням умов контракту.

CENTRUM WYSZKOLENIA SZPŁDZI
Dorothy Mirtzka
Nr. THESO, Gdansk.

Nr. świd. 5...
dnia 22.5.1967r.

SWIADKOWSTWO

Pan ... Jacek Hentar ...
urodzony dnia 11 listopada 1947r. w Korczewie / Tarnobrzeg ...
posiadający wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej.

... ukończył kurs zwanego

KURS ZWARYWACZY

który trwał od dnia 16 lutego 1967r. do dnia 28 maja 1967r.

i objął łącznie 120 godzin szkol. w praktyce i 120 godzin teorii.

Kurs obejmował następujące przedmioty teoretyczne:

1. Teoria Spawania	ocena	dobra
2. Technologia Metali	"	dobra
3. Elektrotechnika	"	dobra
4. Rynek Techniczny	"	dobra
5. Rachunki	"	dobra
6. Geometria	"	dobra
7. Prawo Rzemieślnicze	"	dobra
8. Korespondencja	"	dobra
9. Geografia Gospodarcza	"	dobra
10. Organizacja Biurantów	"	dobra

Na podstawie powyższych wyników, oceny spawalniczej wykonanej w zakresie
praktycznego i ogólnego profesjonalnego, dokonanego w dniu ... - 22. maja 1967r., Konstata
Egzaminacyjna jednostki, że Kurs został ukończony z wynikiem ogółem 5 z 5 i 1 z 1.

Braków obyczajów

Oznaczenie Komisji:

J. Hentar
J. Sokoł
Przelew

Konstata Komisaryjnie:

Przewodniczący Komisji:

J. Hentar

Stwierdzam, że Kurs Spawaczy odbył się w Szkoła Zawodowa Centrum Wyszkolenia
Szpłdzu w czasie od dnia 11 lutego 1967r. do dnia 22 maja 1967r., oraz zakończony
autorytatywnie powyższymi podpisami.

Konsystent
Centrum Wyszkolenia Szpłdzu
J. Hentar
Sekretarz
ppk.

Свідоцтво закінчення курсу зварювачів
металів (польською мовою).

DISCHARGE CERTIFICATE.

Army Form B108.

(If this CERTIFICATE is lost no duplicate can be obtained.)

1. Army No.	2. Surname	HONTAR
30023538		
3. First Names IWAN		
4. Effective Date of Discharge <u>24 SEP 1948</u>	5. Corps from which Discharged <u>PRC</u>	6. Rank on Discharge <u>Pte</u>
7. Service with the Colours <u>- Years 345 Days</u>	8. Service on Class W(T) Reserv. <u>1 Years 23 Days</u>	9. Total Service <u>2 Years — Days</u>
10. Cause of Discharge <u>services being no longer required on completion of contract</u>		
11. Campaigns and Service Abroad 		
12. Medals <u>40452</u>	13. Military Conduct <u>very good</u> <u>W. PROG</u>	
Signature and Rank, Officer i/c Records. <u>WITLEY</u>		
Date <u>24 SEP 1948</u> Place <u>WITLEY</u> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> POLISH RESETTLEMENT CAMP RECORD OFFICE <u>24 SEP 1948</u> <u>WITLEY CAMP</u> <u>GODALMING, SURREY</u> </div>		

Документ закінчення контракту в ПКПР.

ALIEN IDENTITY CERTIFICATE BROWÓD OZOBSTY OSOBY ZARUBIEJNEJ				Army Form 5204 (Polish)
POLISH RESETTLEMENT CORPS AND A.T.S. POLISH RESETTLEMENT SECTION. RELEASE TO THE UNEMPLOYED LIST ON TO THIS FORM. POLISH RESETTLEMENT APPROVED BY THE MINISTRY OF LABOUR AND NATIONAL SERVICE.				
POLSKI KORPUS PRZEPRAWOWY I ROZMIESZCZENIA ORAZ POLSKA SEKCJA PRZYPOMAGANIA I ROZMIESZCZENIA (A.T.S.) PRZEMIESZCZENIE NA LISTĘ MIEZGATHUNIONCH LUB DO REZERWY CELEM PODPŁYCIA ZATRUDNIENIA ZATWIERDZONEGO PRZEZ MINISTERSTWO PRACY I NACJONALNEGO SERWISU				
Number/ Numer oznaczający DOZU-JO	Rank/Stopień PTS	Name (Block Capital)/Nazwisko (litery drukowane) H U N T A R.		
Date of Birth/ Data urodzenia	Height/Wzrost 178 cm 5' 10 1/2 in 5' 10 1/2 in Complexion/Cura FRESH	Colour of hair/Kolor włosów BLK	Colour of eyes/Kolor oczu BLK	Mark or scar/Znak skutczynie ✓
Address to which proceeding/Adres miejsca przenoszenia 49, LIPSIK GARDENS LONDON W.2				
Occupation/Zawód COMPT'S WAITER		Employer (name and address)/Przedsiębiorca (nazwisko i adres) STRATFORD COURT OXFORD STR. LONDON W.1		
Ministry of Labour occupational Classification No. (if known) Numer zawodowej klasyfikacji, klasa 150 Ministry of Labour (full name) Ministry of Labour and National Service do kredgu wiersza 46		Date of reclassification for an indefinite period Data przekształcenia CASHMERE 1/6 FOOD-CHEM		
Local Office of the Ministry of Labour and National Service at which he/she will report Ministry Local Office of Labour and National Service do kredgu wiersza 46				
A. I CERTIFY that the above named alien has been released from military service in the Unemployed-List (Class "W" Regya Army Reserve". He/She has been instructed to report to the Police of his/her arrival in LONDON..... and thereafter to the local office of the Ministry of Labour and National Service. B. I CERTIFY that the above named alien has been released from military service in the Unemployed-List (Class "W" Regya Army Reserve". He/She has been instructed to report to the Police of his/her arrival in LONDON..... and thereafter to the local office of the Ministry of Labour and National Service. C. I CERTIFY that the above named alien has been released from military service in the Unemployed-List (Class "W" Regya Army Reserve". He/She has been instructed to report to the Police of his/her arrival in LONDON..... and thereafter to the local office of the Ministry of Labour and National Service.				
Signature of Officer Commanding Highly Distinguished Officers				
2. I understand that, with my consent, I have been released to the Unemployed-List("Reserve") from the Polish Resettlement Corps (A.T.S. Polish National Service) in order that I may take up work with the employer specified above or any further work as may be arranged by the Ministry of Labour and National Service. I also understand that if I fail to take up work or if I leave the country without the permission of the Ministry of Labour and National Service, I shall be liable to be recalled, and, if recalled, any pay or allowances in lieu of leave which I may be given when I am again released to the Unemployed-List("Reserve") will be deducted from the amount of any financial benefit due to me on account of recall to the Unemployed-List("Reserve"). I also understand that I shall not be entitled to another benefit credit or cash grant in lieu, or a further leave of supplementary working假期.				
Jest mi wiadomo, ze moja zgoda nastąpiła powołanie do Polskiego Korpusu Przeprowadzenia i Rozmieszczenia (A.T.S. Polska Narodowa Służba) z którym mogę zatrudnić się zatrudnieniem zatrudnienia lub innym zatrudnieniem, które zatwierdzi Ministerstwo Pracy i Nacjonalny Serwis. Jego odzwierciedlenie jest, o ile nie jest przeciwwiezione, powołanie do kredgu wiersza 46. Pojedyńcze powołanie może skorzystać z wykupu wypłaty w związku z ponownym przeniesieniem do kredgu "W" (Rezerwy). Wszystko przepisane w tym załączniku, przetwarzany na zatrudnienie nowego zatrudniacza (zatrudnienia/obowiązków). Wszystko odzwierciedla, że nie będę sprawowany do dalszego zatrudnienia lub otrzymywać rekompensatę w godzinach, ani do dalszego uzyskiwania dodatkowych假期 odzwierciedlonych.				
Signature Data 29.8.45		Signature Hunter		
Counter signature of an officer Kontrolny podpis oficera		I. [Signature]		
* Please tick whichever is not applicable * niektóre są nieodpowiednie				
P.T.O. 5204/16				

Мій документ іноземця, виданий після демобілізації, з адресою працедавця, фахом і моєю адресою замешкання.

DOWODCA
105 Basic Unit P.R.C.
uprawniony do prowadzenia:
 - motocykli solo
 - samoch. osobowych
 - samoch. ciężarowych

Dowodca 105 B. U.

C. Orłowski
inż. wojsk. NEKLAWS mjr.

British Advisory Staff
Polish Resettlement Com-

H. M. Field Cpt. Krz.
H. C. S. GROUP
/05./BAS.

Дозвіл їхати всіма родами машин.

Serial No. <u>NE/TAR 06312</u>		13.		ARMY FORM N1492	
S	Army Number <u>30023538</u>	P	Name & Initials <u>HONTAR I.</u>		
O	Rank <u>P-Te</u>	A			
L	Surname <u>HONTAR</u>	Y			
I	Christian Names <u>IWAN</u>	E	Post Office of Payment <u>NOTTING HILL E.O.</u>		
R	Names	E	W.L.		
Brief particulars of payment		<u>Final balance of pay and all-re incresing payment on transfr. to "W" Army Reg.</u>			
Amount payable	<u>£ 6-13-2</u>				
Pounds	<u>SIX</u>				
Shillings	<u>THIRTEEN</u>				
Pence	<u>TWO.</u>				
Paymaster's Stamp 			Signature of Authorizing Officer <u>M. M. Field</u>		
(QV868) WL 24207/6674. 100N Park 9/45 R & R Tel 51-KAN.					

Остаточна заплата за службу в альянтській армії.

Зліва Богдан Лихолат, автор, і Михайло Коцюк, Лондон, Англія. Богдана ОУН вислали на Україну через Польщу. Зловлений і засуджений на смерть, засуд замінено на доживотне, а по амнестії випустили на волю; тепер живе у Польщі.

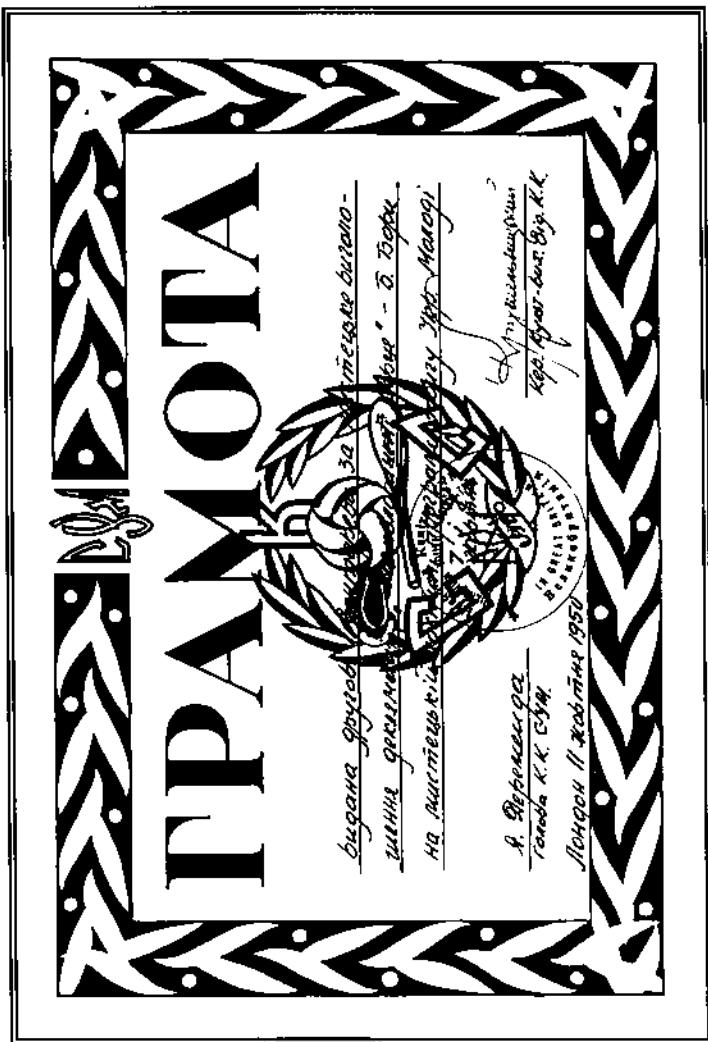
вільні від праці дні приходила варити нам вареники. Тоді мені приходилося стругати бараболю, лише тіста на вареники я не вмів замісити.

Не тривало занадто довго як мій Григорій сказав, що думає женитися з Оленкою. Він негайно розпочав необхідні приготування до започаткування родинного життя.

Григорій остаточно договорився з о. Жаном про шлюб. Отець Жан був першим парохом Лондонської греко-католицької парафії, яку він почав організувати. Старший віком, дуже відданий своєму покликанню. Мені припало бути дружбою, подруга Оленки, Галина Дубова була дружкою, старостою був товариш Григорія - пан Зварич. По шлюбі ми пішли на обід до невеликого ресторану, після обіду на чарку ми перейшли до недалекого шинку "Паб" і, мабуть, до десятої години було по весіллю. Григорій пішов на нічну зміну до пекарні на працю, Оленка і Галина поїхали домів, де вони працювали. Я і Зварич пішли відпочивати, Зварич спав на Григорія ліжку.

Ми настирливо шукали за помешканням на дві спальні та кухонкою, де я і Григорій з Оленкою могли б разом мешкати. У них заказувалося на потомство, тому окреме мешкання було конечне. Після війни в Лондоні відчувалося брак мешкань, бо багато будинків було збомбардовано під час війни. По кількох місяцях мені вдалося знайти помешкання на дві кімнати на третьому поверсі та дуже маленьку третю кімнатку під дахом. З неї ми зробили кухонку. Помешкання було на південно-східній частині Лондону під адресою 32 Solloway Rd., Elephant and Castle. За те помешкання ми заплатили 40 фунтів лише за ключ. Гроші нам обіцяяв віддати якщо б ми не знайшли собі інше мешкання. Опісля показалося, що гроші забрав агент, які ніколи нам не повернув.

Я піднайшов собі працю в невеликій компанії, яка робила на замовлення орнаментальні залізні і мосяжні гратахи та окови для дверей до крамниць. Мій

Грамота за участь у мистецькій програмі, на
першому Здивізі СУМ у Британії.

IMMIGRATION INSPECTOR-IN-CHARGE
732 YATES STREET
TORONTO 1, ONT.

IN YOUR ENVELOPE ADDRESS TO
MR. CD-1-43227

DEPARTMENT OF CITIZENSHIP AND IMMIGRATION
IMMIGRATION BRANCH

Toronto, December 1st, 1960.

Dear Sir:-

Your application for the admission to Canada of the following person(s) has been approved: your cousin, Isaac Montier, presently residing at 32 Bolway Road, East Dulwich, London, S.E. 22, England.

In order to secure visa to enter Canada, it is necessary that the above-named be in good health, of good character and otherwise able to meet our requirements, which include possession of travel document establishing identity.

You are asked to forward this letter to the proposed immigrant(s) who should keep it carefully for presentation, when so requested, to the Superintendent of Canadian Immigration Services, 48-46 Haymarket Street, London, W.I. England.

P.S. Please reply as soon as possible. It also advises

The above-mentioned official is aware of the approval ~~of your application~~ of your application and he will communicate with the proposed immigrant(s) in the near future to arrange for completion of medical and other formalities.

Present immigration facilities are very favourable but there is no assurance that this situation will continue indefinitely. In addition, more transportation is available at this season of the year. It is therefore essential that arrangements be completed for the proposed immigrant(s) to come forward as soon as possible.

Alexander Malodsky, Esq.,
332 Bathurst St.,
Toronto, Ont.

Yours very truly,

A. D. Adamson,
Immigration Inspector-in-Charge

Документ з канадського іміграційного відділу, з
котрим я полагоджував свої справи еміграції в
Канадському Консуляті в Лондоні, Англія.

IMMIGRATION SERVICE
OR
CANADA

PLEASE READ YOUR REPLY.
FILE NO. 28-42415

42-46 Weymouth Street,
London, W.1.

15th December, 1950.

(42) Dear Sir/Madam,

I am advised by the Department in Canada that your cousin, Alexander Molodecky, of Toronto, Ontario,

has applied for your entry, which is provisionally authorized provided you comply with our medical requirements, etc., and are in possession of a valid travel document. You must make your own transportation arrangements.

Would you please complete the enclosed Form 362 and return it to this Office.

You should take steps to secure a valid travel document and tentatively arrange your transportation, but you should not give up your employment, living accommodation, etc. until Visa has been actually granted.

You should secure blood (Kahn or Wasserman) test, X-ray film of the chest with radiologist's report for yourself, and, if married, all dependent members of your family, whether proceeding with you or following. (Children under two years of age do not require to be X-rayed unless specially requested to do so).

When all the above have been obtained, please call for medical and civil examination, bringing all the above documents with you and this letter as a means of identification.

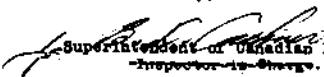
If you have served in the Armed Forces, please also bring your Discharge Certificate, or, if still serving, evidence from the Service Authorities must be produced indicating that you will be demobilised prior to departure for Canada.

The hours for medical and civil examination are from 10 a.m. to 3 p.m. Mondays to Fridays only, no examinations being conducted on Saturdays.

If you do not speak English well, please bring an interpreter with you.

Yours faithfully,

Mr. Ivan Honar,
32 Solway Road,
East Dulwich,
London, S.E. 22

Superintendent of Canadian Immigration
Inspector-in-Charge. Services.

Повідомлення, що афідавіт підписав прибраний
кузен Александр Молодецький.

MINISTRY OF LABOUR & NATIONAL SERVICE

Central Polish Resettlement Office,
28-29 Cumberland Terrace,
Regent's Park,
London, N.W. 1.

22. 12. 1950

Dear Sir/Madam,

I acknowledge receipt of Form Lice. 33,
dated 11.12.50.

I have to point out that in order to qualify for consideration for assistance under the Polish Resettlement Act, 1947, you are required to obtain a valid Travel Document and a ~~valid visa for entry into the United Kingdom~~ /Final promise of visa from the Canadian Authorities/ by the 30th September, 1951, at latest. These documents should be forwarded to this Office immediately they come into your possession, together with your Discharge Certificate, or your Police Certificate of Registration if you come to the United Kingdom as a civilian. No further action can be taken by this Department in your case until we receive the above mentioned documents.

In the event of assistance being granted, any arrangements concerning the reservation of passage etc., will be made by this Office, and you are accordingly notified that if you obtain a passage by any other means, you will forfeit your right to any assistance from this Office in connection with your emigration.

A form of application for a Travel Document (4.B.442) is enclosed.

Yours faithfully,

L. Jan HONTAR
32, Solway Road
London S.E. 22.

Mr. Reuben

Form X.
P.1(12/50).

Покриття коштів еміграції залежатиме від
отримання документів зазначених в цьому
листі.

MINISTRY OF LABOUR & NATIONAL SERVICE

Ref.: ENR. 1694/50
Tel.: MUSeum 1577

Central Polish Resettlement Office,
24-26 Cumberland Terrace,
Regent's Park,
London, N. W. 1.

7.5. 1961.

Dear Sir/Madam,

I have to refer to your application, under the Polish Resettlement Act, 1947, for assistance in connection with your emigration to Canada, and to inform you that it has been decided to grant you (and your family) free travelling facilities to your destination and a refund of the cost of the necessary visa(s).

All arrangements concerning the reservation of passage etc. are made by this Office, and you are advised that if you obtain a passage by any other means you will forfeit your right to any assistance from this Office in connection with your emigration.

I wish also to inform you that, in accordance with the Exchange Control Regulations you must obtain permission to take out of this country any sum in excess of £5. To obtain such permission you should apply immediately to your bank, or if you have no bank account, to any bank, where you will receive all information concerning a transfer to the country of your destination. When making your application to the bank, you should include any other funds you may wish to take with you besides the above-mentioned monies which will be paid to you by this Department when all the formalities connected with your journey are completed.

This letter may be presented to the bank when applying for transfer of monies abroad.

Yours faithfully,

Mr. J. Horstak, Horstak
32 Holloway Road,
London, S.C. 22.

P.8(1/61)

Згідно з контрактом ПКПР моя подорож буде
заплачена.

CABLE AND TELEGRAPHIC ADDRESS
TORONTO WE800, LONDON
TELEPHONE:
WELBECK 7481-7

PLEASE HEAD YOUR REPLY
FILE NO. 26-42415

IMMIGRATION SERVICE
REGISTERED

DEPARTMENT
OF
HOMELAND SECURITY
CITIZENSHIP AND IMMIGRATION

42-48 WEYMOUTH STREET
LONDON W1

30th April, 1951.

Dear Sir,

I would refer to your proposed migration to Canada,
for permanent residence.

Enc.

In this connection, please find enclosed your Travel
Document which has been stamped by our Department of Health
and Welfare No. 142223 valid until 27th September, 1951 and
endorsed with our Immigrant Visa No. L.D. 427 on the 30th
instant, valid for presentation at a Canadian Port of Entry
within four months from the date of issue.

Yours faithfully,

Superintendent of
Canadian Immigration Services.

Mr. I. Montar,
32, Solway Rd.,
West Dulwich,
London, S.E.22.

Остаточне повідомлення: я одержав документи
потрібні для еміграції до Канади.

MINISTRY OF LABOUR AND NATIONAL SERVICE

Ref. E.P. 1694/50

Tel.: MUSeum 1577
Ext. 522

Central Polish Resettlement Office,
24-26 Cumberland Terrace,
Regent's Park,
London, N.W. 1.

7/10/50 195

Dear Sir/Madam,

With reference to your application for assistance in your emigration to CANADA, a sea passage has been reserved for you (embarkation ~~aboard~~) on the "FRANKONIA" due to sail on or about 21st June, 1951 from Liverpool to Quebec.

I have to inform you that you must accept the passage(s) mentioned, otherwise you will forfeit your right to the assistance offered. Serious illness can be accepted as an excuse for non-sailing, only if medical evidence in support of the illness is produced.

You should complete, sign and return the following forms immediately:-

1. Shipping form(s)
2. Emigration card(s)

You are advised that, in accordance with current regulations, all emigrants must be in possession of certificates of vaccination against smallpox showing that vaccination has been carried out not more than three years prior to the date of arrival in the country to which they are emigrating. If you (or any member of your family) are not in possession of such a certificate you should use the enclosed "International" form(s). Certificates should not be sent to this Office but should be available for inspection by the appropriate Authorities at the ports of embarkation and disembarkation.

You should complete the tear-off receipt and notification below and return it to the above address not later than 28th May, 1951.

Yours faithfully,

Mr. Ivan Bonar,
32, Solway Road,
London, S.E.22.

Зарезервовано місце на кораблі "Франконія"
до Квебеку в Канаді.

REGISTERED

MINISTRY OF LABOUR AND NATIONAL SERVICE

MUS:em 1577
Ext. 522

Central Polish Resettlement Office,
24/26 Cumberland Terrace,
Regent's Park,
London, N. W. 1.

Ref. EXP. 1694/50

11.6.1951

Dear Sir/Madam,

With reference to the passage booked for you on ss/mv
"FRANCONIA" due to sail on 21st June, 1951
from Liverpool to Quebec please find enclosed:-

1. Sea passage ticket,
2. Seat-reservation for boat-train from London to port of embarkation,
3. Railway ticket(s) from Quebec to Toronto, Ont.
4. Railway warrant(s) from — to —
5. —
6. Form of receipt for documents listed above; this should be signed and returned to this Office without delay.
7. Embarkation Card(s) I.R. 29 which must be completed and, signed by each non-British passenger and handed to the immigration authorities on embarkation/immigration.
8. Supply of baggage labels, instructions concerning baggage, insurance, etc.

Embarcation Notice which must be strictly observed is enclosed will follow
Please note that the following documents will have to be surrendered to H.M. Immigration Officers on embarkation:- Ration Book, National Registration Identity Card, Medical Card, and Police Certificate of Registration.

Yours faithfully,

P.1(30/3)

Mr. Iwan Bontar,
32, Solway Road,
London, S. E. 22.

Список документів необхідних на виїзд до
Канади.

Nr. 83673

POLSKIE SIŁY ZBROJNE

ZAŚWIADCZENIE
o ZAKOŃCZENIU SŁUŻBY

Stanowisko: 75/I STEREGOWIEC
Br. em. R. S. 284 110 pion

IWAN HONTAR

Stanowisko: PELNIACE SIĘ RACH. ZAKOŃCZYSZCZ
przeprowadzonych pod KOMISJĄ ZWIADOTUJĄCĄ do dnia: 14.7.47 1947 r.

Londyn, dnia 14.7.1947 r. ZWIADOTUJĄCA KOMISJA ZWIADOTUJĄCA
SIĘ RACH. ZAKOŃCZYSZCZ

Два дні перед виїздом до Канади, одержав цю виказку
польською мовою.

заробіток був 4 фунти в тиждень, це був добрий
заробіток на той час.

У вільні від праці дні ми заходили до СУБ. Тут
можна було кожного разу когось нового запізнати.
СУБ був прибіжищем, поміччю і порадою для всіх
скитальців. Першим головою СУБ був пан Бура, а на
другу каденцію рекомендували сотника канадського
літунства Богдана Панчука. Вплив на працю СУБ мав
Григорій Драбат, який заступав ОУН-р. В СУБ я
запізнав Степана Пелеха з села Луки Золочівського
району і мій кузен Григорій запропонував йому
перейти до нас на мешкання; я ділився зі Степаном
кімнатою. Коли вперше зорганізовано СУМ у Лондоні,
мене обрано до управи, а на другу каденцію мене

OXY WELDING
—
ELECTRIC
WELDING
—
TANK
MAKERS
—
STRUCTURAL
STEEL WORK

THE ALBANY
SHEET METAL WORKS

381, ALBANY ROAD,
CAMBERWELL,
LONDON, S.E.5

Telephone : RODNEY 077

IRON & STEEL
—
ART METAL
WORKERS
—
SHEET METAL
WORKERS
—
WIRE
WEAVERS

Your Ref.

DIRECTORS :
F. W. Hawe, E. D. Farmer.

Our Ref. **RMB/OS.**

10th July 1951.

To Whom it may concern.

Mr. Monter has been in our employ as a fitter for about 18 months, from 9th March 1950 to 9th June 1951.
During the course of his employment with us we have never had any cause for complaint with regard to workmanship or industry.
He is honest, sober and a good time-keeper, willing to learn.

We have no hesitation in recommending his services and labour in work of a similar nature to which he has been engaged whilst in our employ.

(B. A. Richards)
Richards
Manager.

(B. S. Farmer)
B. S. Farmer
Director.

Рекомендаційний лист моєго працедавця з Лондону,
Англія.

обрано головою Осередку СУМ.

Тута за рідним краєм і ріднею не давала мені спокою. Я мріяв про те як повернутися в Україну. З-поміж моїх друзів були Богдан Лихолат та Михайло Коцюк; ми провели багато часу разом. Особливо з Богданом Лихолатом, нераз до пізньої ночі говорили про ситуацію на Україні. Дискутували про можливості та способи існування підпілля під тогочасну пору на Україні. Але, що Богдан був кандидатом повернення

КРАЙОВИЙ КОМІТЕТ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

UKRAINIAN YOUTH ASSOCIATION — UNION DE LA JEUNESSE UKRAINIENNE
УКРАЇНСЬКА ЮНІДІВЕРЕН

Telephone: MAYwater 8192

49 LINDEN GARDENS,
NOTTING HILL GATE,
LONDON, W. 11
GR. BRITAIN

Од. №:

Дат. підс.

20 червня 1957 р.

ДО ВСІХ СУМІВСЬКИХ КЛІТИН
насама Великій Британії.

Друг Іван ГОНТАР

Цим посвідчуються, що вищеперечислені є дійсними членами Спілки Української Молоді. Як голова Комітету осередку СУМ-у в Лондоні в роках 1949 - 50, він виконував чесло, сорієнтованим на засіданнях обговорювання та реалізації в практиці всіх сучасних країн хмари секторів нашого національного життя на теренах Великої Британії, висвітлюючи до останніх кінчиків його перебування на цьому терені.

При цій нагоді ми висловлюємо м. Гонтарові за його відданість і працю як у безкорисно віддані для нашої молодіжної організації СУМ-у. Різноманітно з прознанням складаємо йому жиру подяку за його неутривайний труд і бажаємо йому ложити успіхів на новому терені за славу і добре українського народу.

Честь України - Готов Еоролти!

За Крайовий Комітет

Рекомендаційний лист КК СУМ Англія.

на рідні землі, я міг лише догадуватися з його постійної теми про можливості десанту.

Англійська дощева погода не була для мене сприятлива. Непередбачувані часті дощі, весною і осінню густі не прозорі мряки, вимішані з димом, не

давали мені дихати. Все це впливало на моє здоров'я. Я часто був перестуджений та дістав бронхіт. Мені треба було змінити клімат і я думав повернутися додому, або рішитися на еміграцію до Канади. Канада мене манила, особливо Торонто - тому, що там були вже емігранти з нашого села, клімат мені відповідав, і британський уряд оплачував подорож польським ветеранам на еміграцію за океан. Така постанова і зобов'язання були до призначеного речення. Будучи ветераном, я рішився це використати доки вигасне термін. До того я у Британії не бачив великого майбутнього і не міг погодитися зі стратегією не емігрувати, сидіти на валізках, бо може пічнуться війна і ми вернемося на Україну. На мою думку, нам треба було загосподарювати себе неначе ми вибрали собі нову батьківщину. Мої міркування сповнилися і актуальні тепер, і на майбутнє.

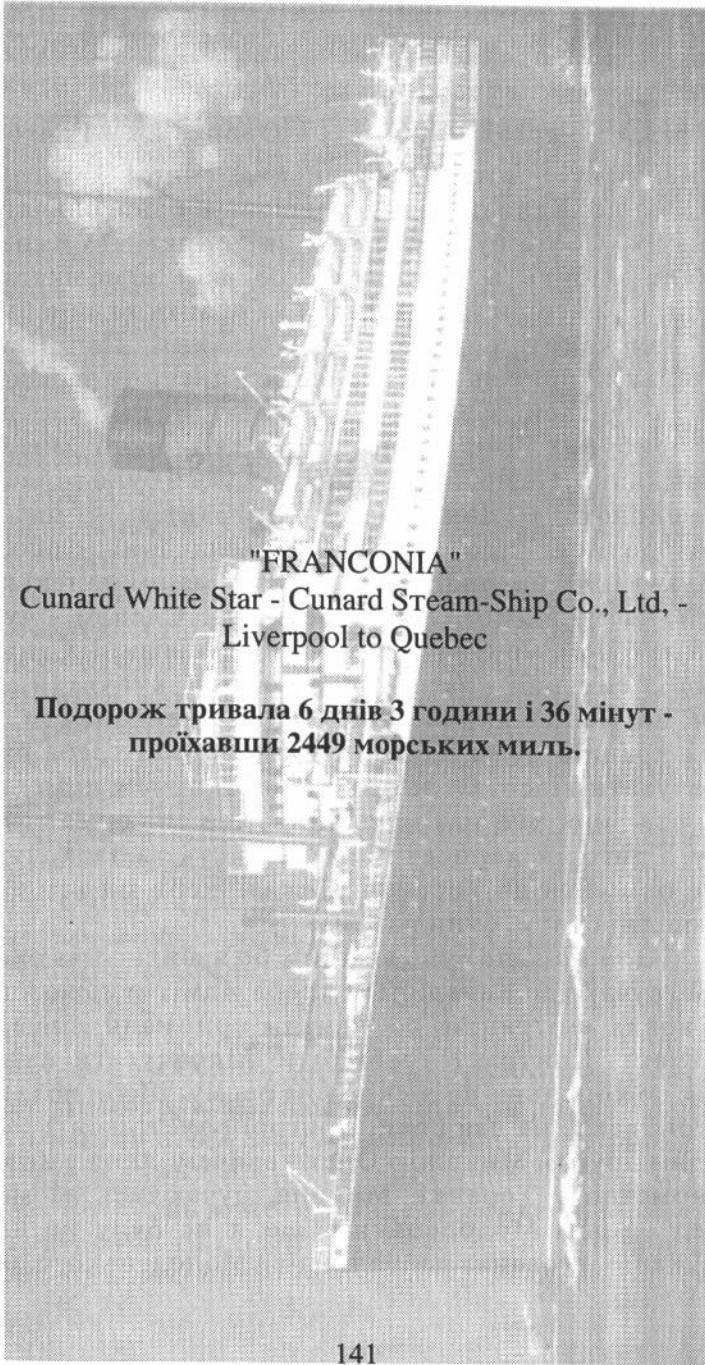

~ III ~

НА ПОСТІЙНЕ ПОСЕЛЕННЯ ДО КАНАДИ

"Свобода завжди в небезпеці. Вільні люди остаються вільними тільки завдяки щоденній сміливості. Хоробрість нації у війні не може заступити боязливості в мирному часі. Ми заперечуємо свободу, якщо мовчимо тоді, коли є що сказати".

- Канадський ген. -губернатор Вінсент Мессій

"FRANCONIA"

Cunard White Star - Cunard Steam-Ship Co., Ltd. -
Liverpool to Quebec

Подорож тривала 6 днів 3 години і 36 мінут -
проїхавши 2449 морських миль.

ЕМІГРАЦІЯ ДО КАНАДИ

В червні 1949 р. Оленка і Григорій Сукманівські - вже з маленьким сином Тарасом - виїхали до Канади, на запрошення односельчанки Софії Ях. Софія була заміжна за поляка. До Канади виїхала мабуть в тридцятих роках і замешкала в Торонті. Григорій улаштувався на працю, та винаймив собі мешкання у панства Скубіцьких. Пан Євген Скубіцький приїхав рік скоріше до Канади та заощадив досить грошей завдаткувати хату. В той час для новоприбулих імігрантів не легко було знайти помешкання. Незнання англійської мови було великою перешкодою і для наших імігрантів - чи то договоритися про винайм помешкання, або в пошукуванні за працею. Тим, що мали маленьких дітей, часто відмовляли помешкань. Словом - чужа мова не була в моді на прибраній батьківщині. Єдиний вихід із ситуації - загосподарюватися, купувати свої хати, які мали б якнайбільше кімнат, і винаймати для своїх краянів. А за зібрани за рент гроші треба було сплачувати відсотки за хату. Таким чином помагали собі взаємно, хто мав мешкання, хто сплачував свою хату. Григорій написав до мене листа та заохочував мене приїхати до Торонта. Бажав, щоби ми всі три, двоюрідні брати, були разом.

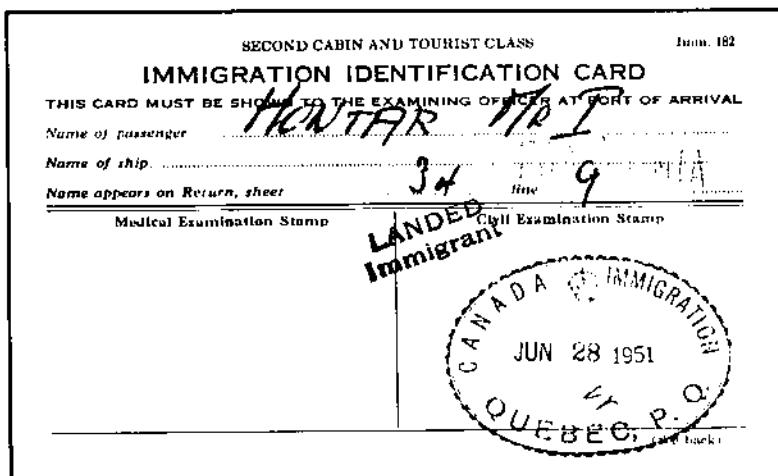
Для мене це було вигідно, бо я дійсно мав охоту виємігрувати до Канади. Тут треба відмітити, що в той час нових емігрантів до Канади приймали лише на контракт. Контракт треба було підписувати на два роки, до копальні, до ліса або на ферму. Щоби не їхати на контракт, на два роки, Григорій зустрівся з моїм добрим другом Миколою Олешкевичем, який вже мав знайомство у Торонті. Микола, ручаючись за мене перед д-ром Молодецьким, що я не буду на його удержанні, вговорив добродія д-ра Молодецького, щоб

підписав мені афідавіт. Отримавши афідавіт, я, не довго роздумуючи, негайно розпочав заходи про виїзд до Канади. Поробив перші заходи в іміграційному уряді та вніс прохання за оплату подорожі, що належалося кол. польським ветеранам, бо це зобов'язання вигасало до кінця того року. Рівночасно в розмові з друзями я говорив, що роблю заходи емігрувати до Канади. Коли довідався Грицько Драбат, що я виїжджаю до Канади, мабуть тому, що я не зголосив йому заки я почав робити заходи, постановив ужити організаційного авторитету ОУН. Коротко перед виїздом покликав мене Михайло Кунька до гостелю, в якому він мешкав. Просто з праці я заїхав до гостелю. Михайло Кунька якраз мив ноги в якісь посудині. Не підводячи голови, він запитав мене, чи я справді йду до Канади. Витираючи ноги рушником не дивлячися на мене, кинув мені неначе питання: "А що б ти зробив, якби тобі не дозволили виїхати?" Тому, що те питання було поставлене в такій не виразній формі, я розказав йому, що вже майже все полагоджене і одинока можливість затримати мене в Англії, то перспективи виїзду на Україну, інакше я йду до Канади. Михайло Кунька сказав, що має зараз справи до полагодження, і на тому наша розмова закінчилася.

Вся та розмова виглядала мені більш товариська ніж офіційна, тому я не прикладав до неї особливої уваги. Опісля я довідався, що в результаті тієї розмови мене завішено в членських правах. Ця вістка мене неприємно вразила, бо я ніяк не сподівався, що за віддану працю для нашої справи можна без причини завішувати в членських правах. Я не мав можливості перевірити чи Кунька достовірно зрозумів та переказав нашу розмову, а, що найголовніше, я думав, що буду мати нагоду особисто справу провірити та вияснити. Такої можливості, щоб вияснити справу, я не мав.

Реченець моого виїзду зближався. Мені треба було перейти лікарські оглядини, отримати свідоцтво здоров'я та закупити необхідні на дорогу речі. Один

день перед виїздом мене покликав Ярослав Деременда, голова Крайового Комітету СУМ, побажав мені всього доброго і щасливої дороги та дав мені вже готового рекомендаційного листа, з котрим я повинен зголоситися до СУМ у Торонті. Не було в цьому листі адреси, ні імені особи, до якої я мав би зголоситися - це вже я сам мушу дати собі раду. Виглядало, що це сталося за інструкціями Грицька Драбата, коли він передумав, що не тактовно поступив. Чи точно так було - не знаю.

Мій перший документ в Канаді.

За два роки після виїзду Григорія Сукманівського з Англії, у 1951 році, 28 червня на кораблі "Франконія", я також приїхав до Квебеку. Подорож кораблем зразу була цікава, але по кількох днях ставала щораз більш монотонною. Многі пасажири по кількох днях хворіли від коливання корабля морськими хвилями. Я перших кілька днів чувся добре, але два дні перед причаленням до Квебеку ноги вгиналися під моїм тягарем, голова ставала щораз

тяжча і шлунок не приймав їжі.

Ми ранком причалили до пристані.

Цього ранку моя нога вперше ступила на канадську прибрану батьківщину. Без затримки перейшли комісію і мені дали перший документ, що я законно прибув на канадську землю.

Під вечір нас відвезли до поїзду. Поїздом приїхав я до Торонта і замешкав на квартирі Сукманівських, які винаймили дві кімнати і невелику кухонку на третій підлозі.

Наступного дня після приїзду до Торонта я зголосився до бюро праці. В бюро дали мені адресу можливого працедавця до фабрики Турнбулс Елевейторс, яка приміщувалася на Джон Стріт.

В понеділок наступного тижня я почав працю за \$1.65 на годину. Умови праці - вісім годин денно, п'ять днів у тижні. Упродовж одного року я заробляв вже \$1.85 на годину - на тодішній час це був добрий заробіток. Деколи працював довше як 40 годин, то тижнево на чисто мав 70.00 доларів.

За кілька тижнів побуту у Торонті я зайшов до крамниці "Арка". В крамниці був невеликий вибір ще передвоєнного видання книжок і часописів. В крамниці я запізнав власників Степана Рошка і м-gra Володимира Кліша. Від них я довідався, що вони є членами Комітету Осередку СУМ. При найближчій нагоді, я показав рекомендаційного листа від СУМ із Англії. І таким чином я записався в члени Спілки Української Молоді, та включився в працю Осередку у Торонті.

Перед кінцем 1951 р. я одержав листа з Англії, що мене реабілітовано. Чи такі санкції були потрібні? На це не мені самому годиться відповісти.

Панові Молодецькому я пішов подякувати за його добре діло аж по кількох місяцях, як я вже загосподарився і мав працю. Д-р Молодецький висловив вдоволення, що крім його підпису моєго запрошення, він не мусів більше мною журистися.

В недовгому часі я запізнався і подружив із членами Осередку СУМ. На чергових Зборах Осередку СУМ мене обрано головою Управи Осередку СУМ у Торонті. Приглянувшись до праці та до віку наших членів у СУМ, я запримітив, що вік членів був понад двадцять, а деяким і п'ятдесят доходило. Многі із них мали свої діти в шкільному віці. Щоб запобігти денаціоналізації та сприяти розвиткові організації СУМ, необхідно було зорганізувати доріст СУМ. Тоді, до Осередку додано референтуру Юного СУМ. За моєї каденції призначено Володимира Крушельницького для організування Юного СУМ. За старанням Крайового Комітету СУМ і ревного ентузіяста д-ра Миколи Кушпети, закуплено ферму біля містечка Актон. На цій фермі 1952 р. відбувся перший літній Вишкільно - відпочинковий табір для сумівської молоді.

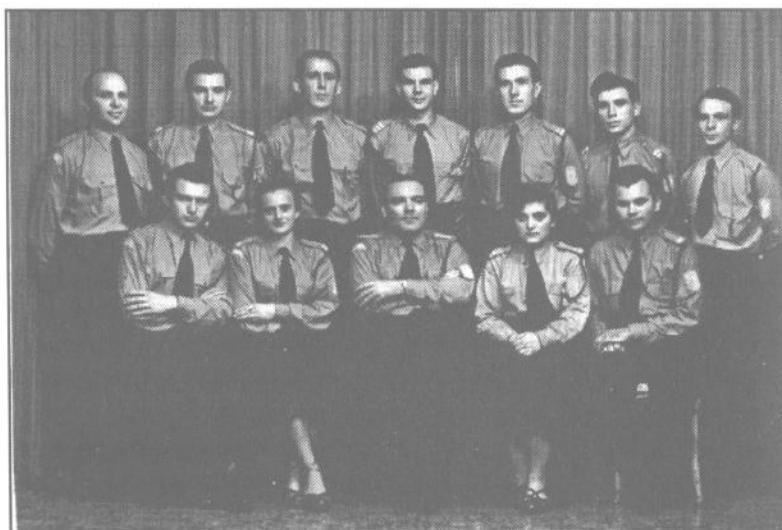
Перший табір відбувався у двох трамваях, що не

Різали дерево та візвозили на тартак на будову таборової кухні. Оселя СУМ "Веселка". Автор по правому боці зпереду.

надавалися до транспорту, які закуплено від Торонтської Транспортної Компанії, та під шатрами. Хоч Оселя, якій згодом дано називу "Веселка", також належала до Осередків Південного Онтаріо, господарем був Торонтський Осередок. Негайно запляновано будову трьох паланок, котрі пізніше призначено на дівочий підтабір.

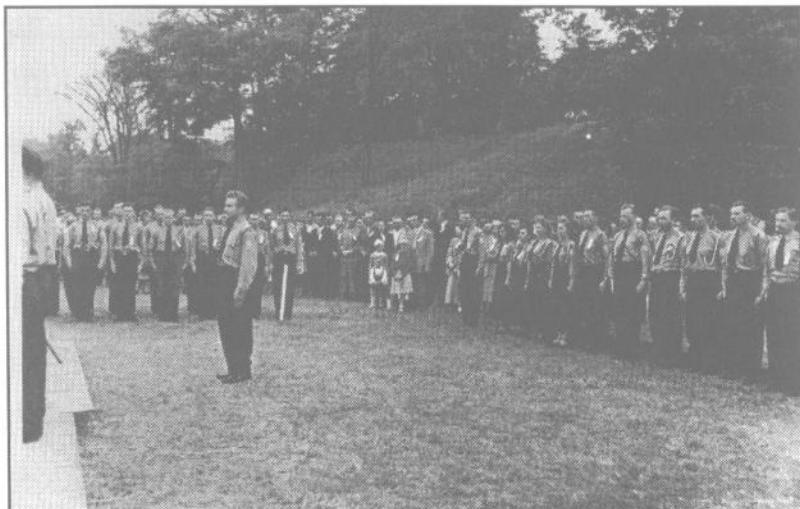
Майже рівночасно запляновано і розпочато прочищення місця під перший басейн і упорядкування площі для спортивних зайнят. Зимою прочищували ліс і різали дерева та возили на тартак для матеріялу на будову тaborової кухні. Площа під будову тaborової кухні-їdalні потребувала насипу, бо вибране місце було багнисте. Казали, що між високими деревами в

Управа Осередку СУМ. Зліва, сидять: Теодосій Буйняк, Ірина Трутяк, Калинник (голова ЦКСУМ гостем у нашому Осередку), Дарка Лавришин, Степан Федуньків. Стоять: Іван Мокан, Богдан Пасічник, Петро Воробець, автор (голова Осередку), Григорій Подгурець, Богдан Брездень і Володимир Крушельницький.

затишньому місці буде мати естетичний вигляд і захист від спеки літом. Це відповідало пляновикам, але тим, що виконували фізично працю, було досить тяжко. Рівночасно побудовано перших три паланки, які вже на другий рік таборування віддали на час таборів для уживання командрі табору. Пригадую, що робітники ночували на скошенному сіні, бо не було для всіх місця в невеличкій фермерській хаті. Паланки були ще викінчувані в неділю пополудні, а діти дожидали сидячи на своїх клунках, бо аж під вечір закінчено роботу. Для мистецьких виступів розпочато будову першої площасти, котра служила майже 25 років, до часу поки збудовано бетонову площастику. Усі ті роботи виконували члени і батьки Осередку добровільно і безплатно. Запляновані роботи дбайливо організовували тодішні господарі оселі, Богдан Пасічник і Комітет Осередку.

На другу каденцію, для розглядування та послідовності робіт, обрано господаря "Веселки", який

Здиг СУМ на фермі п-ва Гуменюків у Торонті. Автор стойть попереду сумівок, 1952 р.

Наше весілля 1953 р., зліва до права, Галя Сулятицька, Мирося Бідяк, Евгенія Дякович, Василь Мартинів, Теодосій Буйняк і Богдан Перегнєць.

був також членом Комітету СУМ. Таким господарем протягом сім років був мій двоюрідний брат, Григорій Сукманівський. Він на мою думку, - з посвятою та рішучо вложив левину частину праці на початках розбудови "Веселки". Були й інші, які віддано працювали тоді і після мене, але це вже справа того, хто писатиме детальну історію Торонтонського Осередку СУМ. Моїм обов'язком є підкреслити, що за моїх каденцій усі роботи, майстерські чи інші, виконували члени даром. Коли будували другий підstabір, то робітники і контрактори переважно були платні.

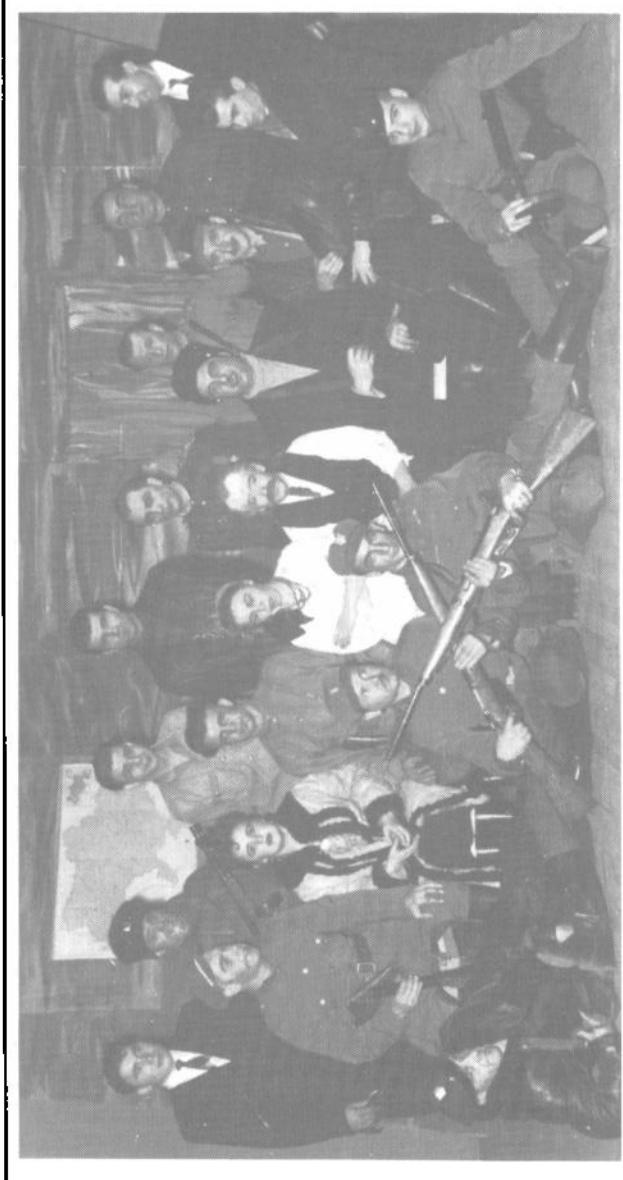
1953 року я оженився з Олею Дякович, моєю милою подругою, доброю мамою наших дітей, яка була розрадою в моїх тяжких хвилинах, та моєю любою дружиною останеться до моого кінця життя. Ми виховали шестеро дітей. Чотири сини: Ігор, Богдан, Володимир і Андрій наймолодший з наших дітей. Дві дочки: Лесю і Любу. Посилали їх до української школи і церкви та до української молодіжної організації СУМ. Також, наші діти були учасниками на вишкільно - відпочинкових таборах СУМ. Пишучи тих кілька рядків у 1994 році, п'ятеро наших дітей вийшли заміж або поженилися. Наші зяті та невістки українці, внуки бездоганно говорять по-українському. Лише наймолодший син Андрійко ще не жонатий. Під цю пору маємо тринадцятеро милих онуків. Завдячуємо своїй жінці, що я міг присвятити багато часу для громадської праці, вона завжди ішла мені на зустріч і ніколи не нарікала, що я замало присвячував часу для неї і наших дітей.

Крім праці на "Веселці", при Осередку я зорганізував драмгурток "Сокіл", і сам брав у ньому участь. Він проіснував біля 6 років і дав чи не вісім постановок: "Лицарі Ночі" - С. Ордівського, "П'яний рейд" - М. Чирського, "Верховинці" - Д. Верховинець, "Ой Морозе, Морозенку" - М. Лужницького, "Заколот" - Августа Коцебуе, "Месники" - Д. Верховинець. Їх

режисерував Михайло Яворський. "Сотниківна" - С. Ордівського, режисер Іван Красножоний і "В Штабі

Родина моєї жінки Ольги з дому Дякович, родом з Лісник, Бережани. Сидять: сестра Евгенія, мама Теодосія, брат Володимир, тато Михайло (УСС інвалід); стоять зліва: моя жінка Ольга і сестра Стефанія. Фото 1948 р.

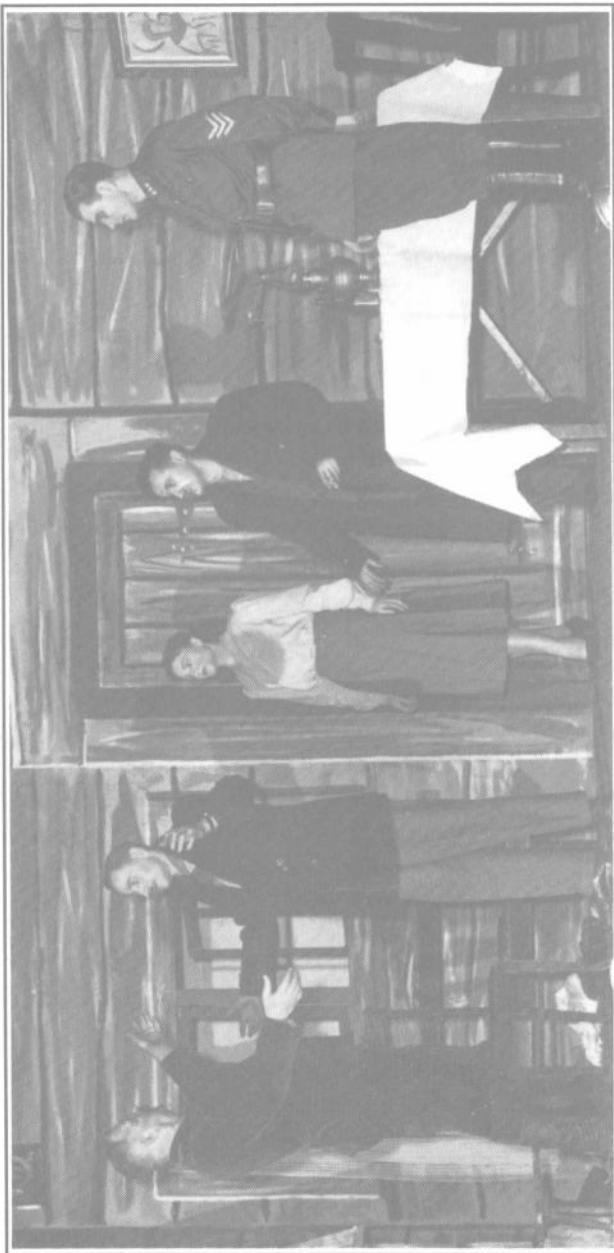

Драматичний гурток "Сокіл" при ОСУМ в Торонті "В Штабі УПА" Автор - режисер
постановки, третій зліва, задній ряд.

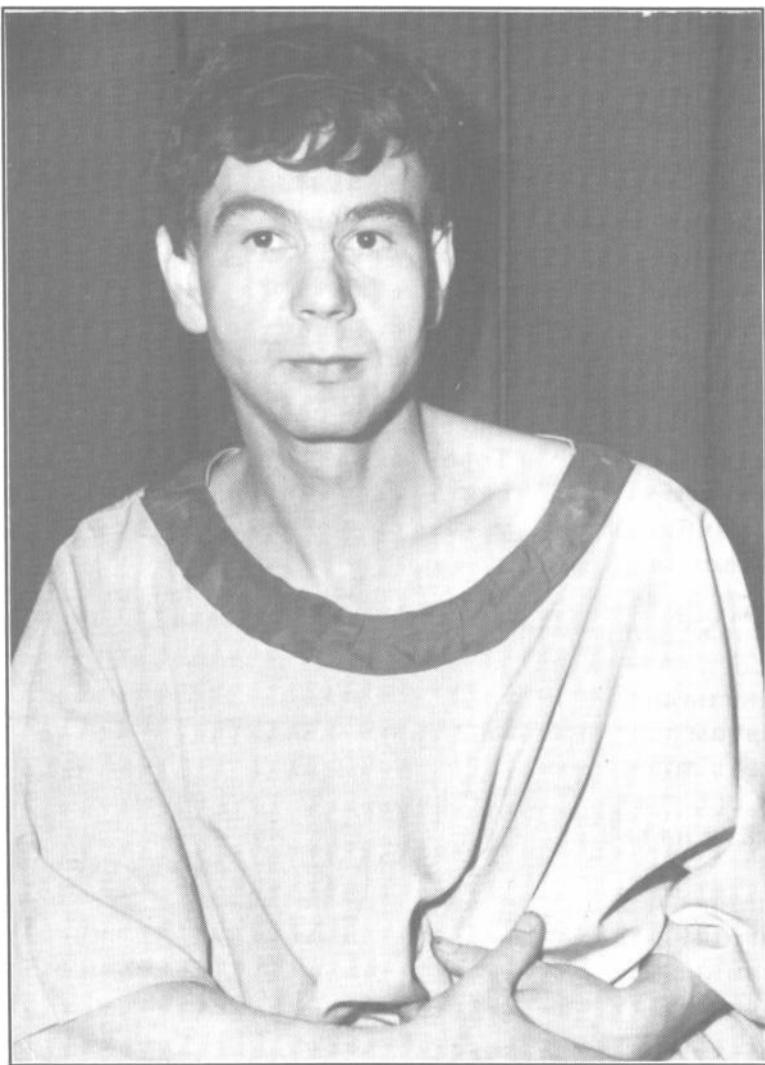
Театр "Заграва", в постановці - "Прокурор
Дальський".

Театр "Заграва", - "Прокурор Дальський"; автор з правого боку.

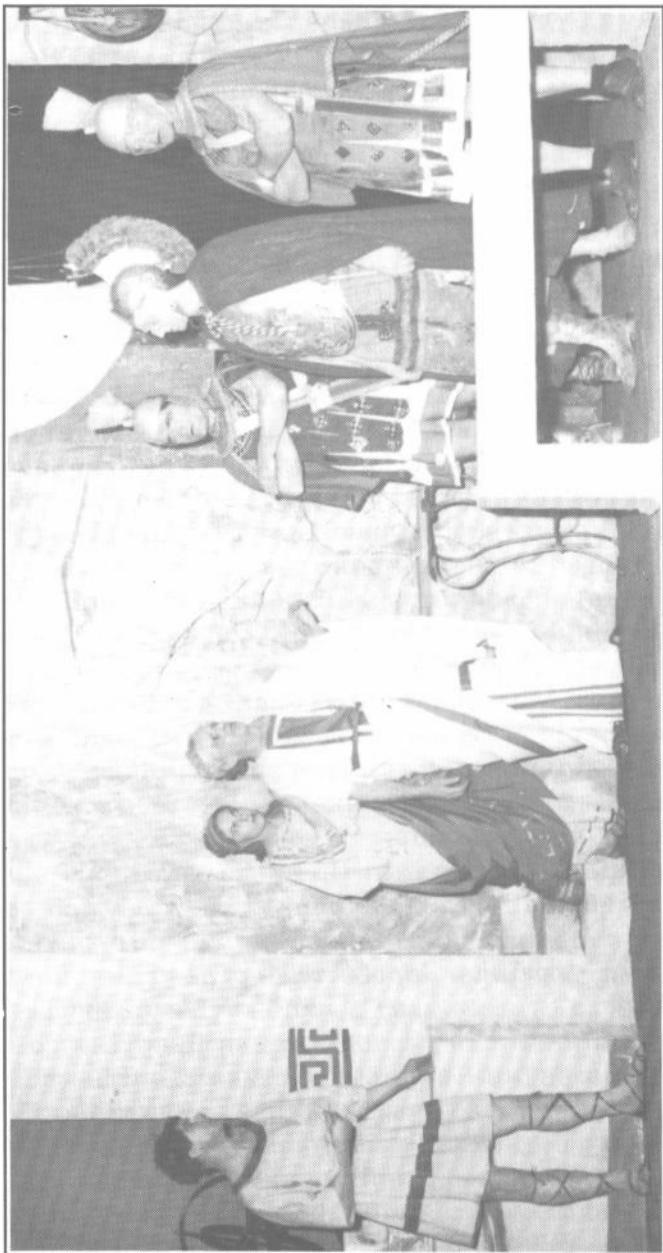

Крім того при Осередку вже був раніше зорганізований чоловічий хор "Прометей", котрий існує під цю пору, коли складаю ці рядки. Улаштовано ряд доповідей, академій та Сумівських Здвигів. За моєго головства зорганізовано перший концерт з участю збірних хорів та Торонтської Симфонічної Оркестри під диригентурою проф. Льва Туркевича. Згодом обрано нову управу і нового голову Осередку СУМ. При менших обов'язках в СУМ я мав дещо більше часу присвятити для театру "Заграва". Спершу як актор, і рівночасно відповідав за насвітлення сцени. А потім лише практично працював як електрик для світляних ефектів на сцені. Якщо театр виїздив з постановками поза Торонто, ми завжди забирали свої рефлектори та весь електричний виряд і декорації. Не раз вибиралися в дорогу в п'ятницю ввечері, а верталися до Торонта в понеділок пізнім ранком - і я йшов з автобуса прямо до праці. Такі гастролі виснажували мене фізично, часто я три ночі недосипляв. Я не міг заснути на новому місці і три недоспані ночі давалися мені взнаки. Але ми часто жартом казали, що відпочинемо при праці. Після 1975 року я пошкодив собі крижі на роботі, і від тоді вже не міг робити тієї праці, що в минулому і також не міг їздити на гастролі з театром "Заграва".

Після Другої Світової Війни був другий масовий наплив української іміграції до Канади. Тут нові імігранти вже застали зорганізоване українське суспільство в православній та греко-католицькій Церквах, Українське Національне Об'єднання (яке було охоплене ОУН Андрія Мельника), Гетьманці, Товариство "Просвіта" і "Народний Дім". Спершу приїжджуючі заходили до вже існуючих організацій. Однак нові імігранти мали труднощі розказувати про дійсність нашої тогочасної боротьби з двома окупантами. В той час посипалися наклепи на Українську Повстанчу Армію, Дивізію "Галичина" і на ОУН з боку російського комуністичного окупанта.

Театр "Заграва"; в постановці - "Маркіян Адвокат".

Театр "Заграва"; в постановці - "Маркіан Адвокат" автор перший зліва.

Шкідливими були залишки особистих непорозумінь, що не можна було узгіднити між двома ОУН. І постійна сильна комуністична агітація, що, мовляв, всі повоєнні імігранти, це воєнні злочинці. До того в діаспорі завербували українських і неукраїнських комуністів і жидівські кола. Жиди, на спілку з КГБ, посуджували Дивізію "Галичина" у погромах жидів і колаяборації з німцями-гітлерівцями. І по сьогодні цькують, то на УПА, то на Дивізію "Галичина". Вони промовчують їхнє комуністичне твориво теорій Маркса - Енгельса, яке фінансово і масово його підтримувало і будувало світове жидівство. Вибрали Україну, яку гнобили російські царі, для експериментів теорії Маркса-Енгельса. Не згадують комуністичного революційного Політбюро, в якому велика більшість його членів були жиди. Наслідком того у 1932-33 роках був заплянований на Україні геноцид, в якому загинуло з голоду понад сім мільйонів українців. В тому плянуванні перед вели хозари: Лейба Троцький, Зінов'єв, Лазар Каганович, які очолювали совєтську машину репресій і голодоморів. А скільки в тюрмах розстріляв Берія - також жид. В ході тих репресій загинуло 30 мільйонів. Без числа вивезено людей на Сибір замерзти, та на невільничі роботи. Чомусь тих злочинців не шукають, лише заглушують гітлерівськими злочинцями. Починають історію від тоді, коли їм вигідно. Нехай історики скажуть про те своє слово.

Хоч усі українські організації радо вітали нове членство, але, як то кажуть, "в своїй хаті своя правда" - розвинути діяльність по новій мислі було тяжко і тісно. З тієї причини виринула думка купити своє власне приміщення та ввійти в компетицію з політичними противниками. Паралельно із суспільно-громадськими і політичними організаціями започатковано фінансові та бизнесові установи. Для того потрібні були власні приміщення. У Торонто закуплено будинок на вул. 140 Bathurst. Рівночасно

дораджувано усім осередкам на канадському терені купувати власні домівки. Зразу в Торонті ініціативу купівлі домівок вів СУМ, Товариство "Просвіта" (яке мало чартер), але згодом додано Лігу Визволення України, видавництво "Гомін України", а вже пізніше включилися Товариство кол. Вояків УПА і Спортивне Товариство "Україна". А сума тих організацій становила "Український Визвольний Фронт", його завершувала ОУН під проводом Степана Бандери. Для поширювання інформації для членства та ведення політичної полеміки, засновано видавництво і часопис "Гомін України". І започатковано фінансову установу - Кредитову Спілку "Будучність", членами якої повинні були бути, в першу чергу, всі члени складових організацій Визвольного Фронту. Я вписався в члени і мое число контабанкової книжки "Будучності" є 136, де під сучасну пору є тисячі членів. Маючи централю, свій "банк", мідію, видавництво, ряд організацій і досить членів, які були часами членами у двох або і в трьох організаціях, середники розповсюджувати пропаганду і фінансову базу, здавалося б, що "шафа грає". Аж на еміграції в Канаді ми остаточно прийшли до висновку, що сидіти на валізках не годиться, - треба розбудовувати наше майбутнє та запускати коріння, бо вже й так багато часу прогайновано безкорисно.

Багато нових імігрантів ризиковно починали свої власні бізнеси. Найбільше бізнесів було з харчовими крамницями. З тої причини було практично мати свою гуртівню, бо казали, що наші харчові крамниці напевно купуватимуть у своїй гуртівні. Зорганізовано харчову гуртівню, котрій дано назву "United Business Association" UBA. Степан Рошко (вже покійний), м-гр Володимир Кліш та інж. Мирон Барабаш, переговорювали зі мною щоб я покинув свою працю та став на постійну працю в UBA. Тут конче треба б пояснити, що я будував елевейтори та вже в той час заробляв на тиждень \$75.00, а коли працював понад години, то заробляв значно більше.

В принципі мене переконали, що ми повинні розбудувати наші бізнеси, які будуть контролювати лише українці, та щоб вони не пішли в "чужі руки". Інж. Мирон Барабаш був відповідальний за приймання працівників, та домовлення за заробітну платню. Він мені сказав, що на початок моя заробітна заплата буде \$50.00 в тиждень. Я запротестував, що то замало, бо маю двоє маленьких дітей. Тоді інж. Барабаш мене запевнив, що найдовше до року я дожену свою платню, а може і скорше. Як я хотів запевнення, що моя праця буде постійна, інж. Барабаш мене запевнив такими словами: "Слухай, Івасю, як би я міг зустрітися з тобою та з людьми під церквою, коли б я не дотримав слова?". Із такою гарантією розпочав я працю в UBA.

З початку треба було працювати шість днів в тиждень, часто десять і більше годин денно. Збут продуктів постійно зростав, за шість місяців я попросив піднести трохи мою платню. Мені не вистачало грошей оплатити видатки на утримання родини і на сплату моргеджу за хату, яку я купив працюючи при елевейторах.

Жінка мене деколи питала, чому я лишив більше платну працю? Ощадностей у нас ще не було, жилося з тижня на тиждень. Пройшло ще кілька місяців, я повторив свою вимогу підвищити платню. Мені сказано ніби жартом, що мое місце можуть заступити жінкою за ті самі гроші. Це повторив Менделюк, який працював як продавець для нас за комісове. Я дожидав терпеливо, мав надію, що слово буде дотримане. Після півтора року я заявив, що після обтягнення я не маю на чисто навіть 50.00 доларів і якщо не буде підвишки - я піду шукати більше платної праці. Ніхто з моїх зверхників мене не переконував інакше. Хоч раніше усі зі мною приязно говорили, так тепер усі мене обминали і мовчали. Правда, що ми ніколи в тій самій церкві не стрічалися бо ми були парафіянами церков в інших околицях, а я переконався, що і мої руки можуть бути "чужі руки".

Шість місяців я був на безробітній платні. Але згодом я знайшов працю - одну, потім другу, і згодом при будові літаків. Тоді моя платня за сорок годин в тиждень на чисто була стодвадцять долярів, в додатку дентист та пенсійне забезпечення. Але у великій родині і великі витрати. На тій роботі я працював 17 років аж до пенсії.

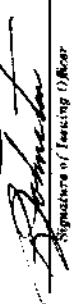

17 років будував я частини до DC9 і DC10.

Після кількох років гуртівня UBA виросла на велике підприємство, відкрили кілька нових філій, закуплено додаткові будинки. Прийнято більше нових робітників та збільшено менеджмент. Менеджмент підвищив свою платню, декотрим понад 40 тисяч дол. річно, в додатку компанійні авта до диспозиції. У 1990 - 94 роках економіка в Канаді погіршилась, змалів торгов, з огляду на великі задовження на будинках не було досить грошей сплачувати довги. З тієї причини, а може ще з інших додаткових причин, гуртівню UBA зліквідували.

В тих роках "холодної війни" Захід сподівався, що ССР може почати справжню "гарячу" війну. Тому

до СУМ звернулися із Організації Цивільної Оборони міста Торонто, щоб вислати двох осіб на вишкіл.

Metropolitan Toronto Civil Defence Organization	
This is to Certify that	
IWAN HONTAR	
Attended	GENERAL INSTRUCTORS COURSE NO. 1
at No. 11 Sub-Division and	
Qualified - June 3, 1957	
 THE MUNICIPALITY OF METROPOLITAN TORONTO 1953	
 Signature of Mayor John D. Parker	

Довідка після закінчення вишколу "Цивільної Оборони".

Вишкіл мав відбутися продовж двох місяців вечорами в Торонті. Володимир Макар, тодішній працівник Ліги Визволення України, запропонував мені піти на цей вишкіл. Тема вишколу - характеристика ядерної експлозії, вогонь від вибуху та де швидко знайти тимчасове і ефективне сховище; дещо про будову сховищ, магазинування необхідних речей; як організувати негайну поміч, негайній спосіб евакуації жінок і дітей та, що необхідно приготувати і мати повсякчасно в запасі. На закінчення курсу, кожний учасник мав дати доповідь з дотичних тем. Я вибрал тему плянування евакуації Торонта. На всі ці теми були добре опрацьовані підручні матеріали і фільми з ядерних випробувань. Після закінчення моєго вишколу я зорганізував двовидний вишкіл на сумівській оселі "Веселка" з чотирма доповідачами з дотичними фільмами, як виглядала б ситуація коли б була атомова атака.

1957 року розпочато фільмування першого українського фільму, п. з. "Жорстокі світанки" за романом Степана Любомирського, під режисурою Івана Красножоного продукції Володимира Васіка в Ошаві. Іван Красножоний розказав мені, що зорганізовано "Фільмовий клюб" в Ошаві і вже розпочато фільмування, та заохочував мене взяти невелику роль.

Хоч я не був членом клубу, але я дав свою згоду. Як мені було відомо, всі актори, майстри декорацій, кравці костюмів, відповідальний за гардеробу і тим подібне були безплатні, віддавали свій час і знання з патріотизму. Лише Володимир Васік, оператор зі своєю апаратурою мав бути трохи платний. Фільмування тривало кілька років і мені треба було вложить багато днів та труду, бо не все їм так справно йшло. Коли вже всі кадри були зняті, виринула думка, підтримувана батьком В. Васіка, що майбутні фільми будуть його власної продукції з фаховими силами. Значить, "Фільмовий клюб" перестане існувати, хоч я

не одноразово натякав, що клуб мав би більші шанси на довше існування ніж приватна компанія, з огляду на кошт продукції. Бо з чисто бізнесової точки зору, на канадському терені не буде досить глядячів оплатити персонал і продукцію. Мені ще пропоновано брати участь, але з моїми іншими обов'язками мені було неможливо. Після першого фільму, ще випродуковано два фільми - "Марічку" і "Ніколи не забуду" та, мабуть, третій, який не був чомусь закінчений.

Окружені упісти - фрагмент із фільмування "Жорстоких світанків". При апараті Володимир Васік і режисер Іван Красножоний. Автор - третій зліва, відвернений до упістів.

Тому, що я мав початкове знання електрики, в мене виринуло бажання хоч трохи запіznатися з електронікою. І друга причина, щоб не відставати в англійській мові, я рішив записатися на вечірний курс початківців радіотехніки на один сезон і таким чином осягнути дві мети. Закінчивши успішно перший рік, я

ЖОРСТОКІ СВІТАНКИ

(CRUEL DAWN)

ПРОДУКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ФІЛЬМОВОГО КЛЮБУ

ІВОДУЦЕНЬ ВОЛОДИМІР ВАСІК

РЕЖИСОР
ІВАН КРАСНИЙ

ДЕКОРАЦІІ
АНДРІЙ ОНІЩУК

МУЗ. ДИРЕКТОР
МИХАІЛ КУДІШІНІЙ

ДІРЕКТОР
МИХАІЛ СЕБІК

КОСТЮМИ
ДМИТРО ШЕЛЯГИН

МУЗ. ОФОРМЛЕННЯ
АЗІН-РІСОР

В главних ролях: НІНА БОРІСЕНКО | КІНДРА НОСОВЕНКО

У фільмі "Жорстокі світанки". Автор четвертий
зправа.

записався на других два сезони, на курс техніків телевізорів, також в Central Technical School у Торонті. В той час транзистори були у експериментальній стадії; про них була лиш згадка, що в майбутньому транзистори заступлять електронні лампи. В той спосіб я запізнався з електронікою і підтягнувся в англійській мові. Ці курси тривали від 1959 до 1962 року. Ці курси пригодилися мені, як я працював при будові літаків. Коли вперше випускали транспортний

CENTRAL · TECHNICAL · SCHOOL

275 Lippincott Street - Toronto - Ontario - LElaxo 1-2426 • Principal K. E. CHUTE, M.A., B.Ped., F.C.I.C.

June 6th, 1962.

Mr. Iwan Hontar,
319 Durie Street,
Toronto 9, Ontario.

Dear Mr. Hontar:

I congratulate you for having
successfully completed the requirements for an
Evening School Diploma in Electronics. This
Diploma will be presented at our Annual Commence-
ment Exercises scheduled for Friday evening,
November 9th, 1962. Please reserve this date.
An invitation will follow for you and your
friends to attend this important event.

Yours very truly,

KEC/rh

K. E. Chute,
Principal.

Конгратуляційний лист успішного закінчення курсу.

літак DC10, тоді я перейшов на особливу роботу. На тій роботі ми інсталювали мініяюрні інструменти, які були зведені до комп'ютерної системи, що мало за завдання перевіряти гнучкість та витривалість матеріалів у структурах крил, або, як ми казали, збірників на паливо.

При основному ремонті та перебудові нової залі і сцени в Українському Культурному Центрі, на вулиці Крісті в Торонті, я розробив проект-схему електричної інсталяції світел на сцені, та сам збудував перемикач для реостатів. Опісля, багато років обслуговував світло на сцені безплатно, бо старший віком адміністратор інж. Іван Куниця не вмів справно обходитися зі світлом на сцені. Проектував багато світляних ефектів для театральних постановок, концертів місцевих груп і гостинних виступів. Я знов, що громадно, безплатно, жертовною працею ми розбудовуємо і скріплюємо наше середовище.

В Українському громадському житті в Канаді проявлялася жвава діяльність молоді і старших, хорові, танцювальні, драматичні гуртки, театральне мистецтво, Рідна Школа, Курси Українознавства, кредитові спілки, бизнеси і політичні організації. Паралельно із суспільно-громадською працею, організувалися і політичні акції. Крім полеміки між українськими політичними конкурентами, відбуто також ряд спільних демонстрацій в столиці Канади, перед совєтською амбасадою в Оттаві і в Торонті. У 1971 році до Канади приїхав у відвідини генеральний секретар СССР Алексей Косигін. Українська спільнота, разом з іншими поневоленими комуністичною Росією народами, улаштувала демонстрацію.

Демонстрація відбулася 25 жовтня 1971 року перед Science Centre; тоді демонструвало приблизно десять тисяч. Тому, що я був упорядником на тій демонстрації, мое місце було між кордоном поліції і демонстрантами. Я бачив надужиття поліції супроти

демонстрантів. Пригадую, росив осінній дощик, напереміну засвічувало сонце, але ніхто не ховався від дощу. Вже після обіду почали чисельно прибувати люди із багатьма транспарентами. З початку прибириали вигідні місця біля дороги, скоро вже був другий і третій ряд, перед вечером зібралося множество народу. Заблисло сонце. Поліція побралася за руки, зробила ланцюг - непроходимий кордон. За нею оформилася кінна поліція, готова в атаку. Зразу люди легко тиснули на кордон поліції, скандуючи "Волю Україні" і тим подібне. Поліція відпихала людей на тротуар, деякі поліціянти в цивільному вдавалися до провокації, заманюючи мене і інших поза кордон поліції (там зразу арештують хто перейшов кордон). Мене заманювали мабуть тому, що я звертав увагу, коли котрийсь поліцай надуживав авторитету.

Вже смеркало, як надіхала колона автомобілів і дуже швидко промчала попри демонстрантів до приміщення будинку. Поліція на хвилинку віддихнула, і саме в той момент в кількох місцях демонстранти прорвали поліційний кордон. Настала метушня і крик, бо поліція ужила кийків, але задні люди тиснули, думали що вже можна йти перед будинок. На підмогу покликали кінну поліцію, що стояла поблизу на поготівлі. Коні рушили на людей, за ними піші поліцай. Настала страшна паніка, деякі демонстранти вміли звалити коня з поліцистом, вміло шарпнувши за поводи. Мій найстарший син Ігор якраз приїхав на відпустку із канадського війська і був присутній на демонстрації. Біля нього поліцай наїхав конем на Христю Романенчук (товаришку із шкільної лавки), вона переляканася стогнала з болю. Ігор підбіг, взяв її на руки і відніс під будинок у безпечніше місце. Хтось радив запалити картони зі свічками, які продавали для демонстрантів. Коні скакали на скирту картонів, за якими ховалися люди; люди повилазили на невеликі дерева біля будинків. Було багато легко і тяжче поранених людей і поліцистів. Арештовано кількох

молодих людей. Люди зчинили неймовірний крик та почали прозивати поліцію комуністами, російськими гусарами, і т.п. Почав падати густіший дощ і поліція залишила людей, які ще не хотіли розходитися, та

ONTARIO

RE: THE COMMISSION OF INQUIRY INTO THE CIRCUMSTANCES RESPECTING THE CONDUCT OF THE PUBLIC AND THE MEMBERS OF THE METROPOLITAN TORONTO POLICE FORCE AT OR IN THE VICINITY OF THE ONTARIO SCIENCE CENTRE ON THE 25TH DAY OF OCTOBER, 1971.

TO: Ivan HONTAR,
286 Runnymede Rd., Toronto, Ontario,

PURSUANT to the powers vested in me in that behalf by the Order of His Honour The Lieutenant Governor in Council, dated the 1st day of December, 1971, made pursuant to The Public Inquiries Act, R.S.O. 1970, Chap. 379, YOU ARE HEREBY SUMMONED AND REQUIRED TO ATTEND before the said Commission at the hearing on the inquiry to be held ~~on~~^{on or about} Monday, the 24th day of January, 1972, at the hour of 10:00 o'clock in the forenoon, and so from day to day until the Inquiry is concluded or the Commission otherwise orders, to give evidence on oath touching the matters in question in the Inquiry and to bring with you and produce at such time and place

Judge I. A. Vannini
Commissioner

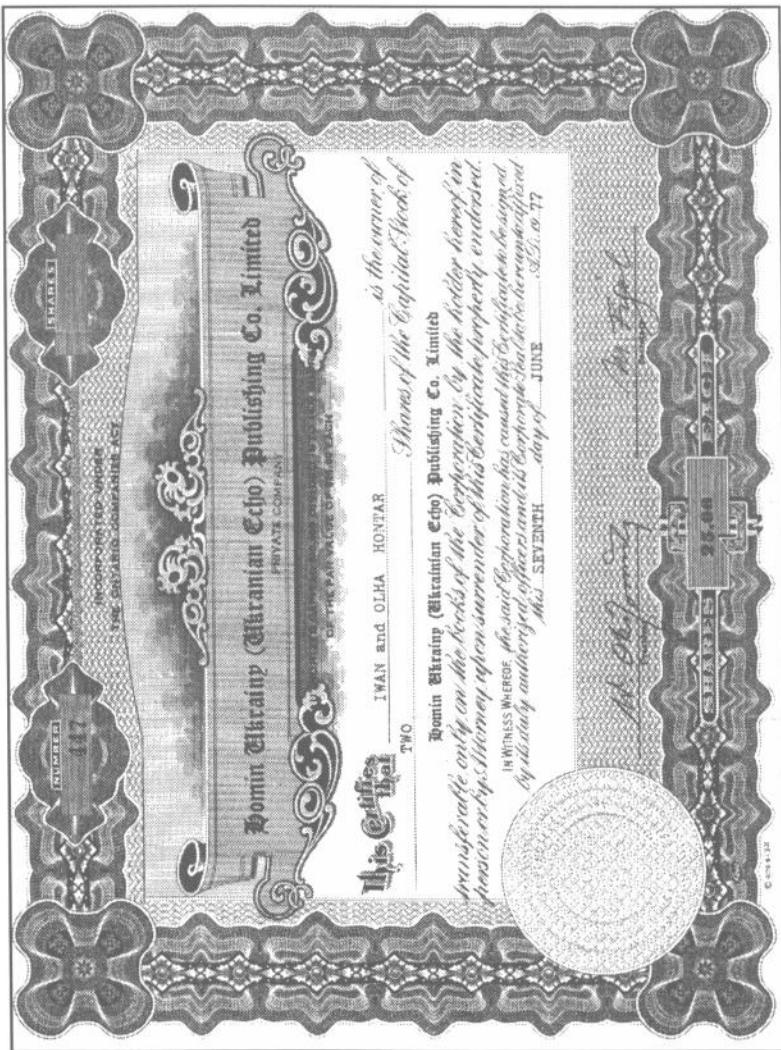
DATED this 13th day of December, 1971.

За свідчення перед слідчою комісією.

відступила на попередні місця. Люди ще трохи скандували і згодом, пізно вночі почали розходитися.

За арештованих треба було заручитися, щоб їх випустили на волю. Були це переважно студенти - їм треба йти до школи. Побиті люди вимагали відшкодування від поліції. Поліція вносила позов за порушення порядку демонстрантами. Під тиском суспільства, і тих національностей, які демонстрували, за ініціативою організації Комітету Українців Канади та наших адвокатів, зорганізовано комітет, який займався обороною нашої справи. Уряд остаточно був змушений призначити спеціальну комісію під головуванням судді І. А. Ванніні зробити судові дослідження. Після кількамісячного переслухання десятків свідків, на якому свідчило багато свідків за і проти нас, в заключенні признали нам відшкодування, а також покрили нам наші судові кошти. В дійсності до організування свідків були причетні українські адвокати, багато свідків, які свідчили без заплати, але відшкодовані гроші вимагав адвокат Ботюк. Він мотивував це тим, що уживано його бюро, і працювала його секретарка. На засіданні КУК, усі, що допомагали у дослідженні, постановили, щоби гроші за відшкодування передати для користування Комітету Українців Канади. Виринула реторика в мідії, мовляв, адв. Ботюк привласнив собі ті гроші. Остаточно адв. Ботюк подав у суд всіх причетних і вимагав мільйонового відшкодування. Ось так воно буває. Я, один із багатьох, зголосився свідком на суд. За свідчення перед слідчою комісією я отримав признання.

Та ось 1976 р. я пошкодив у праці свої крижі і, на вимогу лікаря, я мав відпустку та дозвіл на легшу працю. Я знайшов тимчасову працю у мешкальному комплексі доглядаючи охолоджуючі кондиціонери. Одного вечора до мене потелефонував Володимир Довганюк та замовив зустріч зі мною в Українському

Пайовик (шеровець) "Гомону України".

Культурному Центрі. З В. Довганюком на зустрічі був присутній директор "Гомону України" Володимир Окіпнюк. Володимир Довганюк, довголітній працівник друкарні "Гомону України", запропонував, щоб я став

на працю у друкарні. Мотивація, що працівники у друкарні вирішили йти на страйк. Якщо дійде до страйку, щоб не переривати друкування газети, я повинен допомогти. Хоч я не мав потрібних кваліфікацій у друкарні, але, на їхню думку, добір нових працівників повинен запобігти страйкові. Але до страйку не дійшло. На мою думку, В. Довганюк загравав на обидві сторони зі своїми співпрацівниками друкарні, як один з них, та з редакторами і дирекцією "Гомону України" для власного зиску. Бо після смерти В. Дейчаківського, який був управителем друкарні, дирекція мала на думці, після міркувань В. Довганюка, призначити пана Мирона Гаду на управителя друкарні. Мирон Гада мав закінчену друкарську школу в Німеччині, але вимагав значної підвишки платні. В. Довганюк не мав друкарської школи, лише мав претенсію бути управителем задля довголітньої праці в друкарні. Тоді працювали на лінотипах Іван Білан і Юрко Вітковицький; вони були добри фахівці та були мені завжди готові допомогти. Після кількох тижнів праці я збагнув в чому справа і не встравав в суперечки між панами Гадою і Довганюком, хоч спріtnість Довганюка часто допроваджувала до цього.

Слідуючого року я одержав листа від моєго працедавця з McDonnell Douglas Aircraft, з вимогою повернутися до праці, або вибрати пенсію. По консультації з В. Окіпнюком я повернувся будувати літаки. Поруч з тим, упродовж двох років я виконував обов'язки зв'язкового від Управи Осередку СУМ до Української Суспільної Служби. В тому часі успішно проведено збірку грошей в день "Соняшників", на вулицях Торонто; за її успіх Осередок СУМ отримав особливе призначення від Української Суспільної Служби.

Коли почалося непорозуміння з диригентом сумівських ансамблів Василем Кардашем, і деякими особами, мої намагання злагіднити спори не мали

успіхів. А за мої турботи, щоб замиритися, мені приписано, що я став по боці В. Кардаша, а не по боці групи, що сформувалася, щоб викинути В. Кардаша. Навіть тоді, як майже всі молоді сумівці, що належали до ансамблів, категорично запротестували проти цього рішення. Навіть намагання єпископа Ісидора Борецького, щоб замиритися, не були респектовані, а до того, повели нерозумну агітацію проти єпископа. За такий вчинок, та шкоду заподіяну для СУМ і взагалі для престижу нашого середовища, та дальші інтриги які існували довший час, на глум усім, я осуджу це та не вважаю корисним для добра українського імені. З тої причини уникаю спілкування із суперниками - заховую невтральності. Моїми мріями було, щоб сумівські ансамблі поїхали в турне по Україні, тому, що вони були здисципліновані і мали прекрасні успіхи в їхньому турне по Європі. Після тих непорозумінь, виглядало, що мої бажання ніколи не сповняться.

Одна із багатьох градуацій наших дітей "Курсів Українознавства" нашого сина Володимира, наша родина та його хресні батьки. фото 1986 р.

Членом СУМ я є по сьогоднішній день, маючи 70 років життя.

Василь Мартинів приїхав до Канади один рік скоріше ніж я. Спершу до Торонта. Опісля виїхав до Сарнії, Онтаріо, там знайшов працю. Але по короткому часі повернувся до Торонта і тут вже залишився. Усі три двоюрідні брати - Григорій, Василь і я - активно працювали для Спілки Української Молоді. Василь спершу був членом сумівського драматичного гуртка "Сокіл", також довголітнім членом управи Осередку СУМ в Торонті. Опісля обраний головою Осередку СУМ в Етобіко. Довголітній працівник Української Гуртівні UVA. Василь оженився з Розалією, вдовою по упівцеві Сверстюкові, який залишив двоє дітей: Орисю і Володимира, що переписалися на Мартинів. Василь був дуже вдоволений із своєї жінки Рузі та прибраних дітей. Василь народився 9 серпня 1921 року, помер 5 червня 1986 року (захворів на рака шлунку) і похований на цвинтарі св. Володимира в Оквіл, Онтаріо. На пам'ятнику написали: "Тут спочиває член ОУН Василь Мартинів псевдо "Дністровий".

Григорій Сукманівський був довголітнім господарем оселі "Веселка" біля Актону, Онтаріо і виховником гуртка юнаків при ОСУМ. Довголітній опікун хокейової команди при ОСУМ.

Треба згадати, що СУМ був формально зареєстрований як всекрайова виховна молодіжна організація. Чартер інкорпорації СУМ 23 вересня 1957 р. підписали наступні діячі: Микола Кушпета, Ярослав Вільк, Павло Шевчук, Евген Цибульський, Іван Бонк, Іван Гонтар, Богдан Гірник, Марія Малащук, Павло Харидчак і Богдан Стебельський.

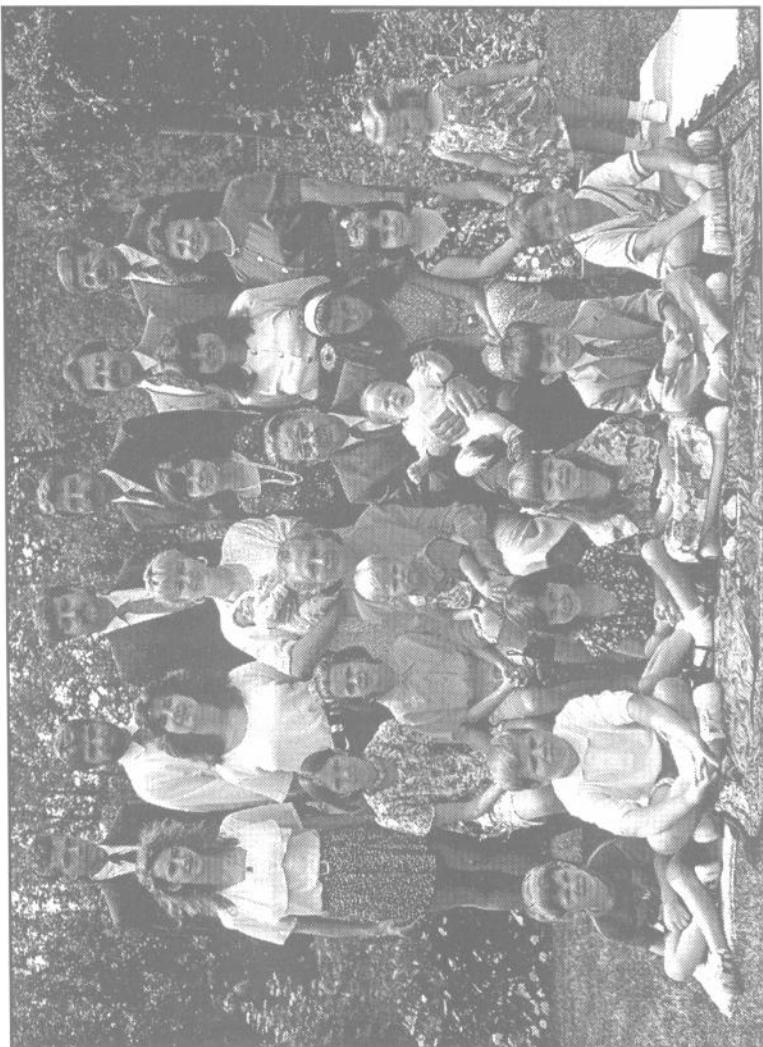

Фото знято 30 липня 1994 р. Зліва; I-ий ряд: Степан Фіголь - 4 роки, Андрій Теплій - 8 р., Маруся Гонтар - 7 р., Лариса Тепла - 6 р., Матей Гонтар - 7 р., Іван Фіголь - 6 р. II-ий ряд: Петруся Гонтар - 12 р., Адріяна Гонтар - 12 р., Ольга Гонтар - 60 р. із малим Михасем Гонтар - 19 м., Іван Гонтар - 70 р. із Орестом Теплим - 10 м., Богданка Гонтар - 13 р., Христина Гонтар - 5 р., Наталя Гонтар - 2 р. III-ий ряд: Джанет Шулснбергер - 22 р., Люба Гонтар - 34 р., Маруся Стасів - 27 р. із Танею Гонтар - 6 тижнів, Леся Горинь - 37 р., Леся Гонтар - 36 р., Ольга Зборовська - 41 р. IV-ий ряд: (за своїми жінками) Андрій Гонтар - 25 р., Михайло фіголь - 40 р., Володимир Гонтар - 30 р., Богдан Гонтар - 40 р., Орест Теплій - 40 р., Ігор Гонтар - 41 р.

ДОДАТКИ

"Світом володіють зовсім інші персонажі ніж це уявляють собі ті, котрі не є поза кулісами сцени".

Бенджамін Дізраелі

КОМЕНТАР

У славні княжі часи, коли князь Святослав Завойовник йшов на неслухнаний край, попереджуваючи: "Іду на вас!" - найвищі прикмети шляхетності володаря-лицаря. Князь Володимир прийняв християнську віру від греків. Князь Ярослав видав писані закони "Руська Правда", тому прозвали його Мудрим. Його ім'я було відоме і славне в цілій Європі. Він збудував укріплення Києва і Золоті Ворота, княжу палату і найбільшу церкву св. Софії та Печерський монастир - Лавру. Але перед смертю поділив Україну між своїх синів і від тоді могутня княжа держава із причин міжусобиць і нападів вояовничих азійських орд почала занепадати. І заключення в історії України каже, що причина упадку української держави княжої доби - вина князів, бо між ними не було згоди.

Чи ми можемо порівняти сучасний стан української держави? Ми, замість відбудовувати державу, присвячуємо більше уваги поборюванню конкурентних організацій, або творимо безліч партій, що поборюють себе взаємно.

Розказував мій тато, як під час 1-ої Світової війни московсько - царські війська вигнали з Галичини австрійського окупанта, тоді москалі шукали за австрійськими коляборантами. Коляборантами прозивали людей, в державній адміністрації, включно з учителями шкіл і священиками, і тих що потурали окупантів. Вони могли бути вибрані, або призначувані окупантами. Внедовзі австрійські війська виперли москалів, тоді шукали за російськими коляборантами (русофілами). Розпалася Австрія, постала Україна, - поляки зробили повстання у Львові. Тоді були українські, або польські коляборанти, - залежно куди посувався фронт. Після війни Антанта призначила Галичину полякам - тоді були українські коляборанти в Галичині, а москалі шукали українських коляборантів - петлюрівців на східніх землях. В додатку східні землі України впали жертвою експериментів теорії комунізму.

Злочинні засновники комунізму вчинили голодомор, під час якого загинуло з голоду понад 7 мільйонів українців. А скільки вивезли на каторжні роботи у Сибір, а скільки розстріляли по тюрях? Вони є злочинці. У 1939 р. прийшла друга Світова Війна, і знову на місце польського окупанта прийшов московський - тим разом червоний. І знову шукали за польськими колаборантами та за українськими націоналістами. У 1941 р. прийшла німецько-гітлерівська окупація, - тоді шукали за московсько-комуністичними колаборантами і за бандерівцями. Та не довго топтали гітлерівці нашу землю, бо московсько-комуністичні війська знову окупували Галичину, - НКВД шукало за українськими націоналістами, бандерівцями і за німецькими колаборантами. Не чули свободолюбиві народи нашого стогону під окупантами, ані нашої боротьби УПА із двома окупантами не піддержували.

У продовж століть українська нація заходилася організувати збройні частини, - Українські Січові Стрільці у першій Світовій Війні, Дивізію Галичина і Українську Повстанську Армію у другій Світовій Війні з надією, що вони стануть на службу Україні, однак це завжди кінчилося невдачею. По першій Світовій Війні можна було виїхати за кордон та оминути переслідувань, а вже по другій Світовій Війні зробили світову погоню за "злочинцями". Націоналістів порівняли із нацистами, бо так потрібно інтернаціоналістам. Кожний окупант мобілізував нас силою до війська боронити його інтереси. Були случаї, що на фронти рідний брат воював проти брата. Тепер, у 1994 році, коли вже Україна самостійна, у нас є промосковські колаборанти, які хочуть підкоритися Москві.

Чи розумне те теля, що само собі вибирає різника?

Чи ще замало терпінь?

Де історичний досвід?

Додаток 1

ЩО ДІЯЛОСЯ В НАШОМУ СЕЛІ ПІСЛЯ ТОГО, ЯК МЕНЕ ЗАБРАЛИ НІМЦІ

На закінчення моїх споминів хочу додати розповіді моого брата Ярослава, який відвідав мене в Канаді 1988 року, а також із листів Григорія Сукмановського Теофілевича про часи від 1945 до 1960 років.

"У січні 1945 р. проходила у нас на Західній Україні (пише Григорій) так звана червона мітла. Підмітала всіх підряд. Підтягнули багато військ НКВД і заняли 3 райони: Поморянський, Перемишлянський і Золочівський. Щільно шукали криївок, молодих хлопців і старших жонатих мужчин. Тих, що до війська, одягнули, дали зброю і без найменшого вишколу післали у штрафну роту та прямо на фронт, як то кажуть - на м'ясо. Переживання чи страхіття, які ледве чи можна описати."

Під час акції так званої червоної мітли 1945 року були найбільші втрати в тих трьох районах, але переслідування та арешти відбувалися аж до 1960-их років і довше. Я зупиняюся лише на людських жертвах в нашему селі:

Шмігер Григорій Юрків, нар. 1916 року, засуджений на 10 років таборів, загинув на Соловках.

Андрій Цица, його жінка, і дочка **Славка**, вивезені на Сибір.

Петро Цица Андрійович, нар. 1924 р. Загинув на Сукманові з рук НКВД 15 липня 1948 р. з його побратимом Бурчаком Іваном із села Угринів, Івано-Франківської обл., псевдо "Листок". Він був у Дивізії "Галичина" і остався в наших теренах.

Клим Сукманівський, нар. 1895 р. Його господарство спалили, худобу забрали. До 1945 р. Клим був у підпіллі, лікував ранених упістів, знав

багато таємниць. У 1945 р., відгукнувшись на амнестію, перенісся до Поморян з родиною. Працював завідующим аптеки в Поморянах. Тоді завербувало його до співпраці НКВД, і він зраджував упівські таємниці. У 1947 р., в помешканні у Поморянах був виконаний на Клима вирок Поцілуйком Ярославом з Угорець. Потім показалося, що і Ярослав Поцілуйко працював для ОУН і НКВД. І в 1947 р. осінню, Поцілуйка найшли вбитого боївкою СБ на його городі.

Теофіля Сукмановського і його жінку, сина Дмитра, дочку Настю вивезли на Сибір 14 жовтня 1947 р. Все майно сконфіскували, господарство спалили. Повернулися із заслання 1970 р. і замешкали у Золочеві.

Григорій Сукманівський, у листі до мене писав: "От прийшла черга у моєму листі скороcheno описати про себе. Я був заарештований 15 вересня 1945 р. у Золочівському районі недалеко села Вороняки. (В той час то був не наш район). В Золочеві я видержав перші допити НКВД. Після тижня таких допитів і побиття мене по спині дротяним шомполом НКВД відвезло мене до шпиталю, на операцію, за діягнозою медсестри НКВД - можливо гангrena. У шпиталі я перебув 14 днів. І знову забрали мене НКВД-исти і відвезли до Поморян у мій район. Там знову почалися допити, знущання і тортури. У Поморянах просидів я в пивниці цілий місяць. Кожну ніч викликали на допити, а часто і два рази. У листопаді відвезли мене у Львівську центральну слідчу тюрму і там я просидів 10 місяців. На допити визивали тільки ніччю по чотири-п'ять разів на тиждень і так ввесь час, вдень у камері спати не дали - "не вільно". Суд надімною відбувся 6 вересня 1946 р. Військовий трибунал військ НКВД засудив мене на основі наочного свідка Клима Сукманівського на 10 років таборів та на заслання довічно. У жовтні 1946 р. завантажили мене, і таких як я, у товарові вагони і повезли, у літній одежі, на далекий схід. Через Сибір везли в зимніх вагонах, аж

до Владивостоку. Дорога тривала два місяці. За час їзди один раз мились у лазні. Наша одежда аж рухалась від блох і вошів.

У Владивостоку завантажили нас, 5 тисяч чоловік, у товарний пароплав і ми поплили на північ, до міста Магадан, на Колиму. У січні 1947 р. я прибув на місце відbutтя вироку покарання. В політичних таборах було дуже тяжко, голодно і холодно, працювати приходилося в дуже тяжких умовах по двадцять і більше годин на добу. Моя праця була в копальні уранової руди, де не було жадної техніки, ані безпеки для тих людей, які там працювали. В копальні я працював у 1950-1953 роках. Під час праці в копальні був дуже густий камінний пил-порох. Після трьох років моєї праці в тій копальні, я тяжко захворів на невилікувану хворобу "Сілікоз легенів" третьої стадії, котрий мене мучить до сьогоднішнього дня, вже сорок років. Сілікоз прогресує, кожного року сильніший, а я слабший; все це закономірно - каже лікар. Із такою хворобою дожити до 70 років - то велике щастя - і я в Бога щасливий. Із моїх друзів, з котрими я працював у тій копальні урану, вже не осталось нікого із тих, з котрими я мав зв'язок. У 1953 р. мене звільнили із табору, але я був на засланні. У 1955 р. я одружився і маємо одного сина. У 1976 р. син хотів поступити на навчання в інститут у Тернополі, але як довідалися, що син родився в Магадані, значить батько бандерівець, і його не прийняли - не перейшов курсу. Поїхав у Росію у місто Саратів і там закінчив навчання. Після закінчення його вислано на працю до міста Пенза. 1982 р. він оженився і має двоє дітей, а ми - двоє онуків..."

Це є невеликий тихий спомин одного із багатьох з нашого села, які були заслані на каторжні роботи комуністично-московським поневолювачем.

Я мав з Григорієм півгодинну зустріч у його помешканні в серпні 1990 р., як я відвідував своє село.

Яким Долішний Степанович нар. 1911 р..

розстріляний на його подвір'ї 1944 р., на очах жінки і їхніх дітей, бо НКВД признало його за бандерівця. А насправді то був батько троїх маленьких діточок - і дуже бідних в цей час.

Тома Долішний, з коропецького присілка Голотів, нар. 1923 р. Його спершу забрали на роботу до Німеччини на підставі наложених контингентів на наші села німецькою владою. Приїхавши на відпустку додому, замість вернутися до Німеччини, волів зголоситися до Дивізії "Галичина". Після бою під Бродами не відступав на захід, але залишився та пішов до УПА. Його тата **Кирила**, маму **Марту** і молодшого брата **Міляська** вивезли на Сибір в 1949 році. Вони працювали у копальні вугілля в Камерово. У 1965 р. Мілясько загинув у копальні в нещасному випадку. Старий вже батько затужив за сином і внедовзі помер. Мати переїхала на Україну у Донбас, ще за життя мала нагоду відвідати свою сестру, що жила на угорецькому присілку Бульбаках. І пише Григорій Теофілевич, що зустрічався з нею, "і сліз було багато". Марта Долішна померла у Донецькій області 1980 р., а Тома ніколи не вернувся додому.

Володимир Мартинів Гарасимович, нар. 1922 року, заскочений енкаведистами в нашому таки селі, в перестрілці був убитий в 1946 р. Тіло його поклали на роздоріжжі та зігнали людей, включно з його матірю, пізнавати. Але зі старху, що НКВД знущалося над родинами та знайомими упітів, ніхто не хотів пізнавати.

Мирона Лісового (з Кута) знайдено втопленого в ріці недалеко Миколи Теслюка у 1946 р. Також того самого року знайдено і **Миколу Теслюка** втопленого у ріці. У 1949 р. **Тому Долішного** знайдено повішеного за агітацію і організацію колгоспу. Він був головою колгоспу.

Іван Галайко, вивезений з жінкою на Сибір 1950 р. Вернувся із Сибіру, і помер у Дунаєві.

Петро Сукманівський Николаєвич, нар. 1929

р., був арештований і засуджений на 25 років; повернувся у своє село 1956 р.

Іван Сукманівський Николаєвич, нар. 1922 р., відгукнувся на амнестію проголошенну для вояків УПА 1946-47 рр., і виїхав на працю до Львова. 14 січня 1948 р. приїхав на новий рік до своєї нареченої Сідоні Гонтар. Її батько справляв свої іменини Василія. Його заскочили незнані люди та розстріляли на очах вісъмох присутніх. Один із присутніх, що сидів біля нього, був мій брат Ярослав.

Павло Лютий Матвійович, нар. 1922 р. Загинули в криївці на подвір'ї у Василя Максименка, 24 квітня 1951 р. в селі Угорці, з його побратимом **Володимиром Годованим**, нар. 1928 р. За доносом, їх заскочило НКВД в криївці. Маючи добрий запас амуніції, вони завзято відстрілювалися. На підмогу НКВД покликали гарнізони з Поморян, Зборова, Золочева, Бережан і Козови. "Гура" - ішли в атаку енкаведисти. Бій тривав біля шість годин, в якому загинуло багато енкаведистів і багато було ранених. (Числа годі було встановити, але багато відносили та вивозили із поля бою). Коли упівцям забракло набоїв, вони знищили все в криївці, навіть свої убрання, і загинули від останнього свого набою. Це було у Страсний четвер перед Великоднем 1951-го року.

Микола Гнатів, нар. 1921 р., був застрілений 1949 р., попавши ніччю на заставу НКВД на подвір'ї Миколи Заланського. Він якраз був звільнений із служби в армії.

Пилип Фурда, старший віком, підступно заманений і застрілений Барановським (частковий НКВД); як це докладно сталося - мій брат не міг собі пригадати.

Анна Гонтар, нар. мабуть 1925 р. Вона тримала зв'язки з УПА, заготовляла харчі та все потрібне. Вивезена на Сибір, де пропала без вісті.

Іван Сукманівський Дмитрович, відгукнувся на амнестію, вийшов з ліса і переховувався аж доки не

успокоїлося.

Ксеньку Оберську Семенович, мою кузенку, НКВД так побило, що повиривали волосся з голови і оставили непритомну на подвір'ї, за те, що носила їсти упістам. Від тоді Ксения дісталася нервовий розлад, з якого не могла вилікуватися аж до смерті.

У 1950 році, 15 лютого, вивішено прапор на найвищій копулі нашої церкви. З тієї причини арештували: Ольгу Турило, її брата Василя Турила, Володимира Дриботія, його сестру Мариську Дриботій, Ольгу Сабадаш, Петра Сукманівського, Володимира Оберського, його сестру Ксению Оберську і Івана Гонтара Петровича.

Були засуджені; Степан Град Григорович, Оберський Володимир Семенович, Іван Гонтар Петрович, Володимир Дриботій Іванович, Мирон Хапіс, Марія Дриботій Іванівна і Зоя Мартинів Гарасимівна. Зоя, після восьми років заслання, вернулася і вийшла заміж за Василя Долішного.
(Василь був кулеметником у сотні УПА, яка була на постоЯ в Коропці під час Великодня 1944-го року.)

Courtesy: Committee to Restore the Constitution Inc.
P.O. Box 986, Fort Collins, CO, USA 80522

Додаток 2

У

Золочівському часописі "Народне Слово", 17 квітня 1993 р. Наталя Лівицька-Холодна пише: " - Село наше, Угорці (Підгір'я), було невелике, всього зо 140 номерів, - розповідає пані Олена Пановик-Годована. - і люди жили добре, хоч видніли нестакти, та були якісь радісні, веселі, трималися купки, жили з вірою в Бога." (і даліше розповідає Олена). "Коли звільнила нас Червона армія, за короткий час, тільки з нашого села, 36 родин вивезено в Сибір, 18 осіб ув'язнено, 6 - закатовано в Золочівській і Львівській тюрмах. Не можу не назвати їхні імена: Іван Щур, Михайло Маланюк, Дем'ян Музика, Іван Галушка, Марко Ваврик, (родом з Коропця - прим. автора); Йосип Федушинський. Задушливий страх і розпач поселились по домівках. Люди боялися своєї тіні. Хто мав їх захистити? Хлопці пішли до УПА. І старший брат мій Григорій, як тільки була створена УПА, одним із перших вступив у її ряди. А 3 квітня 1944 р. під Вороняками загинув. Йому було 22 роки. А молодший брат Володимир, йому також було 22 роки... " Був 1951 рік. Хлопці переховувались у стодолі, і раптом прямим ходом група кагебістів направилася просто до стодоли... Чути було постріли, крики перемішані з крутими матами, і горде: "Слава Україні". Так загинули ці відважні хлопці, які прийняли гідно смерть. (і ще розказує Олена). Нас в селі на той час вже не було. Разом з багатьма, ще в 1949 році, мене, тата і маму було вивезено в Сибір. Всього за волю своїх родин, свого села, своєї рідної землі віддали життя з села 26 юнаків: Володимир Годований, Данило Маланюк, Михайло Маланюк, Онуфрій Маланюк, Василь Смолин. Онуфрій Смолин, Василь Захарків, Іллярій Лютій, Василь Луняк, Петро Сеньків, Микола Маланюк, Якуб Долішний,

Григорій Брух, Іван Брух, Володимир Максимишин, Степан Хапіс, Григорій Дзендрівський, Михайло Хапіс, Іван Сукманівський, Микола Пановик, Володимир Сукманівський, Онуфрій Сукманівський, Емануїл Дриботій. Вічна слава, Вам, герої, які поклали свої молоді серця за волю і незалежність України. Та знаєте, болить мене те, що 11 із них донині лежать в Поморянах, у колишніх німецьких окопах, під цистернами, так і не перезахоронені. Ті нелюдки і мертвих боялися, бо волокли хлопців на подвір'я КДБ для опізнання, щоб наводити ще більший жах людям".

Статтю підписала - Ольга Миханьцьо.

*
* * *

Села Коропець і Угорці (Підгір'я) були одною парафією, як вже я згадав на початку моєго спомину.

Коли я відвідував своє село в серпні 1990 р. то мені розповідали, кажучи: "Ти не знаєш, братіку, яке страшне пекло ми пережили від 1944 до 1960 року. В день від НКВД ми не мали спокою, а вночі від своїх. Бувало так, що ми не знали, чи то свої, чи не свої. Нас гнали на роботу і лише писали трудодні і нічим не платили, ні грішми, ні продуктами. Ми голодували, обдерти, а коли з колгоспу взяв жменю зерна на паляницю, то карали 5 років тюрми. Ми жили не краще як ті в концентраційних таборах. Тепер стало краще, можна свободно говорити, але, що за тим криється, тяжко злагнути. Таку школу, як ми перейшли - то від цього режиму можна сподіватися найгіршого, бо це не перша брехня".

Це не є остаточний докладний опис, що діялося в такому невеличкому селі Коропець. Коли взяти всі українські села і міста, то огортає жах, що діялося в часах московсько-комуністичної окупації.

Додаток 3

Kажуть, що нічого не стається без причини.

Жиди зчинили рейвах в погоні за нацистськими злочинцями, які заподіяли жидівський "голокост", а особливо зупинилися на Іванові Демянюкові, точніше - на українській нації. Мене заставило призадуматися над тим нашим українським "голокостом", заподіяним російсько - комуністичним режимом від революції 1917 аж до горбачовської "гласності і перестройки" 1989 р.

Не легко знайти (заховані) матеріали, щоб мали детальні інформації про причини двох світових воєн, і про "голокости" заподіяні під час них, щоб дізнатися про корінь лиха.

Одна із статей у журналі "Criminal Politics" з датою січень 1991, на 10-ій сторінці під заголовком:

ЗНАЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Ivor Benson (автор)

Вересень 1917: Більшевицькі провідники в Петрограді і Москві

То є замало знати (пише автор), що Російська Революція мала найгірші і очевидні прикмети зовнішньої інвазії; є також необхідно довідатись, що здавалося неможливе було осягнуте, повалення одної найбільшої імперії в світі; думали, через незначного ворога.

Це є ключ до загадки вікового конфлікту. (І дальше, автор пише) Ніколай Соколов, слідчий суддя, який досліджував долю царської родини Романових, пише у своїй книжці "Les Derniers Jours des Romanov", опублікованій у Парижі 1921 р:

"Якщо читач буде дивуватися, як побачить усюди жидівську руку у вбивстві російської царської

родини, читач мусить конечно взяти під увагу чисельну перевагу жидів у совєтській адміністрації".

ХТО БУВ ЗА РЕВОЛЮЦІЮ У 1917?

Список прізвищ, імен і імен усіх членів правлячої верхівки совєтської адміністрації у 1917/18 рр. є включені у Соколова книжці.

Про що ж там написано?

Центральний Комітет Большевицької Партії: 12 членів, ні одного жида. Консультат Народних Комісарів: 22 члени, 17 жидів. Надзвичайна Комісія Москви: 36 членів, 23 жиди. Центральний Екзекутивний Комітет: 61 член, 41 жид.

Хто ті 51 не-жиди у тих комісаріятах? Лише 12 з них "росіяни" (пише Соколов); решта - вірмени, грузини, німці, чехи, українці, латвійці і інші.

Із даних на той час у совєтській пресі, Соколов знаходив, що із 556 росіян, 2 українці, 11 вірменів, 35 латвійців, 15 німців, 1 мадяр, 10 грузинів, 3 поляки, 3 фінляндці, 1 чех, 1 карім і 457 жидів.

В інших російських соціалістичних партіях провідні вершки були також подібно скомпоновані: меншевики соціал-демократи - 11 членів, усі жиди; народні комуністи - 5 жидів, 1 росіянин; С. Р. (Праве крило) - 13 жидів і два росіяни, один з них півжид Керенський і московські анархісти - 4 жиди і один росіянин; Польська Комуністична Партія - усі жиди. Із 61 осіб у проводах лівих чи прогресивно-опозиційних партій, було 6 росіян і 55 жидів". (Кінець цитати Айвора Бенсона).

Мої спостереження: на підставі вищезгаданої статистики Соколова можна з певністю ствердити, що усі рішення розстрілів, вивозу в Сибір і будова концентраційних таборів; голод 1932-3 рр.; Винниця; Катинь; мордування у в'язницях Галичини 1939-41 рр., та терор від 1944 аж до кінця (нібито) існування Совєтського Союзу, Україна мала понад 20 мільйонів

Інтернаціональні банкіри захоплені мамоном, контролюють індустрію і торгівлю, і ведуть весь світ до світового уряду із Знаком Бесті "666".
 "Michael" Journal, 1101 Principale St., Rogemount, Que. Canada - September-October 1993

жертв, - усе це діялося за наказом і плянуванням комуністичної верхівки.

Також треба припускати, що у виконуванні цих "голокостних" злочинів супроти українців брали участь, на низах, ними збаламучені (найбільше) росіяни, українці і інші та, можливо, не всі жиди. Усе це робилося (бо під цю пору мені стає зрозуміло) на млин "Нового Світового Ладу".

Додаток 4

*(Пояснення до: "Польська армія - захист ..." на
ст. 94)*

OPERATION KEELHAUL

Foreign Relations of the United States Diplomatic
Papers. The Conferences at Malta and Yalta 1945.
US Government Printing Office, Washington 1955.

Угода про репатріацію воєнно-полонених і цивілів (стор. 985-7) зроблена в Ялті 11.02.1945, а підписали її ген-майор USA John R. Deane і ген.-лейт. СССР Гризлов. Там, м. ін., сказано, що в таборах визволених осіб ворожа пропаганда проти громадян держав-учасників конференції і будь-котрої держави Організації Об'єднаних Націй заборонена.

"Keelhaul" (кілгаул), "Keelhauling" означало тортури придумані піратами і англійськими моряками. Прив'язавши людину по середині мотуз, пускали мотуз попід корабель і, діставши другий кінець із другого боку корабля, по-кілька матросів чіплялося за кінці мотуз і перетягалися із жертвою під кораблем. Коли перетягнули жертву на другий бік - вона була напів утопена і покалічена. Жертви після таких тортур негайно умирали.

Отже, даючи назву операції "Оперейшон Кілгаул" американське командування точно знато, що депортованих чекали табори "Гулагу", тортури і смерть, знато також про Катинь, Винницю і т.д.

**ОГІДНИЙ ЕПІЗОД В ІСТОРИЇ
"OPERATION KEELHAUL". Історія про насильну
репатріацію.**

Автор: Julius Epstein

29 червня 1945 р. Американська військова поліція у таборі за дротами у Fort Dix, N.J. повідомила

154 совєтських горожан, що їх депортуватимуть до СССР. Інтерновані негайно забарикадувалися і нікого не пускали до бараків. Раптом із бараків почав вікном куритись дим. Полковник Treisch (Трейш - комендант табору) негайно застосував слізний газ. 200 озброєних конвоїрів вдерлися до паланки, в якій висіли повішені, і ще звисало 15 готових шнурів. Решту силою перевезли до пристані, та заладували на корабель; вони все ще завзято боронилися. Мешканці Нью-Йорку збігалися, їх відганяли конвоїри, заговорила преса. Прийшов наказ повернути їх до бараків, а там накормили їх наркотиками - тоді вони вже не були спроможні ставити опору, як їх ладували на корабель. Це був огидний епізод у американській історії, який був особливо засуджений А. Солженіциним.

Але ті 154 особи - то лише маленька крапля у порівнянні із (за неточним підрахунком) 5 мільйонів воєнно-полонених і переміщених осіб (DP), котрих силою видали Сталінові американці і британці, нехтуючи інтернаціональним правом та традиціями Західної цивілізації. Із таборів Західної Європи ті нещасні жертви зганяли до товарних вагонів, побивали киями безборонних мужчин, жінок і дітей, кінцем цівки крісів ладували транспорти. Багато нещасних просилися, щоби їх розстріляти на місці ніж репатріювати, інші підрізували собі гортанку, або підрізували жили на руках, матері топилися із своїми дітьми, щоб не попасти до сов. концентраційних таборів. Декотрі підпалювали бараки і кидалися у вогонь. Їхня розpacч доводила до розpacчу багатьох альянтських вояків, але наказ був виконуваний. Очевидці-свідки цих жалюгідних сцен, у книзі Джуліоса Епстейна, і історика Н. Толстого у документаційних підсумках цього божевілля, можуть дивуватися, так, як Солженіцин: *"Що ж це за мілітарний чи політичний сенс видавати на смерть у сталінські руки сотки тисяч озброєних і цивільних совєтських горожан рішених не*

здаватися Сталіну? Солженіцин недорахував усіх жертв тому, що він писав про насильну репатріацію армії генерала Андрія Власова та вояків Россійської Освободітельної Армії. Дві совєтські дивізії воювали поруч з Вермахтом, під командою совєтського генерала, який боронив Москву від гітлерівського "Бліцкрігу": вони вдягнули німецькі однострої і німецькою збросю поборювали комунізм і Сталіна. Їхнім бажанням було вибороти демократичну свободу для їхньої батьківщини, не приймаючи нацистської доктрини ні не обіцяючи служити гітлерівським інтересам після війни. Вони визволили Прагу від німецької армії у 1945 р. із поважними втратами. Навіть не зважаючи на особливі обіцяні американцями гарантії, їх передали Червоній армії, заманивши ген. Власова та його штаб - мовляв, на конференцію до штабу 4-ої amer. армії під охороною 4-ьох танків. На дорозі їх заступили совєтські вояки, які на них дождалися, і арештували Власова та його штаб, а 4 танки і охорона безрадно приглядались.

Власов і його штабовики були негайно повіщені у Москві, усі інші опинилися у концтаборах у Сибірі.

Ця жахлива розповідь, що мала свій секретний код "Операйшон Кілгаул," ще не зовсім вияснена - тому, що багато документів, ще під цю пору є під ключем у Пентагоні (Стейт Департаменті), навіть після кількох адміністративних розпоряджень з наміром відкрити історичні документи для дослідників і загальної публіки. Епстейн, кол. співпрацівник і дослідник Hoover Institution, досліджував "Операйшон Кілгаул" кілька років. Він також досліджував справу замордованих НКВД-истами польських полонених в Катинському лісі, він доказав загадочні і складні питання цієї дійсності. У його розповіді він дає підсумки із подивугідною повздержливістю, яка додає зацікавлення, збуджує наші почуття, моральну відповідальність та наш моральний осуд. Всупереч захоплюючій і

повстримуваній розповіді, підкresлює жахливе повторювання брехні без гуманного почуття, що граничить зі злочинністю. Сталінські мотиви були досить ясні: він хотів дістати у свої руки усіх, які утікали від його терористичного режиму, між ними були деякі, що лишили Росію 25 років тому. Мета альянтів стає менш зрозумілою, одне видається зрозумілим, що то було намагання задоволити Сталіна в надії, що після війни дійде до взаємного порозуміння і згоди. Новеліст Солженіцин осудив Чорчіля і Рузвельта, "вони повністю мусять нести остаточну відповідальність". Але у відсутності решти документів, автор Епстейн обдумано оминає доказувати по-іменно вину. Справді, в документах є досить доказів кому приписати вину. Взяти це все до уваги, він запримітив, що жодний американський високий чиновник, що мав відношення до "Операйшон Кілгаул", ніколи не зізнавав перед американським конгресом. Він підкresлює, що американським горожанам ніколи не дали офіційної версії цієї плями в американській історії.

Одночасно він припускає, що правда може заваджати багатьом бюрократам, і він каже, що "захист перед, можливо, заплутаністю справ не є легітимним правом затаємничувати правдиві інформації від американських горожан, які по-закону мають право знати правду". Він сугестує конгресійну інвестигацію через Селективний конгресовий комітет (Select House Committee), бо лише такий комітет може правно домогтись усіх документів і покликати свідків в національній і інтернаціональній площині. Цього приватний дослідник-науковець не може собі зробити.

"Operation Keelhaul" це глибоко зворушуюча книга, деколи доводить до сліз. Це важлива праця науковця про соромно-жахливий епізод, який понад чверть сторіччя закопаний в державній таємниці".

The Wall Street Journal, March 18, 1974.

Reprint In "AMERICA" daily, Philadelphia, Pa., USA, 19123

У точніших деталях описує про "Operation Keelhaul" брітанський історик Ніколай Толстой у своїй книзі п. з. "Таємна зрада". У книзі п. з. "Міністер і Масакри" Н. Толстой доказує про відношення прем'єр-міністра Британії Гарольда Мекміляна до "Операціон Кілгол".

*

ДЕ КОРІНЬ ЛИХА? ЯК РОЗВИВАЛИСЯ ПОДІЇ?

Осінню 1917 р. з необмеженою допомогою західних "прогресивних" мільйонерів репрезентанти змовників володіти світом - В. Іліч Ленін і Лейба Троцкий у запльомбованих вагонах через Європу, що тоді була у воєнному стані із Росією, везли із собою до Росії шість мільйонів золотих рублів. Їхнє завдання: розторощити визвольницькі національні рухи, які стреміли до незалежності і встановити початок світового марксистсько-соціялістичного ладу (тепер: Новий світовий лад). Спосіб закріplювання: масові арешти, сибірські гулаги, голод 1932-3 рр. в Україні, розстрілювання без суду і тортури арештованих у тюрмах та конфіската приватної власності.

Після 22 червня 1941 р. німецької операції "Marsch nach Osten", 24 травня 1943 р. у двох місцевостях - Катині і Вінниці - німці розкопали масові поховання. У Катині замордовано 15,000 польських воєнно-полонених, у Вінниці замордовано 30,000 цивільних, між ними жінки і діти. Відкопано у Катині 4,143, а у Вінниці 9,432 трупи (решту не відкопували). Кілька тисяч помордлованих позитивно розпізнано. На місце злочину 13 липня 1943 р. запросила Німеччина медичних кримінологів усіх держав, однак тільки 11 держав були учасниками. Західні країни не прислали своїх експертів - неначе вони одобрювали "добрий соціалізм" і "доброго Джова" та його злочини.

Джерела: *Німецький звіт "Massentord von Winniza", Leipzig 1943, 282 стор.; Книжка Інж. Михайла Селешка, перекладача (учасника комісії).*

*

Друга світова війна роздерла залізну заслону СССР і дала можливість багатьом виїхати ізsovетського "раю" на захід. Також мільйонові контингенти працівників забраних з України до Німеччини на різні невільничі роботи. Вони після закінчення війни ніяк не хотіли вертатися під комуністичний режим. Подібне заіснувало із югославськими народами, які - втікаючи передsovетськими військами - опинилися в Австрії на заході Європи. Мільйони втікачів утікали перед наступаючимиsovетськими військами, СМЕРШУ і спец-відділами НКВД - були у Польщі, Німеччині, Австрії, Чехословаччині, Італії, Франції і Англії. З ними наступаючіsovетські спец-відділи розправлялися негайно. Це був початок "Операції Кілгаул".

На підставі деяких істориків, у ялтинському військовому договорі між Рузельтом, Чорчілем і Сталіном не було виразно сказано силою репатріювати. Мовляв, це була особиста інтерпретація ген. Айзенгавера із притакненням ген. Джорджа Маршала. 25 серпня 1945 р. генерал Пач (Patch), командуючий 7-ою армією, написав до Головного командування про вияснення, чи військо повинно застосувати силу до небажаючих репатріюватися. Відповіді не було, аж доки Айзенгавера 19 листоп. 1945 р. не покликано до Вашингтону на шефа Головного штабу. За кілька тижнів ген. Пач отримав відповідь: *"Усіsovетські горожани, які до 1 вересня 1939 р. мешкали у СССР, мусять бути репатріовані, незалежно від їх персональних бажань, і якщо зайде потреба - застосувати силу"*. На підставі цього розпорядження ГША ЗСА знов посилено "Operation Keelhaul" і так понад 5 мільйонів жертв вислано до

комуністичних держав. А *Головний штаб альянтських експедиційних військ ще у травні 1945 р. видав наказ "Як поводитися із переміщеними особами (DP) у Німеччині."*

Треба додати, на підставі книжки "Other Losses" автора James Bacque, в якій звинувачують Айзенгауера, що у понад 200 таборах воєнно-полонених у Німеччині і Франції, зникло 1.7 мільйона полонених, - тому, що Айзенгаувер змінив назив і статус полонених і так відмовив нагляду Червоного Хреста. Огороженні дротами тaborи на полі були без даху над головою, санітарних можливостей і не довезено харчів. Від такої скрайності відмовилися Британія і Канада.

Мабуть ті, що плянували "Operation Keelhaul", після війни виставили кандидатури Айзенгавера і Мекміляна на президентів, і це було причиною, чому документи закопали глибше.

Operation Keelhaul, by Julius Epstein. Devin-Adair, 1974. 255 pp; The Last Secret, by Nikolas Bethell. Basic Books, 1974. 211 pp; The Minister and the Massacres, by Nikolai Tolstoy. UK, 1986; The Secret Betrayal, by Nikolai Tolstoy. Charles Scribner's Sons, 1974. 503 pp; Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference, by E. R. Stettinius. New York, 1949. Yalta, by D. C. Clemens. New York, 1970. America, Britain and Russia 1941-46, by W. H. McNeill Oxford, 1953.

Як сказано на початку цього додатку, у тaborах визволених (тоді ще не визволених з-під німців) осіб ворожа пропаганда проти громадян держав-учасників ялтинської конференції і будь-котрої держави (тоді ще ні де юре ні де факто не існуючої!) Організації Об'єднаних Націй заборонена.

Вирізняння (покарання!) покривджених забороненою свободи думки і слова і факт, що долею визволених займатимуться окупаційні армії (сигнатори воєнно-військової угоди - промотори

Нового Економічного Ладу і світової влади - Організації Об'єднаних Націй) виразно вказує на плян застосувати силу. Тому є підстави вірити, що автори назви і виконавці пляну "Оперейшон Кілгаул" робили свою роботу свідомо.

Упродовж минулих 50 років мінялися деколи тільки методи і тактика - стратегія і напрям без змін. Безприкладна в історії людства "Оперейшон Кілгаул" гряде!

Офіційне фото Вінстона Чорчіла, Франкліна Делано Рузвелта і Йосифа Сталіна на ялтинській конференції
4-11. 02. 1945.

Додаток 5

ВЕРФ ЛІКВІДУЮТЬ, СУДНА ВИПРОДУЮТЬ

У велетенському Миколаївському кораблебудівному заводі зякорені два нові літаконосці - "Уляновск" і "Варяг".

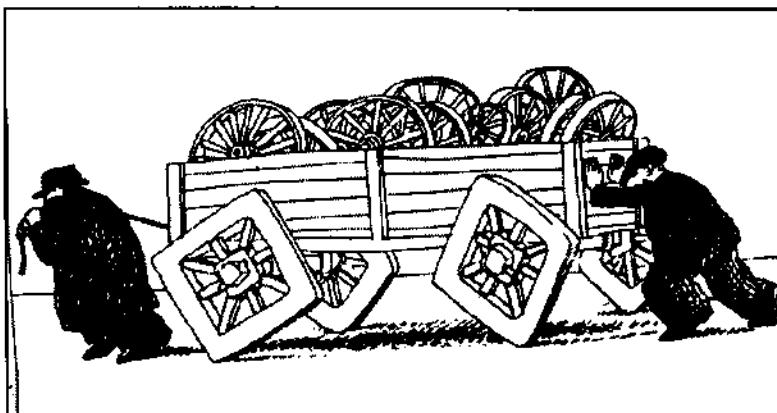
Нуклеарно-погонний 75,000-тонний "Уляновск" розрізують на кусні металю для продажу індійській фірмі. Раніше ті кусні металю хотіла купити американська фірма. Але ця фірма зірвала угоду заборгувавшись на \$200,000.00. Комерційний директор верфу **Борис Гольдберг** каже, що американську фірму запізвуть до суду.

А 67,000-тонний "Варяг" ще пофарбувати і він буде виставлений на продаж. Були вістки у пресі, що "Варяг" хочуть купити Індія і Китай. Українські урядові чинники відмовились від коментарів - тимбільше, що на "Варяга" апетит має Москва, хоч і не має чим платити.

Миколаївський верф може легко переставитися із воєнної на торговельну продукцію. Норвегія вже хоче замовити нафтоналивний корабель, а в наступному році замовить ще два судна. Гольдберг каже, що Австралія бажала б замовити два, а Британія чотири нафтотранспортні судна. Але **Віктор Антонов**, міністер "перебудови" України заявив, що без закордонних інвестицій перебудова верфу триватиме найменше 10 років. (Із факсу Ростислава Хотина. Ройтер, 18. 08. 1992).

Не даром архітект державознавчої філософії Соціального Кредиту, Клифорд Юго Доглас, заявив: "Колективізм не має власних моральних стандартів, тому незмінно відтворює найнижчий рівень своїх складових факторів".

Або, як каже українська пословиця: "Чим горнець накипів - тим і пахне".

Нарешті (після кількарічного само-деструктивного господарювання), торонтський "Гомін України" 20 березня 1994 приніс новинку ось такого змісту:

"(Миколаїв. УЦІС). - Ідея спілки суднобудівних підприємств Миколаєва, що так довго обговорювалася на різних рівнях, виглядає, набуває виразних контурів. Вийшло розпорядження представника президента України в Миколаївській області Анатолія Кінаха "Про створення ініціативної робочої групи для розробки концепції розвитку суднобудівельної галузі Миколаївщини". Організуючу та керуючу місію покладено на ректора Миколаївського кораблебудівельного інституту Григорія Романського. Фінансування витрат на розробку концепції концерну взяли на себе суднобудівні підприємства міста, виробниче об'єднання "Чорноморський суднобудівельний завод"."

ДОДАТОК Ч. 6

Мій спомин не був би закінченим, якщо б я не згадав переживань із моєї першої подорожі на мою батьківщину після, 46 років на вигнанні. Правдою є, що можна було їхати передше та оглядати потьомкінські села чи що інше, везти доляри загарбників. Зустрічатися зі своїми рідними можна було лише в готелі під наглядом сексотів, які шпигували за туристами, щоб вони не викрали комуністичного раю, або не розказали правди про життя на еміграції! Але Горбачов та його плянувальники пустили для "западу" тумана "перестройкою" і "гласностю". Це пом'якшило серце і мозки західнім політикам, і також нам самостійникам-емігрантам. Зустрічаючися з моїми друзями, не раз казали, як би то було гарно, щоб громадно відвідати Україну і ступити на нашу рідну землю нам, емігрантам, та нашим дітям народженим вже в Канаді.

Навесні 1990 р. я довідався, що молодіжні ансамблі із маестром Василем Кардашем роблять заходи їхати в турне по Україні, та, мабуть, буде обмежена кількість місць для туристів. Зразу декотрі ансамблісти мали застереження та побоювання, що може статися випадок в літаку, або просто саботаж, казали, що можуть оркестрі зробити збитки з інструментами. Хоч я думав, що все може статися, але запевняв мою дочку Лесю що все буде гаразд з огляду на "перестройку" і "гласність", і зарезервував п'ять місць для моєї родини та зложив завданок.

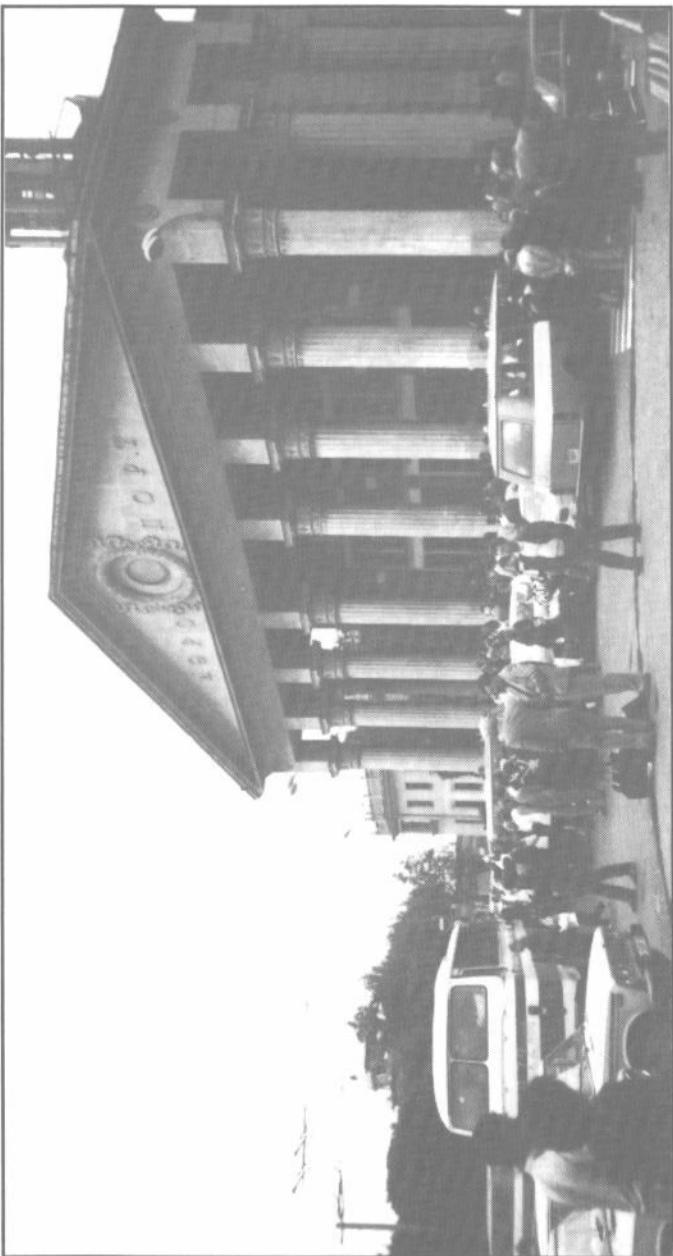
8 липня 1990 р. в церкві Успіння Пресвятої Богородиці на вул. Кавтра, Міссісага, єпископ Ісидор Борецький відправив Службу Божу з участю молодіжних ансамблів в наміренні щасливої подорожі

на Україну. Після відправи приготовили перекуску в церковній залі і роздали візи, квитки, проєкт подорожі та додаткові інформації. 15 липня на концерті в Торонті, з нагоди "Дня спадщини" ("Український день") в приміщенні "Форум" на Всеканадській виставовій площі брали участь молодіжні ансамблі. З тої нагоди із привітом виступив пан Котик, мер міста Львова, і заявив, що український уряд проголосив суверенність України. Це підбадьорило ансамблістів.

18 липня, вранці роблю останні приготування в дорогу і вечером мій син Андрійко відвіз нас на летовище (Pearson International Airport). Тут вже зібралися всі ансамблісти та рідні, які їх відпроваджували в дорогу. О год. 11.20 ввечері ми увійшли до літака, а в 11.30 ми вже були високо над Торонтом в дорозі до Гельсінкі, Фінляндії. Літак лінії "Finn Air" був вигідний, але ніч пройшла безсонна; за 7 і пів години ми прибули до Гельсінкі. Нас розділено на дві групи на два менші совєтські літаки. Перша група від'їхала скоріше; другий літак, годину пізніше, не був такий вигідний, менший, але дуже ввічлива обслуга говорила українською мовою. Ніжно знісся літак, була хмарна погода, тому ми не могли багато бачити через вікно літака. Вже пополудні ми, так-же ніжно, сіли на летовищі у Львові. Подякувавши оплесками пільотам і обслузі, ми вийшли з літака - моя нога вперше за 46 років ступила на рідну землю.

Нас перевезли до аеропортного будинку і перевіряли паспорти, без особливої затримки били печатки на наших документах і швидко ми пройшли перевірку. Із нашим багажем не було так справно, бо між сотнями валізок та скринями з інструментами, які не успіли забрати з попереднього літака, не легко знайти свої валізки. Пізно пополудні ми вийшли перед будинок аеропорту і дожидали своєї черги на транспорт. Росив дощик, стало смеркати як ми приїхали перед готель "Львів".

На тротуарі перед готелем майже сотня наших

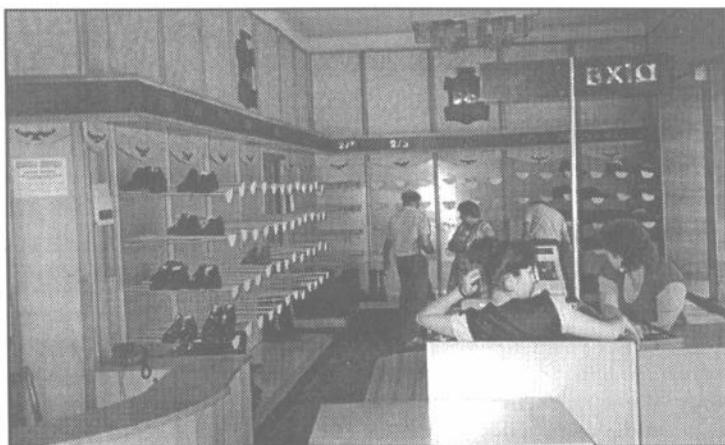
Будинок Львівського Аеропорту. Чекаємо на транспорт.

з валіzkами; поміж ними вештаються львівяни та розмовляють з нами. До нас причепився якийсь високий та стрункий чоловік, казав, що він у Москві завідує підприємством продукції відеокасеток, говорить лише по-московськи. Віднього чути горілку, він повторює: "Почему ви не пріїхалі в Москву, ми би вас лучче прийняли как здесь". Леся каже: "Тату, не відходи від нас, я його боюся". А він своє: "Давайтє поїдем в Москву... У вас хороша доч..." Він підійшов до недалекого гурту, щось сказав, і трьох молодих підійшло до нас. "Ані вам помогут віднести чемодани, помогут знайти поскар'ї комнату".

Леся дивилася на мене, мені терпець урвався. Я подякував йому за його поміч і додав: "Якщо ви нас не залишете - я покличу міліціонера". Він немов нечув - і знов своє: "Почему ви не єхалі в Москву"... Я підійшов до міліціонера і показав на нього та просив, щоб він сказав йому забратися від нас. Міліціонер глянув на нього і спровока покликав його на бік, - тоді він нас залишив. Біля десятої години ми отримали нашу кімнату на третьому поверсі. Елеватори повільні, а якщо переобтяжені - не рушать з місяця, - треба комусь вийти щоб облегшити. Ми рішили носити наші речі сходами. Біля одинадцятої години нам приготували вечерю, на дві тури, - столова замала примістити всіх разом. Обслуга дуже чемна, кельнери у вишитих сорочках. Кажуть, що завтра сніданок о дев'ятій годині; ми рішили піти відпочити. Пробую потелефонувати братові до Золочева, що ми вже приїхали та не можу дістати зв'язку, - рішив відклести до завтра. Чуюся змучений, але заснути не можу, думки стрибають неначе зайці; наша кімната над вулицею Леніна, цілу ніч вулиця дуже рухлива.

20 липня, перед сніданком я, з допомогою дижурної на нашему поверсі, пов'язався телефоном з братом; договорилися, що в неділю брат пришле авто і ми з жінкою поїдемо на мос рідне село. На сніданку Леся Гонтар і Оля Дзюбанівська подають інформації

про порядок дня, ансамблі йдуть на пробу на стадіон "Україна", де й має відбутися в суботу перший концерт. Я маю потелефонувати кільком особам у Львові, - це можу зробити із своєї кімнати. Відповідають мені, що можуть зараз приїхати до готелю і забрати свої передачі. Так зійшов день. Під вечір ми пішли пройтися по вулицях Львова і поглянути на виставові вікна крамниць. Нас запросив Йосип Патуляк в гості, в нього кухня і кімната (яка служить за вітальню), чистенько, але бідно, дуже гостинні, хоче конче до Канади.

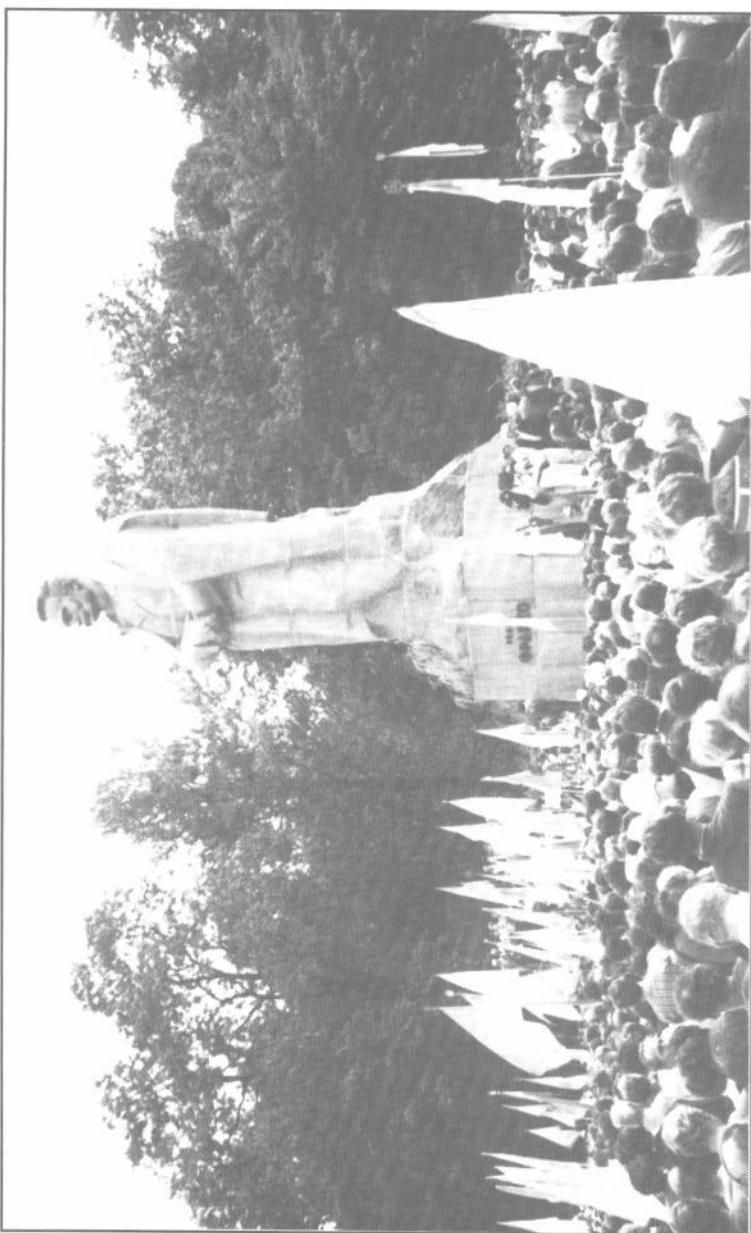

Крамниця взуття у Львові. Фото липень 1990 р.

21 липня (субота), о 2-ій год. після обіду ансамблі в одностроях оформилися в похід від нашого готелю "Львів" до парку, де буде поставлений пам'ятник Шевченкові і повернули до парку, в якому мало відбутися громадське віче з нагоди проголошення "Суверенності України" біля пам'ятника Іванові Франкові. Ми, туристи, пішли за ансамблями, а по дорозі за нами приставали львів'яни. По обох боках львів'яни оплескували наш похід і

Готель "Львів". Перед вимаршем на віче.

Віче з нагоди проголошення суверенності України. 21 липня 1990 р.

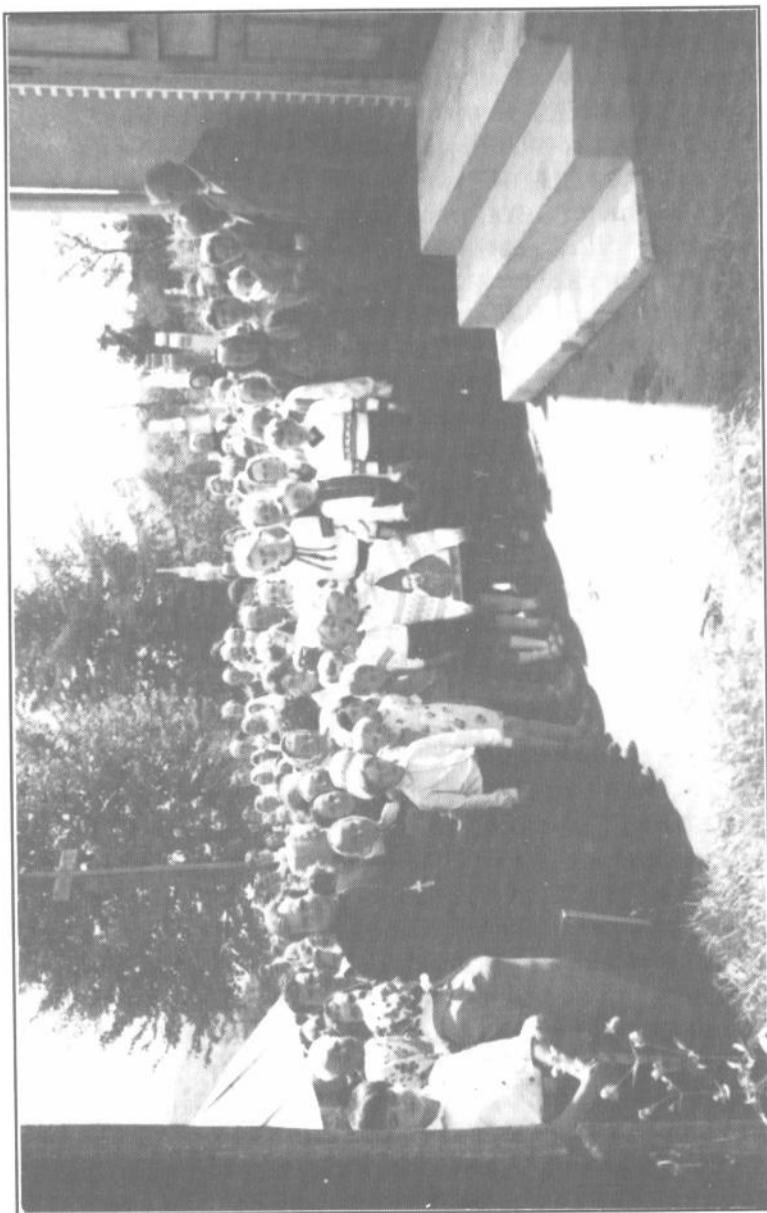
Похід ансамблів перед концертом у Львові.

прямували за нами на віче. Промовляли: Братунь, Шевченко, Горинь і єпископ Ісидор Борецький з Торонта. Звідтам автобусами від'їхали на стадіон "Україна" готуватися до концерту, але віче продовжувалося. Перед концертом митрополит Стернюк в асисті єп. Ісидора Борецького і священиків відслужили молебень. Після молебня ансамблі вистроїлися в колони і маршом пройшли перед глядачами. Стояча публіка оплесками вітала маршуючі колони, крізь хмари засвітило сонце, і строї наших ансамблів виглядали чарівно. До походу долучилися ще львівські хористи хору "Трембіта" і бандуристки, - вони також співали в кількох точках на концерті, який почався зараз по дефіляді. Багатотисячна публіка ставала з місць коли почула слова пісні про "Бандеру" або "Богородице діво". По концерті львівські артисти поставили бравурно патріотичну інсценізацію. (Майбутні концерти відбувалися точно як перший: молебень, дефіляда, концерт і інсценізація). По концерті відбулося народне гуляння із участю місцевих мистецьких груп. Росив дощик, старші розходилися, а молоді ще гуляли. Перед нами завтра дальша дорога і ми від'їхали на відпочинок.

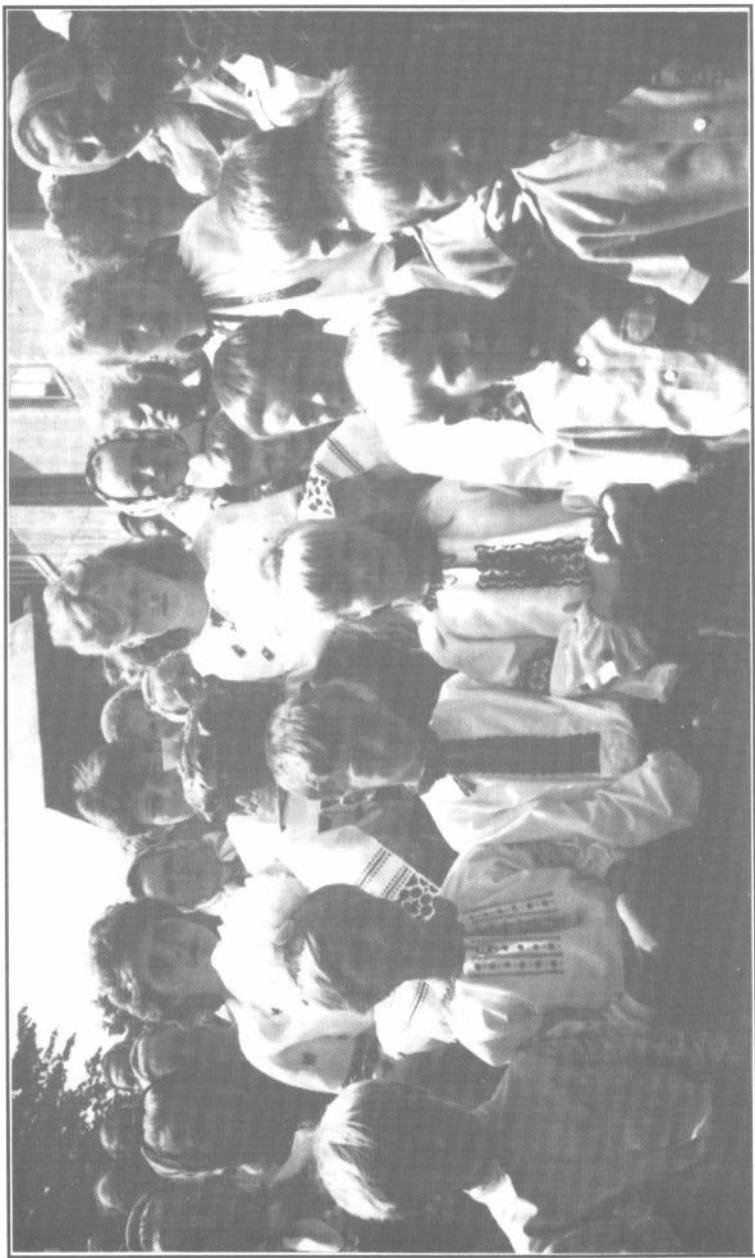
22 липня, ансамблі готовуються до панахиди на Личаківському цвинтарі, а увечері другий концерт на стадіоні. Ранком по нас приїхав автом Евген - зять моого брата; похвалився, що ось тільки що одержав рангу капітана в армії; він тепер по-цивільному, білорус. Домовляємося, з мосю Лесею, що ми зустрінемося 26 липня у Тернополі, та щоби замовила для нас кімнату в готелі.

Їдемо в мос рідне село, минаємо лани зрілої пшениці, чудові пагорби порослі лісами. Дороги не дуже то в доброму стані, виминаємо ями наповнені водою (вночі падав дощ). Минаємо добре знані околиці: Золочів, Вороняки, Ремезівці, Підгір'я (колись Угорці). Після Ремезовець дорога в поганому стані; минаємо присілок Бульбаки - і ось мій Коропець.

Зразу не пізнаю де я , - змінилося: декотрі будинки нові, деяких хат вже немає, усе виглядає низеньке, - хіба-ж встриягло в землю?! І за кілька хвилин ми вже на нашому подвір'ї, але ні хлівів ні стодоли немає. Тато і мама вже давно померли і хата стоїть порожня. Ось тут ми будемо ночувати дві ночі, - мої брати приготовили її для нас. Ольга, жінка моого брата Ярослава приготовила гостину, прийшли рідні і знайомі, мені не легко їх розпізнати бо вони 46 років старші від останньої нашої розлуки. По обіді кажуть: ідемо до церкви на Службу Божу, бо священик доїжджає з Ремезовець, тому правлять по обіді. По дорозі до церкви зупиняють нас односельці майже колоожної хати, з усіма хочеться поговорити, обнімають, цілуєть, пізнавай - кажуть. Брати мене підганяють щоб не спізнилися на відправу до церкви. Кажу: ми можемо трохи спізнилися - не велике діло. Ідемо під горбок до церкви. Церква на середині цвинтаря, обведена залізною огорожею, брама закрита, за брамою багато людей. Мабуть дожидають священика - подумав я. Підходимо до брами. І вмить перед нами відчиняють браму і починають співати "Вітай між нами Христе, вітай". Зпереду молоді, які вітають нас прикрашеним вишитим рушником, портретом Шевченка, побіч тримають хліб і сіль. Я додумався, що для мене з жінкою вони те приготовили. Мої очі залили слізози, серце завмерло, в горлі неначе камінь хто положив. Молоді чудесно уложенім віршем нас вітають. Хтось із старших підніс хліб, але я крізь слізози не бачу - думаю, що моє серце закаменіло. Чому мене мої брати не попередили? Така несподіванка не добра на здоров'я; я не приготований, - кажу, та й не знаю, чим я заслужив... Щиро дякую. Привітався зі священиком, він якраз прийшов, молодий, зі Стрия, православний; на проповіді згадав нас та просив "Два дуби, бо добудовують церкву". По Службі Божій відправив Панахиду над могилою наших родичів; грошей не взяв, - передав церковному

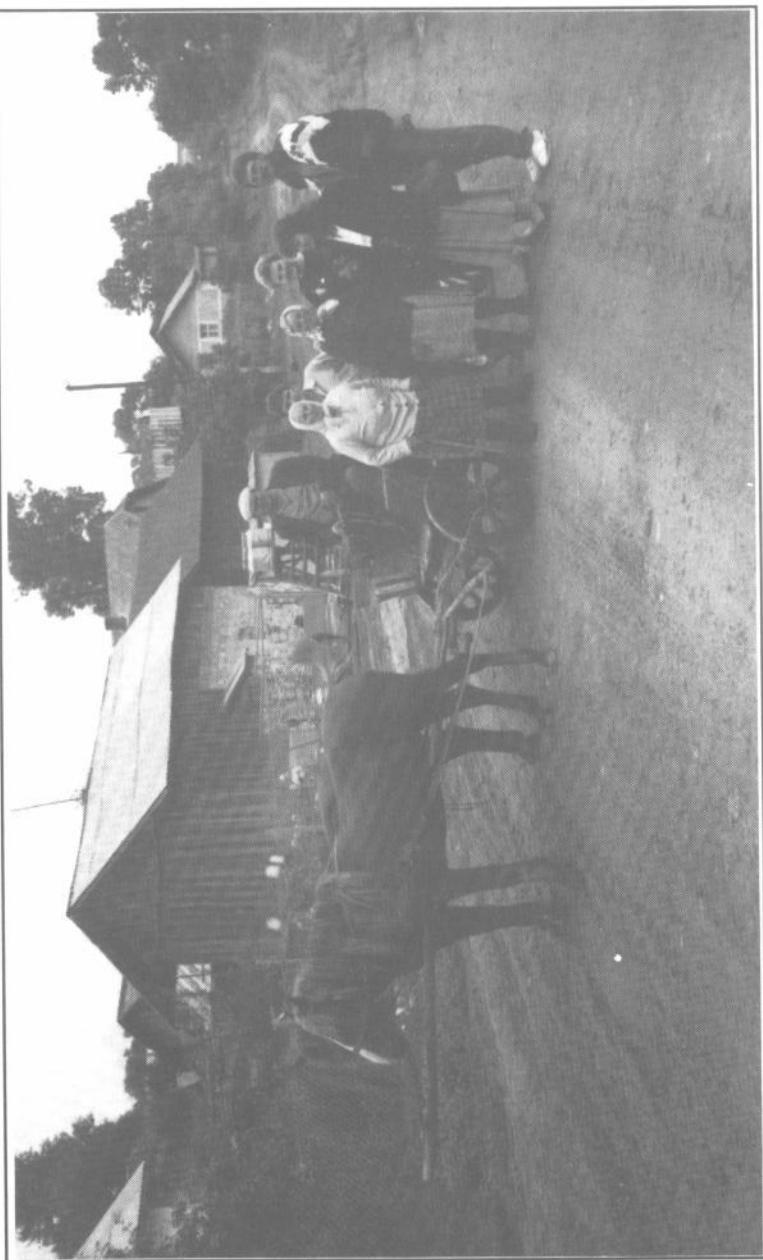
Нас вітають портретом Шевченка і коровасм.

Діти мосії родинни, чудово деклямували.

Посвячують хоругви Володимира і Ольги, які я подарував церкві.

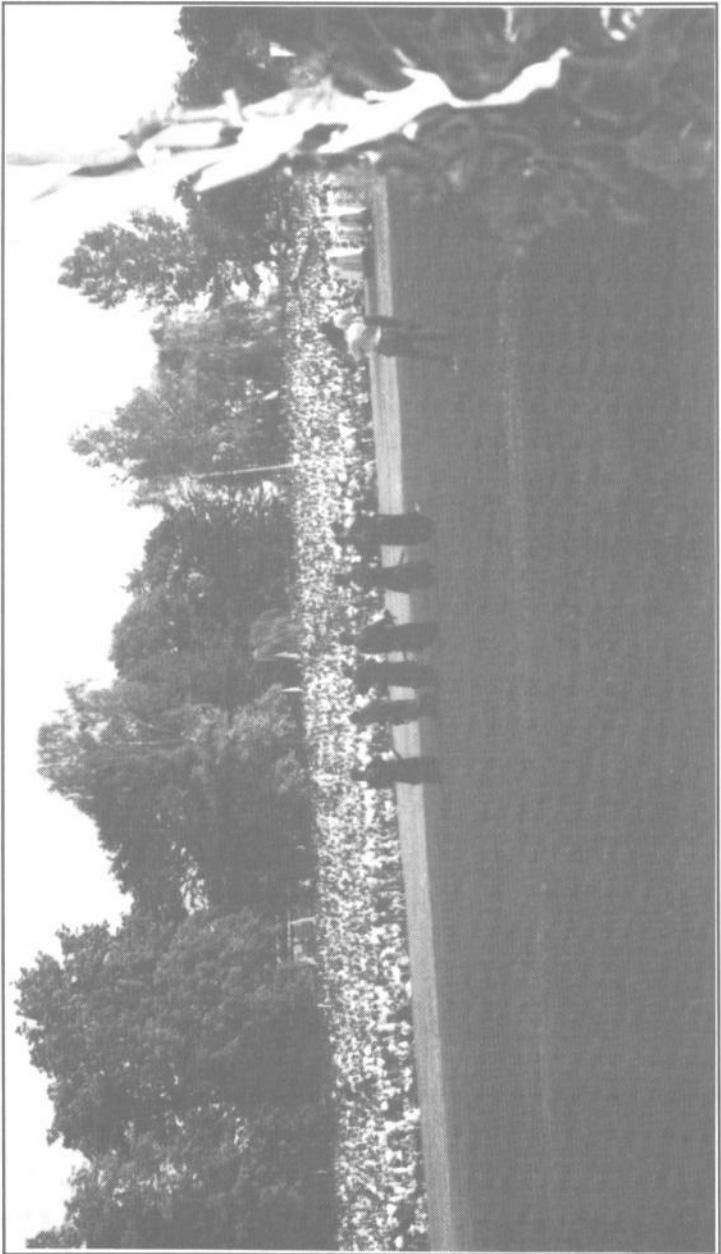

На возі мій сусід Володимир, з правого боку, мій син Богдан і дочка Леся, Маруся -
дружина мого сина Володимира і односельці.

комітетові, треба на будову церкви, - казав. Опісля я відвідав брата Богдана з його ріднею, по дорозі зайшли до вуйка Николи - маминого брата, він наймолодший з маминої родини. Вже смеркає, темно, дорогою йдуть дівчата взявшись за руки, співають. "Добрий вечір" - кажу. "Добрий вечір" - відповідають гуртом. На вечерю запросила нас Геня - дочка моего кузена який живе в Австралії; їх хата друга від нашої, це добре бо світла на вулиці немає, електрика є лише в хатах. І ще одна ніч в своїй хаті.

Ранком поїхали до Лісник, біля Бережан, до родини моєї дружини. Ночуємо в її гостинної кузенки Стефи. Йдемо оглянути церкву, яку докінчують розмальовувати. В лівому крилі церкви моя жінка Ольга віднаходить образ, - який подарував для ще старої церкви її дідо, - на другому боці образа його власноручний підпис. Зaproшуєть на посвячення церкви, що відбудеться в неділю 5 серпня. Йдемо на цвинтар, віднаходимо могили її діда і баби, відвідуємо окремий цвинтар, де поховані Українські Січові Стрільці і побіч австрійські вояки із Першої Світ. Війни. Потім доходимо до хати, де моя дружина Ольга народилася. Під цю пору у ній мешкають переселенці з Лемківщини. Ми широко привіталися, господиня повела нас у хату. Ще кілька гостинних відвідин у рідних Ольги, ще один співучий вечір, гутірка до пізньої ночі, і спокійна ніч до ранку. Другого дня по обіді, Омелян, кузен Ольги, відвіз нас до готелю "Москва" у Тернополі.

27 липня, поїдемо оглянути Почаїв, але там ремонтують - не вільно їхати. Ми підняли протест. Кажуть, що нема палива для автобусів - ансамблів не хочуть туди пустити. Їдемо у Тернополі на екскурсію. Вечером, ще один концерт, по концерті перекуска і від'їжджаємо до Львова. Ми вже в автобусах. Ще не їдуть, чекаємо на Віктора Шавеля сина, йому у білий день в готелі вирвали сумку із документами. На щастя один із ансамблістів спіймав це на відео. Покликали

Перед концертом у Тернополі.

міліцію, міліція забрала відео і рівночасно затримала Шавеля щоби пізнавав свої речі, як знайти. Нам наказали не виходити з автобусів. Над ранком віднайшли злодіїв і віддали документи, аж тоді ми від'їхали до Львова.

28 липня, Архиєрейська Служба Божа у Шевченківському Гаю з нагоди уродин митрополита Стернюка. Вечером ідемо на концерт ансамблів у Львівському Оперному Театрі. Публіка оплескує та встає з місць, але видніють порожні місця; нам казали при вході, що заля випродана - як то так?

29 липня, по обіді концерт в Оперному Театрі, а вечером на стадіоні "Україна". Для нас дозвілля, оглядаємо Львів. На вулицях продають квіти, нас туристів пізнають і дарують нам квіти, ми їм даруємо медалики, вони просять ще і ще більше медаликів.

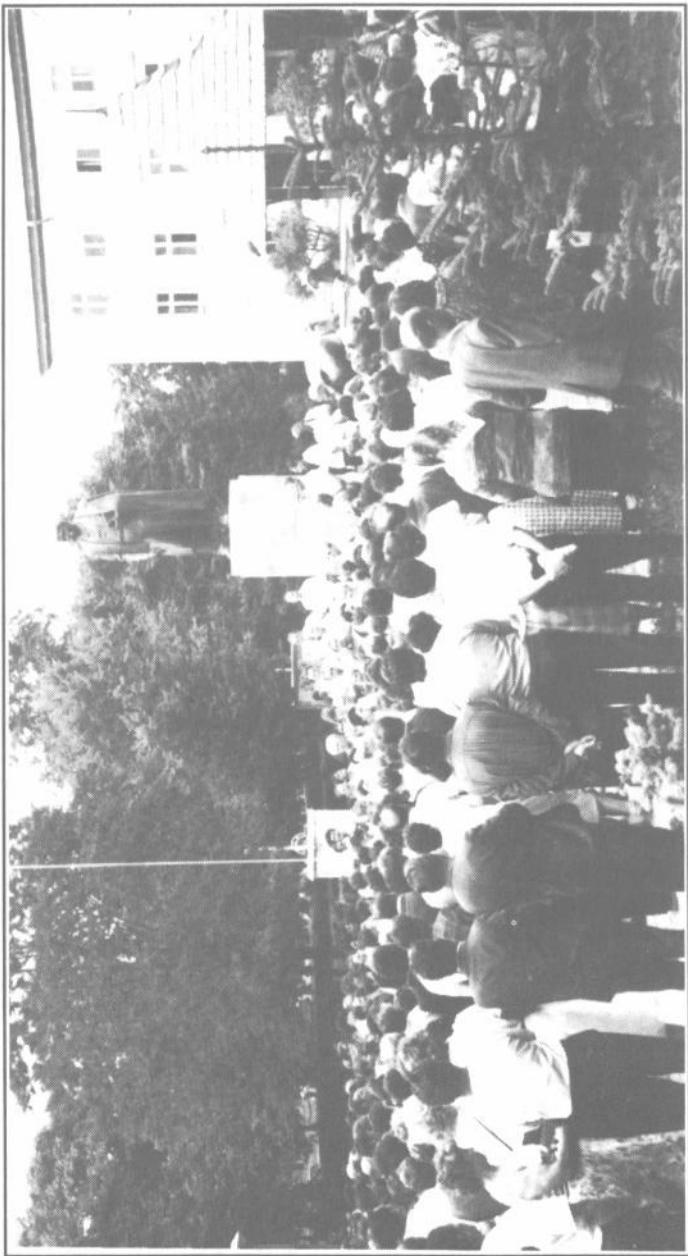
Розлуч, зліва Орися Демборинська, наша кума, і моя дружина Ольга.

30 липня, ідемо в Карпати. І знову... Нема "путьовки", не дадуть палива. Перед обідом ми отримали харчі на дорогу: два варені яйця, кусок

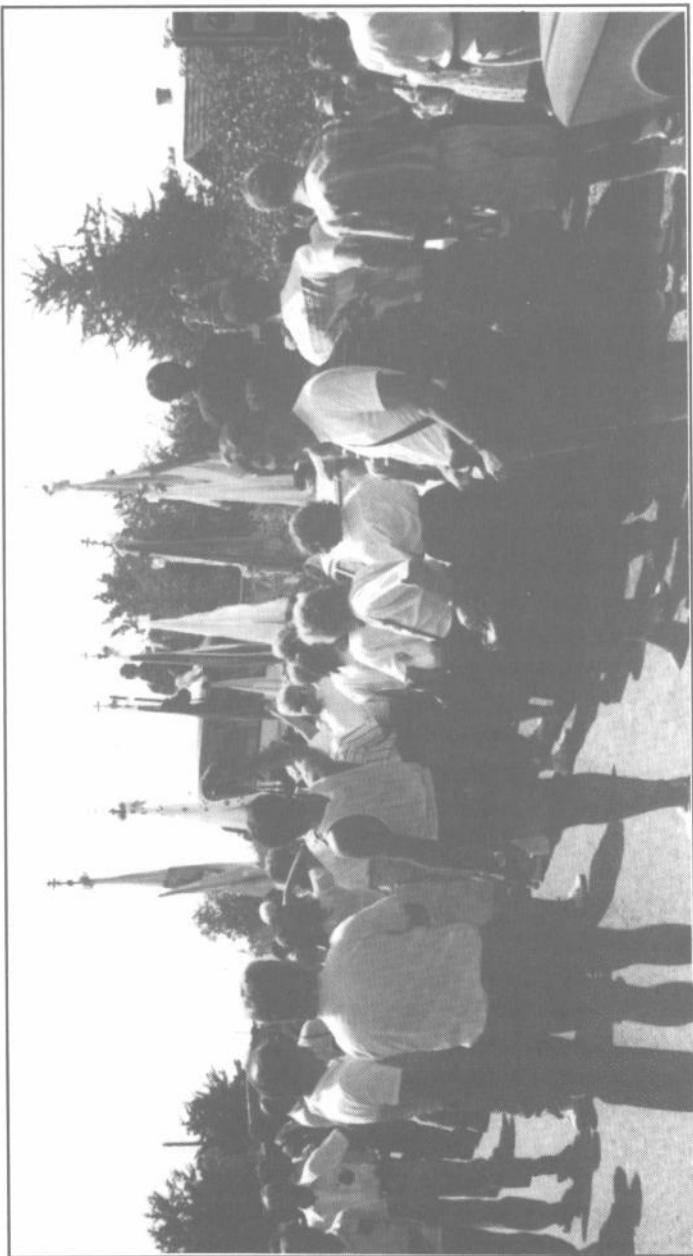
ковбаси, хліб та пляшку мінеральної води. Повезуть нас лише до Розлуча. По дорозі зупиняємося у Самборі. На площі зібралося багато людей, нас офіційно вітають, просять дати концерт, нас лише один автобус - і то не співаки. Складаємо квіти перед пам'ятником Т. Шевченкові і співаємо "Заповіт". Дякуємо за так ширі вітання і їдемо до Розлуча. Хоч це лише підкарпаття, але ялиці прості і високі, високі, чудовий краєвид. Там набрали води, що випливала із джерела з-під каплички зі статуєю Матері Божої. Цілюща вода придалася в дорозі; хоч смак сірчаний, казали - добра на шлунок.

31 липня, їдемо до Івано-Франківська. По дорозі часто минаємо військові грузовики, по обох боках автошляху видніють поля і ліси. На границі Галича, на автошляху зупинила наші автобуси процесія із хоругвами. Вітають нашого єпископа, тамошній священик запрошує нас до своєї церкви, яка видніє по лівому боці шляху. Єпископ виaproшується тому що ми не доїдемо на призначений час до Івано-Франківська. Коли так, кажуть... але мусимо заїхати до Крилоса - княжого Галича - просять. Автобуси з'їхали зі шляху в Крилос-Галич, ледве проїжджають вузькою дорогою під горбок поміж хатами, аж зупинилися недалеко церкви, яку побудував король Данило. При вході до церкви дожидають вистроєні княжі воїни, із ними сам князь у прекрасних княжих строях. Ми в тій хвилині наче пірнули в нашу славну історію. Багато народу зібралося навколо церкви.

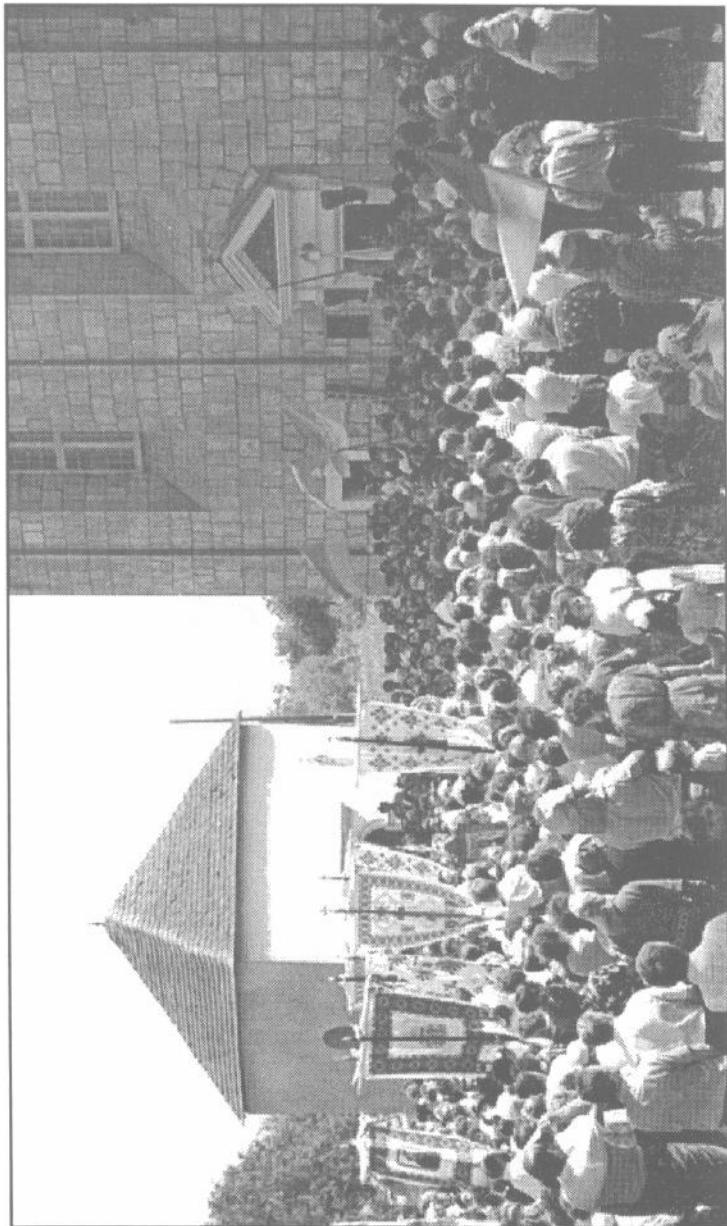
Княжий почут вітає єпископа. Єпископ не міг промовити слова зі зворушення, його виручила Оля Дзюбанівська короткою подякою. Це була дійсно зворушлива несподіванка. Не маємо часу навіть на молебень в церкві, лише відспівали кілька церковних пісень і молитву. Побіч церкви в саду нам приготовили довжезний стіл і гостину, а наша управа дякує і вибачається, що не можемо, щоб не спізнилися до Івано-Франківська. Нам дали на дорогу до автобусів у

По дорозі у Карпати ми зупинилися у Сямборі.

На галицькій границі, на автошляху, нас зупинила процесія вітаючи нашого єпископа.

Вітають єпископа перед княжою церквою у Крилосі - Галич.

Меморіальний цвинтар у Івано-Франківську. Готуються до Панахиди.

Гостять нас хлібом і медом у Коломиї.

Зліва двос предствників м. Коломїї, сп. Ісидор Борецький, Лариса Тепла, мастро
Василь Кардаш, Наталка Каїф (конферансє ансамблів) і ред. М. Н. Поронюк.

макітри смачну паляницю з медом. Сердечно прощаємось. Під вечір ми приїхали до Івано-Франківська і розмістилися в готелі "Україна"; ансамблі негайно готувалися до концерту. Вечером на концерті публіка ентузіастичними оплесками приймали кожну точку. По концерті смачна вечеря у нашому готелі "Україна". Це був довгий та емоційний день і я вирішив скоріше піти відпочивати.

1 серпня, перед обідом йдемо походом на Меморіальний цвинтар Українських Січових Стрільців. Цвинтар у гарному парку, старанно упорядкований. Там відправили Панахиду і повернулися до готелю на обід. Декотрі хворіють на шлунок, ця хвороба багатьох нас переслідує. Після обіду їдемо до міста Коломії. Коломия старовинне місто, вулиці обсаджені деревами. На вулиці вже зібралося багато людей. Як лише почали висідати - люди рушили до нас, нема як пройти, хтось станув на ногу дитини, вона плаче; люди дають гостинці - от так кому-небудь із нас. Традиційно і офіційно вітають хлібом і сіллю, просять дати концерт. І перед міським будинком на сходах, що якраз підходили неначе на те збудовані, дали невеликий вдалий концерт. Після концерту запросили нас на дуже смачний обід в готелі, і під вечір із мілими враженнями ми вернулися до Івано-Франківська готуватися до другого концерту на стадіоні. На концерті публіка сприймала нас ентузіастично, стадіон вже вдруге заповнений людьми, сидять і на траві, усі хочуть близче до площадки, багато молоді. По концерті, ще гостина в готелі і дарунки, топірець для мужчин і касетка для жінок, прощання і від'їзд. Після таких емоційних переживань в автобусі поснули, тільки шофер співав собі, щоби й він не заснув. Зразу я йому вторував, але згодом і я заснув. Вже світало як ми в'їхали до Львова. Короткий відпочинок, приготування, ще сьогодні по обіді виїдемо до Києва.

2 серпня, після 12-ти годин їзди нас

примістили в готелі "Лебедь". Тому, що в тому готелі не було столової, на харчування нас поділили на дві групи. Наш автобус призначили до гарного ресторану "Віннічанка".

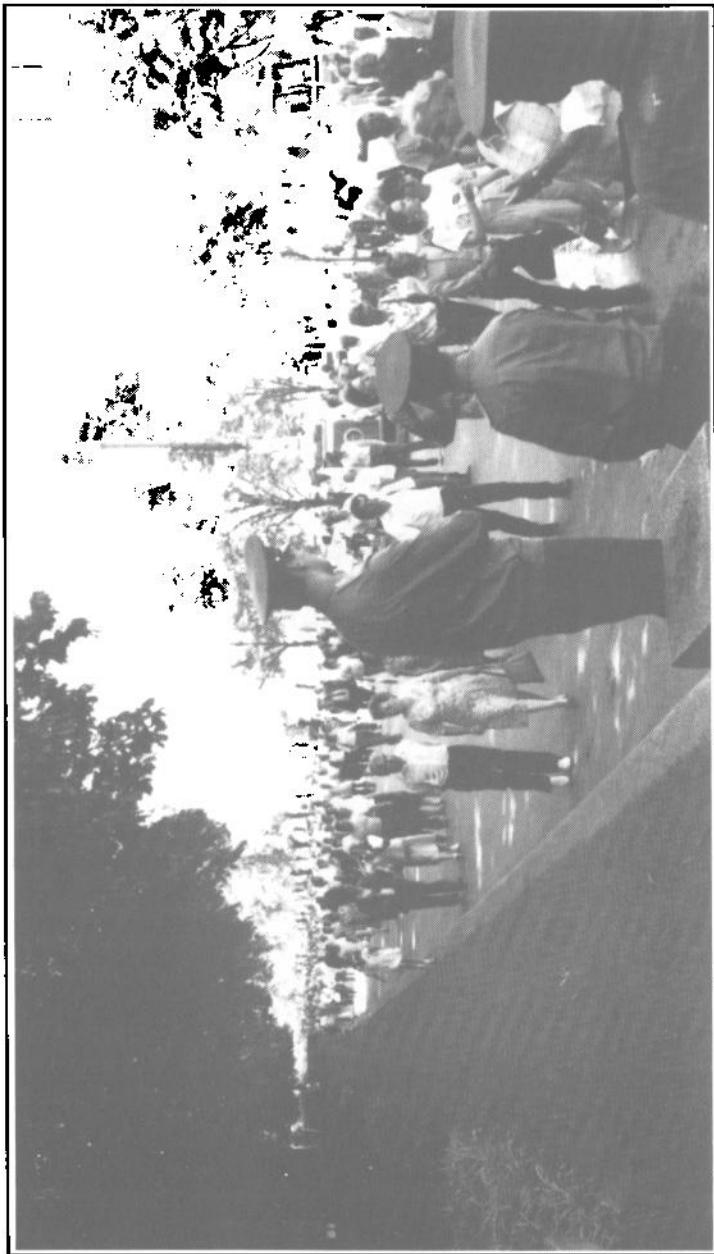
3 серпня, їдемо гідрофоліями (ракетами) по Дніпрі до Канева, на могилу Т. Шевченка. Під пам'ятником відспівали "Заповіт" і зложили квіти, оглянули Шеченківський Музей - і час від'їджати. Росить дрібний дощик, холодно.

4 серпня, відвідуємо комплекс Печерської Лаври, де лежать моші ченців; треба стояти в черзі, є чужоземні туристи. Недалеко входу стоїть каплиця - до неї приносять хліб на паастас. Жінка, що відбирає хліб, чомусь на весь голос матюкається російською мовою і позирає в наш бік. При вході і виході до печер сидять із похиленими вниз головами монахи, і час-до-часу зиркають на нас, як почують українську мову; довідуючися, що вони росіяни. Купуємо кілька пам'яток при вихідній брамі. Крізь хмари виглядає сонце, на завтра заказується погідний день. Вечером їдемо до Палацу культури; тут відбувся дуже вдалий концерт, на сцену підносили дуже багато квітів. Під кінець концерту вийшов на сцену старший чоловік, привітався з маестром В. Кардашем, церемонно клякнув і поцілував кінець синьожовтого прапора, що тримала наша прапороносиця; після тих офіційних привітів наш єпископ мав заключне слово.

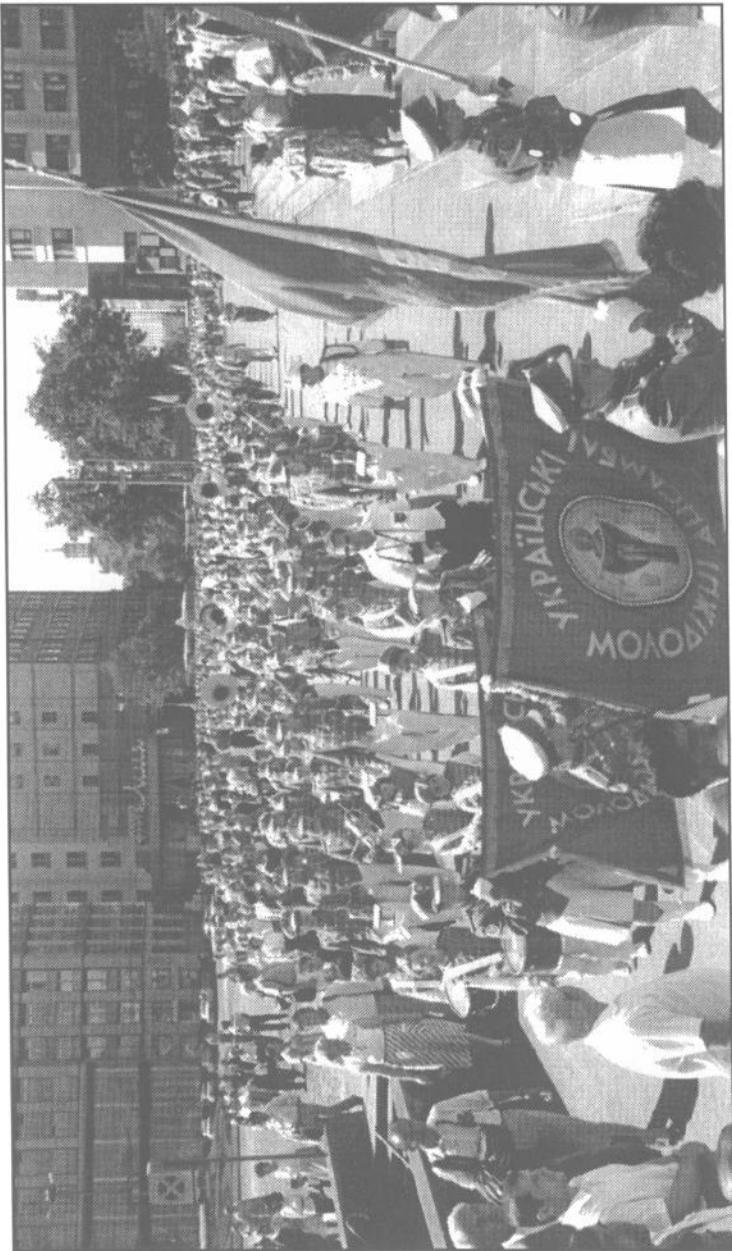
5 серпня, Молебень перед пам'ятником Т. Шевченкові і звідтам оформився похід - напрям Личаків до Гірки св. Володимира; за нами прийшло багато київців. Під пам'ятником св. Володимирові відправлено Архієрейську Службу Божу з участю місцевих священиків, єпископа Ісидора і наших ансамблів. Обід, приготування до від'їзду. По дорозі їдемо на місце, де повинна бути побудована греко-католицька церква, посвятили площу, і звідтам від'їджасямо до Львова. Від'їхали 50 кілометрів, - наш автобус попсувається. Ми задержалися на шляху, шофер

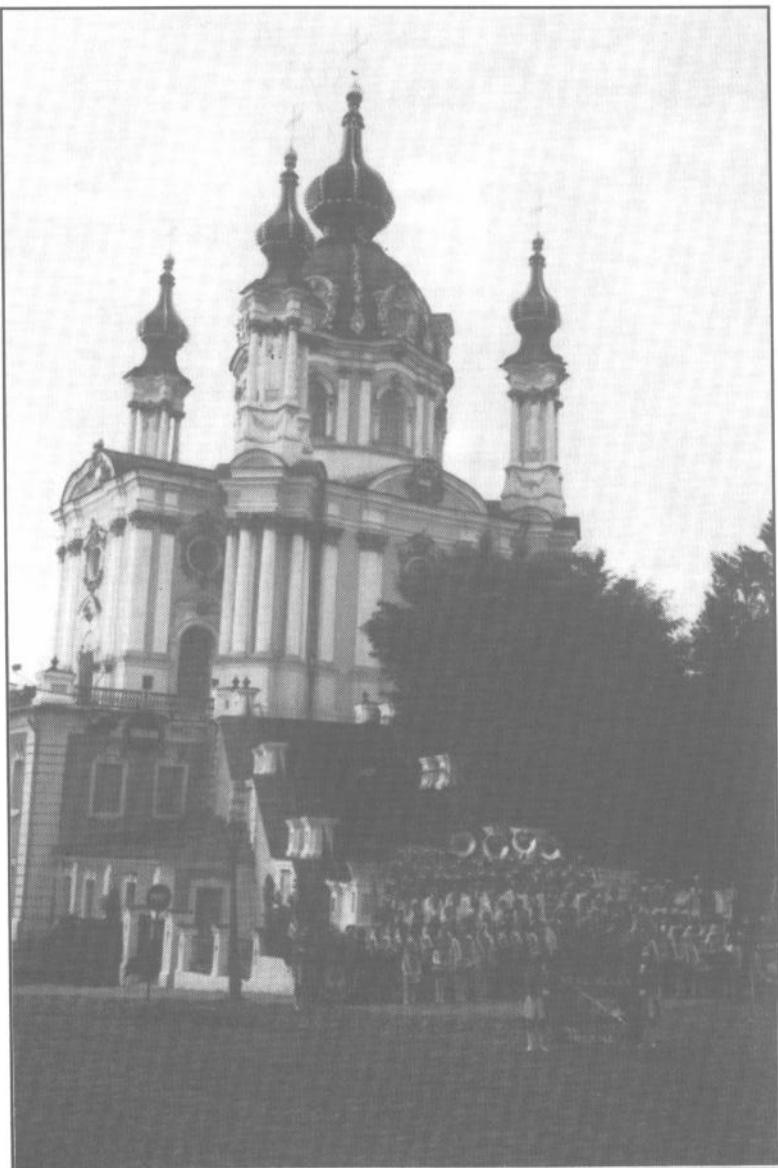
Від пам'ятника Т. Шевченкові у Києві оформлюється похід, направлений - Личаків.

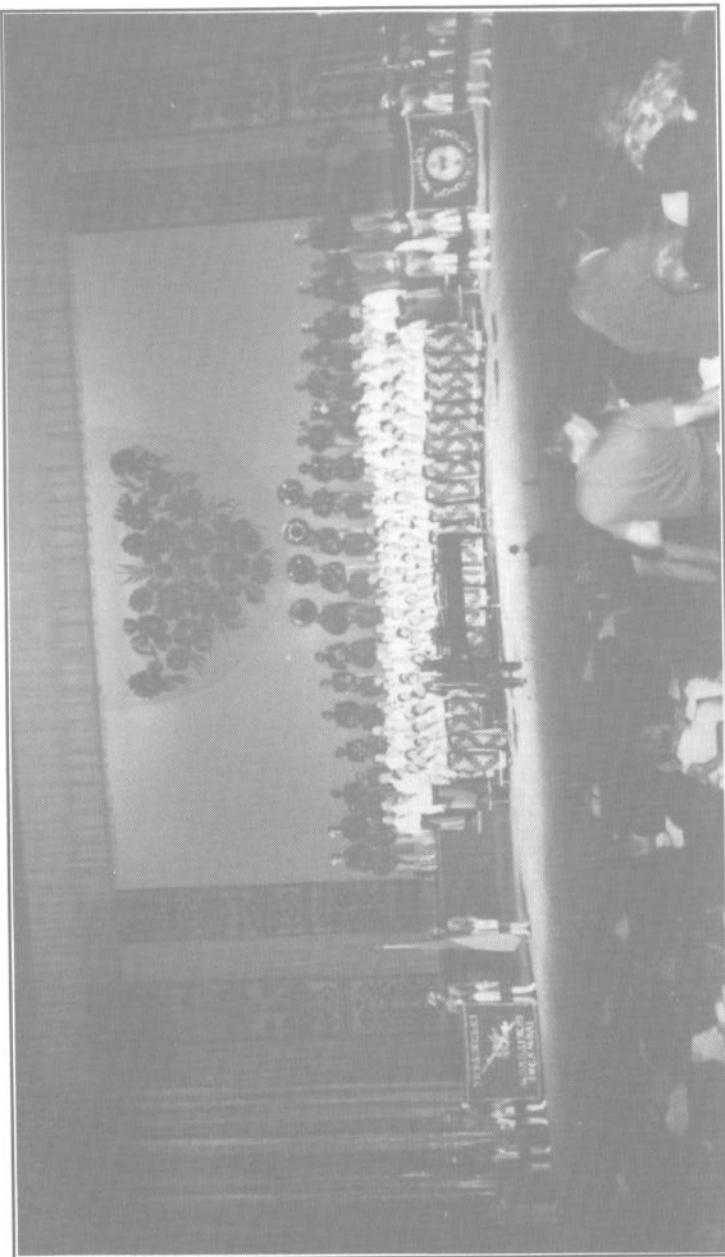
Київ - Хрещатик, йдуть за походом ансамблів.

Із Хрещатика ансамблі повертають на гірку до пам'ятника св. Володимиrowі.

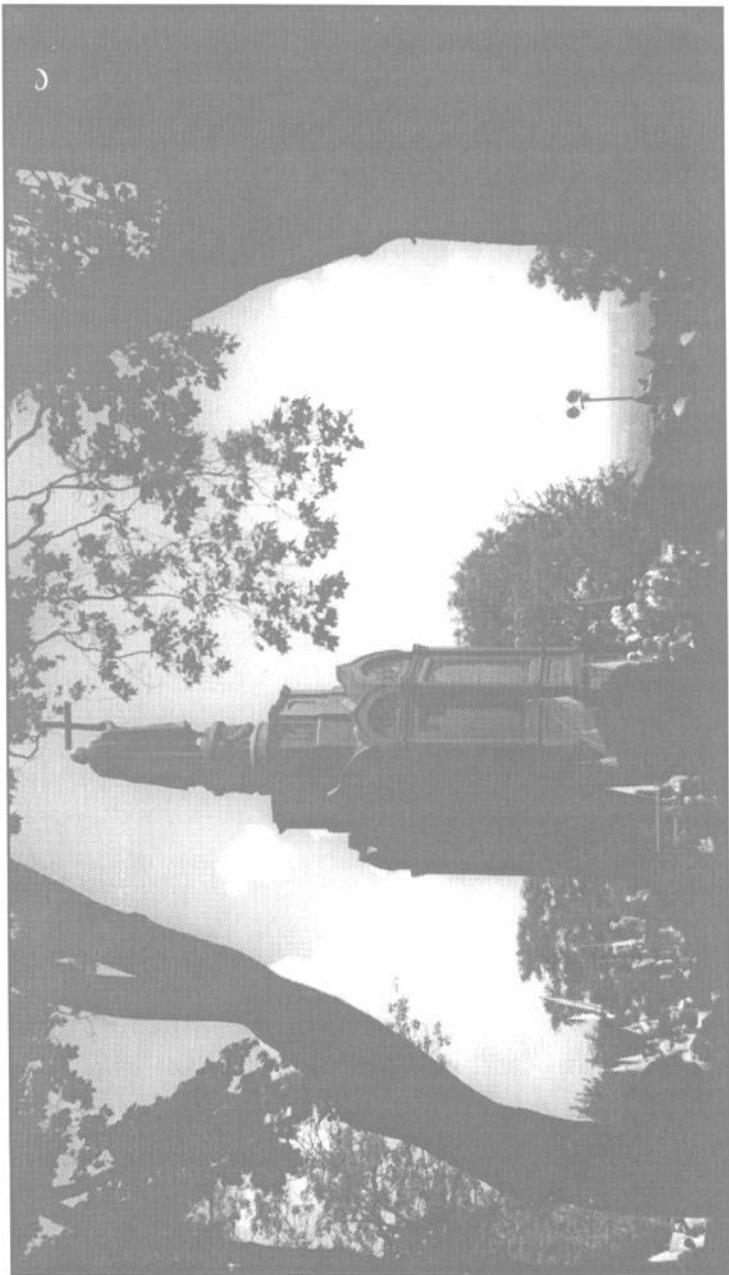

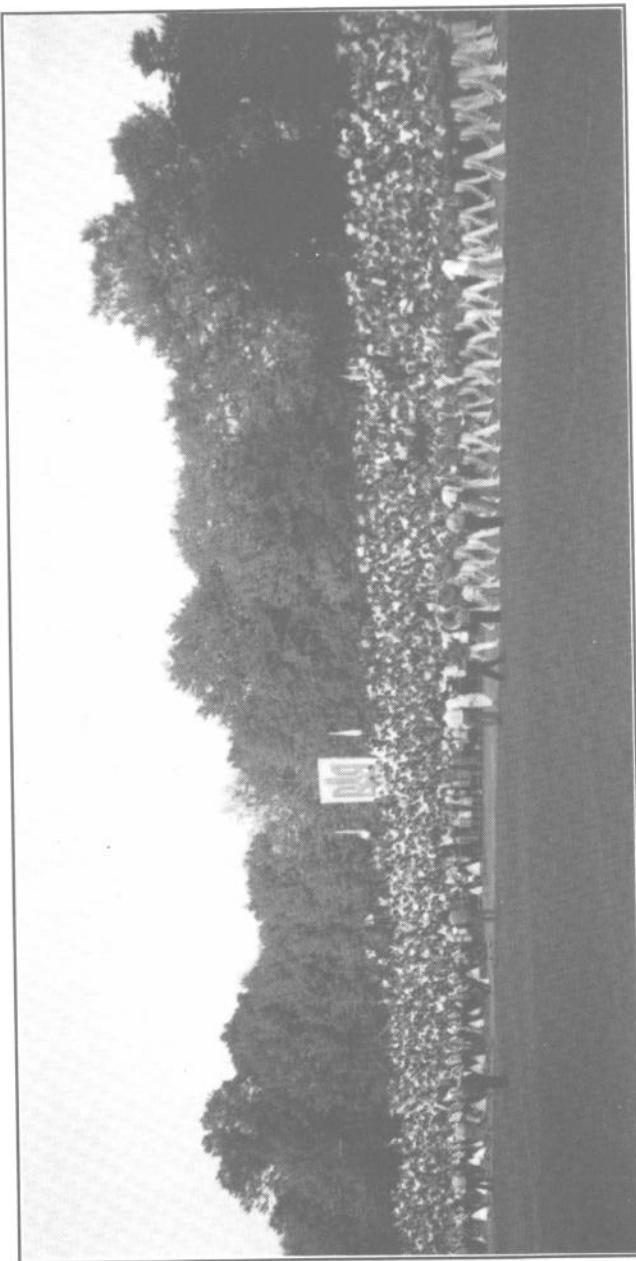
Собор св. Андрія у Києві.

Концерт у Палаці Культури - Київ.

Служба Божа під пам'ятником св. Володимира.

Останній концерт у Стрию.

Їдемо додому, літак Fin Air; зліва - моя дружина Ольга, син Володимир, дочка Леся спить. Другий ряд: невістка Маруся і я. Син Богдан фотографує, тому його не видно.

затримує проїждаючі автобуси і просить потрібної частини. (В Канаді прислали б інший автобус). Ми зійшли в низ. Там близько шляху було кілька хат, багато овочевих дерев і старанно оброблені городи. Просимо води. Добра холодна вода, дають нам сливок, питаютъ, хто ми? "Із Канади", - відповідаю. Дивуються, що ми говоримо українською мовою так, як вони. Питаємо, що вони знають про радіацію із Чорнобиля? "Що воно таке? То далеко!" - відповідають. Сонце ховалося під вечір, додому йшли спутані корови. Наш шофер направив автобус, прощаємось, вже над ранком наш автобус останній приїхав до Львова.

6 серпня, кілька годин відпочинку, отримали харч на дорогу. Ще сьогодні вечером концерт в Стрию, по концерті від'їжджаємо прямо до Львова. В Стрию зустрічаю знайомих, які гостювали минулого року в Канаді - вони дуже вдоволені приїздом ансамблів. Стадіон заповнений, аж повилазили за стадіоном на дерева, проміння сонця просмикувало крізь дерева. Похід так, як кожний раз перед концертом навколо стадіону, інструменти оркестри виблискують від заходячого сонця, публіка безнастанно оплескує. Як кожний раз по молебні - не менше вдалий концерт; опісля заходимо до автобусів і їдемо до Львова на наше місце постю.

7 серпня, вільний день - приготування до від'їзду до Канади.

8 серпня, о п'ятій год. вранці нас перевіряли на перепускному пункті, ми всіли в літак, за кілька хвилин ми летіли до Гельсінкі, а звідтіля літаком FINN AIR до Торонта.

**ДЯКУЮ ГОСПОДЕВІ, що з його волі я
пройшов нелегкий свій шлях,
прожив роки на чужині, та дожив і
для нагоду моїм дітям відвідати
землю їх батьків, на яку вони
станули якраз у світливий час
проголошення суворенности
України, у трипомфі з нагоди
бліскучих концертів молодіжних
ансамблів, що їх подивляли сотки
тисяч їхніх братів на Україні.**

Додаток 7

(До справи "НАНУ" на стор. 10)

ЧЕРВОНА ПРОФЕСУРА ПРОКРАЛАСЯ

У Києві під егідою одного з інститутів Академії Наук України існував донедавна відомчий авіазагін. Його діяльність не афішувалася. А якщо хтось із вчених і починав розмову про призначення цієї авіації, відповідь була стандартною: шість повітряних кораблів задіяні у секретних військово-промислових програмах. Насправді льотчики перевозили вантажі кримінальним структурам, перекидали повітряним мостом з України в Росію мерседеси, обслуговували нафтових магнатів з арабських країн. А потім ці літаки віддали московському банку "Бріко". Як задаток за отриманий вченими мужами майже чотиримільярдний кредит рублями.

Президент Національної Академії Наук, директор Інституту Електрозварювання імені О. Є. Патона Борис Патон, який був викликаний на допит, сказав слідчому: "...Ми не встежили, коли директор інституту Петухов перегнав у Росію ці літаки".

Зазначимо: як і більшість директорів українських інститутів військового профілю Ігор Петухов - росіянин, посаджений на посаду за совєтських часів Москвою. Петухов юридично досі є громадянином Росії, мешканець Москви.

(ПСУ)

НОВИЙ ШЛЯХ - 8 - Ч. 17, 29 КВІТНЯ 1995

(Торонто Канада)

*"І слухали учні, коли вчителі
Учили, нечесно-лукаві,
Лучити гонори своєї землі
І службу ворожій державі".*

Олег Кандиба-Ольжич

СПИСОК СВІТЛИН

Стор.

1. Світлина автора	3
2. Мої батьки - Пилип і Юлія	13
3. Вид на село Коропець	14
4. Могила моого брата Василька і сестри Пазі	18
5. Коропецький гурт членів "Просвіта"	21
6. Фігура богоматері в Коропці	27
7. Райхстаг	38
8. Учні Держ. Ремісничої Школи в Золочеві	42
9. Учні Держ. Ремісничої Школи звітують	44
10. Надя Музика і Наталка Сабадаш	62
11. Наша хата	71
12. Сотня саперів 4-го корпусу	95
13. Гурт польських вояків на дозвіллі	96
14. М. Медвідь, автор, і М. Палащук	98
15. На вишколі зварювачів металів	104
16. Гурт українців перед Українським Клюбом	108
17. Три мушкетники: автор, В. Мартинів, і Вандзяк	109
18. Григорій Сукманівський	110
19. Василь Мартинів	112
20. Іван Гонтар (автор)	115
21. Пікаділі Сіркус, Лондон	116
22. Гурт українців у домі СУБ	118
23. Богдан Лихолат, автор, і Михайло Коцюк	126
24. Будування таборової кухні	146
25. Голова ЦК СУМ і наша управа Осередку	147
26. Здвиг СУМ у Торонті	148
27. Весільна світлина автора	149
28. Батьки моєї дружини	151
29. Драм гурток "Сокіл" у Торонті	152
30. Театр "Заграва" - "Прокурор Дальський"	153
31. Сцена із "Прокурора Дальського"	154
32. Театр "Заграва" - "Маркіян Адвокат"	156
33. Сцена із "Маркіяна Адвоката"	157
34. Літак DC9	161
35. Сцена із фільмування "Жорстокі світанки"	164

<i>36. Афіша із "Жорстоких світанків"</i>	165
<i>37. Градуація сина Володимира Курсів Українознавства</i> .	173
<i>38. Родина автора 1994 рік</i>	175
<i>39. Чорчил, Труман, і Сталін у Ялті. 11.02. 1945</i>	197
<i>40. Будинок Львівського аеропорту</i>	202
<i>41. Крамниця взуття у Львові</i>	204
<i>42. Молодіжні Ансамблі перед готелем "Львів"</i>	205
<i>43. Віче 21 липня 1990 р. у Львові</i>	206
<i>44. Похід анамблів на стадіоні "Україна" у Львові</i>	207
<i>45. Нас вітають портретом Шевченка і короваєм</i>	210
<i>46. Молоді декляматори</i>	211
<i>47. Посвячують подаровані церкві хоругви</i>	212
<i>48. Цим разом на возі</i>	213
<i>49. Перед концертом у Тернополі</i>	215
<i>50. Кума Орися і моя дружина Ольга</i>	216
<i>51. У Самборі</i>	218
<i>52. Нас вітає процесія на галицькій границі</i>	219
<i>53. Вітають єпископа у Крилосі - Галич</i>	220
<i>54. Меморіальний цвинтар у Івано Франківську</i>	221
<i>55. Гостять хлібом і медом у Коломаї</i>	222
<i>56. Сцена із вітань у Коломаї</i>	223
<i>57. Похід ансамблів у Києві</i>	226
<i>58. Хрестатик: київці супроводять ансамблі</i>	227
<i>59. Ансамблі прямають до пам'ятника св. Володимиrowi</i>	228
<i>60. Собор св. Андрія у Києві</i>	229
<i>61. Київ: концерт у Палаті Культури</i>	230
<i>62. Богослужба біля пам'ятника св. Володимиrowi</i>	231
<i>63. Останній концерт у Стрию</i>	232
<i>64. У літаку до Торонто</i>	233

СПИСОК ФОТОКОПІЙ ДОКУМЕНТІВ

Стор.

1. <i>Мапа: село Коропець і околиці</i>	6
2. <i>Свідоцтво Державної Ремісничої Школи</i>	46
3. <i>Учнівська виказка Держ. Рем. Школи</i>	48
4. <i>Свідоцтво слюсарськ. курсу в поль. армії</i>	97
5. <i>Свідоцтво курсу зварювачів металів</i>	105
6. <i>Військова книжка</i>	119
7. <i>Документ про добровільне зголослення</i>	120
8. <i>Копія контракту ПКПР</i>	121
9. <i>Курс зварювачів металів з уточненням предметів</i> ...	122
10. <i>Посвідка закінчення армійського контракту</i>	123
11. <i>Особистий документ іноземця</i>	124
12. <i>Дозвіл їхати всіми родами автомобілів</i>	125
13. <i>Розрахунок за службу в армії</i>	125
14. <i>Грамота за виступ на звізі СУМ</i>	128
15. <i>Письмо із Кан. імігр. відділення</i>	129
16. <i>Справа афідовіту полагоджена</i>	130
17. <i>Справа коштів подорожі</i>	131
18. <i>Подорож заплатить переселенський центр</i>	132
19. <i>Документи на війзд готові</i>	133
20. <i>Дата і місце на кораблі "Франконія"</i>	134
21. <i>Список всіх потрібних документів</i>	135
22. <i>У польській армії під британським командуванням</i> ...	136
23. <i>Рекомендація моого працедавця</i>	137
24. <i>Рекомендація КК СУМ - Вел. Британія</i>	138
25. <i>Мій перший документ у Канаді</i>	144
26. <i>Довідка Цивільної Оборони</i>	162
27. <i>Закінчення курсу електроніки</i>	166
28. <i>За виступ перед слідчою комісією</i>	169
29. <i>Пайовик "Гомону України"</i>	171

Статистика в цифрах *

Число емігрантів із Коропця після І-ої Світової Війни.

	Осіб.
До Бразилії:	5
До Куби	2
До Канади	27
До З'єднаних Штатів Америки	29
Разом	63

До 5,6 і 7 кляс ходили до Поморян (віддаленого 6 км. від села) у 1930 - 40 рр.	10
До вищих шкіл у Львові до 1939 р.	3
До фахових шкіл в Золочеві 1940-44 рр.	8

Арештовані НКВД

1939-40 рр.	11
Замордовано у Львівській та Золочівській тюрмах	8
Після 1944 р. вивезені на Сибір	15
Загинули в боротьбі з НКВД	12
Були арештовані на короткий термін 1950 р.	9
Засуджені на короткий термін покарання	7

Німецька окупація 1940-44 рр.

Забрано до Німеччини на каторжні роботи	49
Зловлено під час облави 9 травня 1944 р.	37

Село Коропець по кінець 1939 р. мало біля 200 родин. Приблизно чотири особі (пересічно) на родину - разом 800 осіб.

* У цифри включ. жертви подані у "Додатку" 1.

"Якщо не будеш боротися за своє право тоді, коли легко можна виграти без проливу крові; якщо не будеш боротися тоді, коли перемога запевнена і менше коштовна, тоді може прийти момент, коли будеш примушений боротися в безвиглядній ситуації проти всіх і вся; а може зайти ще гірше: може зайти конечність боротися без надії на перемогу, бо краще вмерти, ніж жити в рабстві".

Вінстон Чорчил